

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY Филология

p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

III(11), Issue 56, 2015

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayyazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Vice-Rector, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparian, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Valentina Orlova, CSc in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and coauthors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

The journal is listed and indexed in:

INNO SPACE SCIENTIFIC JOURNAL IMPACT FACTOR: 2.642

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

GOOGLE SCHOLAR

CONTENT

Grammatikalisierung des trennbaren Präverbs auf- in den verbalen Konstruktionen in der deutschen Sprache des XVII. Jahrhunderts <i>O.O. Bakumenko</i>	7
Grammatical gender as an underlying factor of an ethnopoetic mapping of the world: a gestaltist approach <i>E.Yu. Doubenko</i>	12
Verbalization of the precedent toponym Avalon in Arthurian discourse of XV-XXI centuries <i>Ya. Kalambet</i>	16
Axiological education model as a favorable environment for foreign languages learning <i>L.R. Pelekh</i>	19
Revisiting (im)politeness, face and identity construing <i>E. Petrenko</i>	23
The peculiarities of concepts translation in philosophical discourse (based on the imagery in the Hannah Arendt works) <i>V.Ye. Spitsyna</i>	27
Micropragmatics of language code units (based on the analysis of elucidative speech acts selected from BNC) <i>M.V. Stasiv</i>	30
Stancetaking on risk: a socio-cognitive approach to situated discourse analysis <i>V. Ushchyna</i>	34
Методика фонетического исследования: определение типа акцентуации политической личности <i>И.А. Андрущенко</i>	38
Лингвопрагматические особенности функционирования аббревиатур в турецком языке <i>И.В. Выклюк</i>	41
Лінгводидактичний потенціал фразеології художнього тексту (на матеріалі творів, які вивчають у загальноосвітній школі) <i>І.Я. Глуховцева</i>	44
Дискурсивність особистості діалектоносія <i>К.Д. Глуховцева</i>	48
Вербалізація концепту земля у поетичній мові Ліни Костенко <i>О.І. Крупко</i>	52
«Хронологія» Андрія Римші як зразок раннього українського бароко <i>Ю.В. Миненко</i>	57
Концепція особистості в художньому часопросторі постмодернізму в романі Д. Мітчела «Сон №9» <i>Ю.О. Мирошниченко</i>	61
Лінгвістична структура та структурно-семантичні особливості невластне-прямого мовлення як конститутивної складової художнього тексту (на прикладах з творів Чака Поланіка) <i>Є.С. Оршук</i>	64
Лексична об'єктивація концепту PARTNERWAHL на матеріалі німецької мови <i>Л.А. Пасик</i>	68
Дискусійні проблеми відтворення польських імен та прізвищ на сторінках сучасної періодики («Український тиждень» та «Критика») <i>К. Романчук</i>	72

Особливості дискурсу оповідань Інгеборг Бахманн (на матеріалі збірок «Das dreißigste Jahr» та «Simultan») <i>О.Б. Складенко</i>	78
Микола Костомаров як літературний персонаж (на матеріалі творів Д. Мордовця, В. Петрова, Р. Іваничука) <i>Р.П. Ткаченко</i>	82
Лексична вербалізація концепту "ДЖИХАД" у дискурсі американських ЗМІ <i>О.О. Хорошун</i>	86

Grammatikalisierung des trennbaren Präverbs *auf-* in den verbalen Konstruktionen in der deutschen Sprache des XVII. Jahrhunderts

O.O. Bakumenko*

Nationale Linguistische Universität Kyjiw, Kyjiw, die Ukraine

*Corresponding author. E-mail: o_bakumenko@voliacable.com

Paper received 17.04.15; Revised 27.04.15; Accepted for publication 30.05.15.

Abstrakt. In der vorliegenden Arbeit werden semantische Veränderungen in den verbalen Konstruktionen mit dem trennbaren Präverb *auf-* in der deutschen Sprache des XVII. Jahrhunderts untersucht. Es wird analysiert, wie die Grammatikalisierung des trennbaren Elementes verläuft. Dabei wird versucht, den Status von *auf-* zu bestimmen.

Schlüsselwörter: Präverb, verbale Konstruktion, Grammatikalisierung, semantische Veränderungen

Die Einleitung

Der Prozess der Grammatikalisierung ist unberechenbar. In einigen Fällen verläuft er schnell, in anderen aber kann er Jahrhunderte dauern. Zu solchen Erscheinungen, die bis heute im Deutschen nicht völlig geformt sind, gehören trennbare Präverbien. Das sind Einheiten, die auf Adverbien und Präpositionen zurückgehen und über eine lokative Bedeutung verfügen. Wegen seiner engeren semantischen Verbindung mit dem Verb bildet das Präverb mit ihm eine Konstruktion, deren Bestandteile aber diskontinuierlich vorkommen können. Diese Tatsache hat die Aufmerksamkeit der Linguisten auf sich gezogen und Diskussionen über den Status des ersten trennbaren Elementes ausgelöst. Man versucht, die Eigenschaften dieser Verbindungen zu untersuchen, um ihnen eine eindeutige Definition zu geben. Trotzdem gibt es keine Einigkeit hinsichtlich der Bezeichnung dieser Konstruktionen. Sie werden Partikelverben (H. Altmann, S. Kemmerling; F. Hundsnurscher, G. Mungan), syntaktische Fügungen (S. Wurmbrand), phraseologische Einheiten (K.A. Lewkowskaja, G. Booij, L. Kolehmainen), Verben mit Halbpräfixen (M.D. Stepanowa), Präfixverben (W. Fleischer, I. Barz) oder ein Ergebnis der Inkorporation (Ch. Römer) genannt. Daraus kann geschlossen werden, dass eine ausführliche Analyse dieses Phänomens nur mit Hilfe diachronischer Studien durchgeführt werden kann, in denen die Besonderheiten seiner Entstehung berücksichtigt werden und die es ermöglichen, zu erläutern, wie solche verbalen Konstruktionen in der Sprache funktionieren.

Als Grundlage für die vorliegende Untersuchung der Kombinationen von Verben mit trennbaren Präverbien in der deutschen Sprache des XVII. Jahrhunderts dienen die Ideen der Vertreter der Grammatikalisierungstheorie: J. Bybee, R. Szczeplaniak, P. Hopper, E. Traugott. Die Untersuchung zielt darauf ab, festzustellen, wie die Morphologisierung dieser Verbindungen verläuft und welche Veränderungen in der semantischen Struktur des ersten Bestandteils dabei zustandekommen. Es sei dabei angemerkt, dass der Grammatikalisierung die ganze Konstruktion unterliegt, weil die Entwicklung der grammatischen Bedeutung des in Distanz von dem Verb auftretenden Elementes von seiner unmittelbaren syntaktischen Umgebung beeinflusst wird. Deshalb wird in der Arbeit auch an den Wortinhalt des Verbs herangegangen, der vom lexikalischen Kontext abhängig ist. Die grammatische Funktion der Aspektualität, die Präverbien zum Ausdruck bringen können, basiert auf ihrer lokativen Bedeutung, die sich in die wortbildende verwandelt, bevor sich daraus die grammatische Bedeutung dieser Einheiten entwickeln

kann. Aus diesem Grund wird die Wandlung der Wortbildungsbedeutung erforscht. Die Zugehörigkeit der ganzen Konstruktion zum bestimmten Wortbildungstyp wird nach dem Kriterium der Bedeutungsähnlichkeit der ersten Komponente und des Wortes, von dem sie abgeleitet ist, beurteilt. So spielen die semantischen Veränderungen des trennbaren Elementes eine entscheidende Rolle bei der Bestimmung seines Status in Kombination mit dem Verb.

Verbale Verbindungen mit Präverbien in der Forschungsliteratur

Es wurde schon erwähnt, dass in der gegenwärtigen Forschungsliteratur viel über das Wesen der verbalen Konstruktionen mit Präverbien diskutiert wird. Linguisten gehen auf die Eigenschaften dieser Verbindungen ein, indem sie als Einheiten einer bestimmten sprachlichen Ebene betrachtet werden. Man hält sie für:

- morphologische Strukturen;
- syntaktische Fügungen;
- Phraseme.

Morphologischer Ansatz

Im Rahmen dieses Ansatzes wird die Ähnlichkeit der Präverbien mit Präfixen und/oder mit den ersten Kompositionsgliedern aufgewiesen. J. Erben behauptet, dass trennbare Komponenten wie gebundene präpositionale Morpheme das Verb semantisch und syntaktisch modifizieren. Mit deren Hilfe kann bezeichnet werden, dass die verbale Handlung angefangen hat oder abgeschlossen ist: *blühen* → *erblühen*, *aufblühen*, *verblühen* *abblühen*, *ausblühen*. Sie verursachen auch eine Valenzveränderung:

- die Argumentrestrukturierung: *Er lud Stroh auf den Wagen.* → *Er belud den Wagen mit dem Stroh.* *Er lud das Stroh vom Wagen ab;*
- die Valenzreduktion: *Er trinkt Wasser.* → *Er ertrinkt.* *Der Mann schlägt ihn.* → *Der Mann schlägt zu.*
- die Reflexivierung: *Max läuft in die Irre.* → *Max verläuft sich.* *Er lebte in einem Land.* → *Er lebte sich in einem Land ein;*
- Akkusativierung: *Du lügst.* → *Du belügst mich.* *Der Hund bellt.* → *Der Hund bellt uns an* [6, S. 84-90].

Es ist auch möglich, aus den Kombinationen der Verben mit Präverbien neue Wörter abzuleiten: *aufführen* → *Aufführung*, *Aufführer*, *aufführbar*. Präfixe und präpositionale trennbare Elemente können an Substantive und Adjektive angeschlossen werden, indem diese Einheiten verbalisiert werden. Dabei gibt es kein entsprechendes

“einfaches” Verb: *verblassen, vergolden, bestuhlen, aufheitern, ausbürgern, eintüten* [15, S. 295-296].

Dem Akzentmuster nach sind verbale Konstruktionen mit Präverbien mit komplexen Wörtern vergleichbar: *Ich werde abschreiben*. In diesem Satz fällt die Hauptbetonung auf das trennbare Präverb und die Nebenbetonung auf den Verbstamm. Im folgenden freien syntaktischen Gefüge sind das Adverb und das Verb gleich akzentuiert: *Ich werde bald schreiben* [9, S. 25].

Diese Eigenschaften verweisen darauf, dass Verben mit Präverbien als morphologische Einheiten betrachtet werden können. Dieser Tatsache widerspricht aber die Fähigkeit ihrer Bestandteile, nicht immer adjazent aufzutreten. So nimmt ein trennbares Präverb eine Position am Satzende im Hauptsatz ein. Für solche verbalen Konstruktionen ist im Deutschen auch die morphologische Trennbarkeit typisch, weil es möglich ist, dass der Infinitivmarkierer *zu* und das Partizipiomorphem *ge-* zwischen dem Verb und der ersten Komponente intervenieren [13, S. 8]. Wegen dieses Merkmals vertreten G. Zifonun und S. Schlotthauer die Meinung, dass solche Kombinationen als ein “eigener verbaler Wortbildungstyp” betrachtet werden sollten [15, S. 308]. M.D. Stepanowa hat zur Bezeichnung des ersten Teils solcher Verbindungen den Terminus “Halbpräfix” verwendet. Laut dieser Auffassung bilden sie eine Zwischenstufe zwischen Komposita und Präfixverben [3, S. 529]. Die Forscherin hat aber keine nur für “Halbpräfixe” typischen Eigenschaften heraussondiert. Deshalb halten einige Linguisten diesen Begriff für unpassend. L. Eichinger, J. Poitou und Ch. Römer rechnen Verben mit angeschlossenen präpositionalen Teilen, die getrennt vorkommen können, zu Inkorporationen [5, S. 104; 13, S. 11; 14, S. 205]. Darunter versteht L. Eichinger “eine typische eigenständige Wortbildungstechnik”, mit deren Hilfe die Konstituenten verbunden werden, indem die eine von der anderen syntaktisch abhängig ist [5, S. 157]. W.N. Jartsewa definiert Inkorporation als “eine Art der syntagmatischen Verknüpfung von Komponenten einer Wortgruppe oder aller Satzglieder, indem alle Bestandteile zusammen eine Ganzheit darstellen, ohne dass sie formale Marker enthalten” [4, S. 193]. Dabei sind die inkorporierten Konstruktionen nicht als Wörter zu bezeichnen, weil sie semantisch zergliedert werden können. Sie sind aber auch keine Wortverbindungen, weil ihre Komponenten zusammengeschieden werden. Daraus folgt, dass verbale Verbindungen mit Präverbien dieser Definition nicht entsprechen, weil sie sowohl über syntaktische als auch morphologische Trennbarkeit verfügen. Außerdem können ihre Bestandteile oder sogar die ganze Konstruktion idiomatisiert werden. Ch. Römer ist der Ansicht, dass es für die Inkorporation in der deutschen Sprache kennzeichnend ist, dass “die Resultate der Vereinigung Abweichungen von den prototypischen Wortbildungen aufweisen” [14, S. 205]. Auf diese Art wird auch die Fähigkeit der Präverbien zur Trennbarkeit gerechtfertigt. In diesem Zusammenhang bemerkt S. Vikner, dass die syntaktische Inkorporation keinesfalls mit der Entwicklung der betreffenden lexikalischen Einheit verwechselt werden darf. Er ist der Meinung, dass eine syntaktische Inkorporation nur dann stattfindet, wenn solche Elemente wie der Infinitivmarkierer *zu* und das Präfix *ge-* vor dem Präverb stehen und mit der ganzen Konstruktion fest ver-

bunden sind [18, S. 19]. Daraus ist zu schließen, dass das Phänomen der semantischen Vereinigung des präpositionalen trennbaren Elements mit dem Verb einen diachronischen Charakter hat. Deshalb ist bei seiner Untersuchung in erster Linie der Grammatikalisierungsgrad des ersten Bestandteils zu berücksichtigen.

Verben mit dem ersten trennbaren Bestandteil als freie syntaktische Fügungen

Für manche Linguisten ist ein schlagender Beweis dafür, dass Verben mit Präverbien über syntaktische Struktur verfügen, die Fähigkeit ihrer Komponenten, diskontinuierlich vorzukommen. Aus diesem Grund zählt sie E. Drach zu den verbalen Fügungen, die eine Rahmenkonstruktion bilden können [9, S. 24]. S. Wurmbrand analysiert den Aufbau solcher Verbindungen, indem auf ihre Semantik geachtet wird. In den Verben mit dem trennbaren Element, dem eine transparente lokale Bedeutung eigen ist, geht der präpositionale Teil mit dem syntaktischen Objekt in die Konstruktion ohne finites Verb ein. Dabei fungiert das Präverb als ein Prädikat und das Objekt wird zu seinem Argument. Das Verb regiert die ganze Konstruktion [20, S. 1-11]:

[VP [PrvP den Ball auf] warf].

Für idiomatisierte Verben ist folgende Struktur typisch: [VP die Arbeit [V' anfang]].

J. Zeller vergleicht Wortfügungen und verbale Konstruktionen mit der ersten trennbaren Komponente, die den Ort der Handlung, die Richtung oder ihre Verlaufsweise zum Ausdruck bringt. Der Sprachwissenschaftler stellt fest, dass sie sich durch ihre Bedeutung voneinander unterscheiden. Da ein Präverb einem Verb strukturell näher als eine Präposition ist, hat es einen engeren semantischen Zusammenhang mit ihm. Das bedingt einige spezifische Eigenschaften der Verben mit einem trennbaren Bestandteil. Der Forscher vertritt die Auffassung, dass der semantische Zusammenhang des präpositionalen Bestandteils mit dem Verb auf einer syntaktisch relevanten Ebene entsteht, die als “lexikalische Form” definiert wird. Wenn die Komponenten solcher Verbindungen in Distanz vorkommen, wird ihre Beziehung auf der oben genannten Ebene rekonstruiert. Im Unterschied zu den Einheiten mit der direkten Bedeutung ist für die idiomatisierten Einheiten ein anderer Aufbau typisch. Damit wird die Tatsache erklärt, dass sie sich entweder wie Wörter oder wie syntaktische Fügungen verhalten können [21, S. 197-205]. J. Zeller schließt die Möglichkeit aus, dass die Verbindungen des Verbs mit dem Präverb über eine morphologische Struktur verfügen können. Seiner Analyse zufolge scheinen solche Konstruktionen eine Ausnahme zu bilden. Es lässt sich dagegen einwenden, dass die Besonderheiten ihrer Entwicklung in der Sprachgeschichte nicht vernachlässigt werden dürfen. Denn erst ihre Berücksichtigung ermöglicht eine detaillierte Analyse dieser Bildungen.

Verbale Konstruktionen mit Präverbien als feste syntaktische Fügungen

Wegen der Trennbarkeit und des engen semantischen Verhältnisses der Komponenten zueinander zählen manche Linguisten die erwähnten Verbindungen zu phraseologischen Einheiten. K.A. Lewkowskaja behauptet, die Fähigkeit der Kombinationen von Verben und Präverbien zur Bildung nach einem Wortbildungsmodell sei kein

überzeugendes Argument für deren Wortstatus, weil solche Phraseme wie *auf Schritt und Tritt* oder *gang und gäbe* auch nach einem bestimmten Muster geformt werden [2, S. 344-345].

L. Kolehmainen hat den Terminus „Phraseoschablonen“ zur Bezeichnung dieser Konstruktionen verwendet. Das sind Einheiten, die sich in einem Grenzbereich zwischen freien und festen syntaktischen Fügungen bewegen. Ihrer These nach leitet sich die Bedeutung der Phraseoschablonen teilweise von der des Konstruktionsmodells ab. Für Verben mit Präverben seien nach Kolehmainen folgende Merkmale charakteristisch:

- Polylexikalität (sie bestehen mindestens aus zwei selbständigen Wörtern);
- semantische Idiomatizität;
- strukturelle Stabilität;
- Lexikalisierung.

Von morphologischen Bildungen unterscheiden sie sich durch die erstgenannte Eigenschaft. Den freien syntaktischen Fügungen seien demgegenüber die drei letztgenannten Merkmale fremd [10, S. 88].

Grammatikalisierung der Konstruktionen mit Präverben

Es wurde schon erwähnt, dass Präverben auf Adverbien und Präpositionen zurückgehen. Deshalb haben sie einige Eigenschaften dieser Wortarten geerbt, was an folgenden Beispielen veranschaulicht werden kann:

Leg bitte ein Gedeck auf den Tisch!

Ich lege es dorthin.

Ich lege das Gedeck auf.

Die Sätze zeigen, dass die Bedeutung des Präverbs wie die des Adverbs aus dem Kontext zu erschließen ist. Aber das Adverb *dorthin* übt im Unterschied zum präpositionalen Element *auf* eine Satzgliedfunktion aus. Die Präposition *auf* konkretisiert die verbale Handlung dadurch, dass sie auf einen bestimmten Gegenstand gerichtet ist. In beiden Beispielen begrenzt die Einheit mit der lokativen Semantik den verbalen Vorgang, der beendet wird, nachdem das Objekt auf seinen Platz gelegt worden ist. Das Präverb *auf-*, das auch eine lokale Bedeutung zum Ausdruck bringt, modifiziert das Verb direkt und ist semantisch eng mit ihm verbunden. Dabei wird nicht nur die Lokalität, sondern auch der Prozess der Durchführung der Handlung hervorgehoben.

Im Althochdeutschen und im Mittelhochdeutschen macht sich eine Tendenz bemerkbar, dass zwischen einem Adverb, einer Präposition und einem Präverb kein klarer Unterschied festgestellt werden kann. Das wird an folgenden Beispielen aus dem Mittelhochdeutschen deutlich: *eine grafschäft die brähte in sîn vater an (... brahte an ihn); du hâst mich ze dienste dich an gezogen (...an dich gezogen); er nam ze kinde sich den weisen an (...nahm die Weise an sich oder nahm die Weise an); von den hûsfrowen wart geboten an (wurde angeboten)* [1, S. 351].

In der deutschen Sprache des XVII. Jahrhunderts kommt es manchmal auch vor, dass nur aus dem Kontext zu klären ist, wie das lokative Element funktioniert:

Der Nilus: *Es räucherte der Mohre meinem Bilde / Gab meinem Tempel ab Gold / Weihrauch / Helffenbein.* [11]

In diesem Beispielsatz lässt sich die Übergangsphase der Präposition zum Präverb beobachten. Obwohl ab vor den

Nomen steht, modifiziert diese Einheit mit adverbialer Bedeutung die Verlaufsweise des verbalen Vorgangs, indem sie seine Durchführung im vollen Umfang ausdrückt. So wird sie zum Präverb. Dieser Prozess kann wie folgt dargestellt werden:

[[VP Gab [NP meinem Tempel]] [PP ab [NP Gold / Weihrauch / Helffenbein]]] → [[VP Gab [NP meinem Tempel] (Prv ab)] [NP Gold / Weihrauch / Helffenbein]].

Das Beispiel zeigt, dass die Präposition eine Konstruktion mit dem Verb eingehen muss, bevor sie sich in ein Präverb verwandelt. Das geschieht infolge einer Reanalyse der Funktionen und der Semantik des lokalen Elements in einem ambigen Kontext. So lässt sich feststellen, dass die Reanalyse einer der Mechanismen der Grammatikalisierung ist. Dabei verändert sich der Ausdruck während dieses Prozesses. An seiner Oberflächenstruktur können die unmittelbaren oder inneren Veränderungen aber nicht erkannt werden. Sichtbar werden die Ergebnisse der Reanalyse mit Hilfe der Analogie. Dieser Mechanismus der Grammatikalisierung basiert auf einer kategoriellen Metapher, mit deren Hilfe sich auf Grund der konkreteren Bedeutung des Elements eine abstraktere entwickelt [17, S. 33-37]. So entsteht die Aspektualität der verbalen Konstruktion aus der lokativen Semantik des Präverbs. Und die ganze Verbindung des Verbs mit dem Präverb unterliegt der Grammatikalisierung. Deshalb muss bei der Analyse auch der Einfluss des Kontextes auf die Semantik des Verbs berücksichtigt werden. Denn seine Bedeutung kann sich bei einem anderen Subjekt oder Objekt ändern:

1) **Cleopatra:** *O daß der Blitz euch nicht di Lichter aufgeblasen /*

Daß euch der Regen nicht mit Schwefel hat verzehr't / Eh ihr di Segel hab't auf unsern Port gekehrt! [11]

2) **Leo:** *Die kunst verkenn't sich hier; kein wissen hat gelehrt*

Wie ein verstockter geist den hochmuth auffgeblasen / Vnd Kronen sucht verhetzt / zu heilen von dem rasen [7].

Während im ersten Beispiel die direkte Bedeutung des Verbs „blasen“ spürbar ist, hat das Ersetzen des Subjekts und Objekts der Handlung durch einen abstrakteren Begriff im zweiten Satz (*hochmuth*) dazu geführt, dass das Verb metaphorisiert wird.

Da die grammatische Bedeutung des präpositionalen Bestandteils sich von der Wortbildung ableitet, werden in der vorliegenden Untersuchung deshalb die Veränderungen in der Wortbildungsbedeutung analysiert. Die Zugehörigkeit der Konstruktion zu einem bestimmten Wortbildungstyp wird nach dem Kriterium der Bedeutungsähnlichkeit bestimmt [8, S. 37]. Wenn die erste trennbare Komponente noch ihre direkte lokative Semantik bewahrt, dann zählt man sie zu den Komposita: *Die Sonne geht auf*. Wenn diese lokative Semantik nicht mehr erkennbar ist, dann sind solche Bildungen als idiomatisierte zu bestimmen: *Die Blüte geht auf*.

Die Kombination des Verbs mit dem Präverb auf- in der deutschen Sprache des XVII. Jahrhunderts

Das Wort *uf* wurde im Althochdeutschen zuerst als ein Adverb mit der Bedeutung *hinauf, herauf, empor, aufwärts* gebraucht. In dieser Sprachperiode erschien auch die Präposition *ufan*, die *auf, an, in, über* bezeichnete [16, S. 346] Zu bemerken ist, dass *auf* im XVII. Jahrhundert

adverbial, und zwar als ein ermunternder Ausruf zum Angriff auf den Feind verwendet wurde:

3) **Masaniello:** Auff! reisset dem Bösewicht den Kopff von dem Nacken herunter [19].

4) **Arpajo:** Auf folget mir / wer ein redlicher Kerl ist / der vergeust auch sein Blut vor die Freyheit [19].

So ist es anzunehmen, dass das Präverb auf-, dessen Bedeutung transparent ist, die ursprüngliche Semantik der Einheiten, von denen es abgeleitet wurde, auch in der Sprache des XVII. Jahrhunderts bewahrt hatte. Das können folgende Beispiele veranschaulichen:

5) **Allegro:** die Bauren fahren jhre Svadronen auff [19].

6) Die Leute welche noch immer Geld aufgelesen richten sich zusammen auf [19].

In den verbalen Konstruktionen aufffahren und sich aufrichten entsprechen beide Bestandteile semantisch den Wörtern, auf die sie zurückgehen. So kann man sie zu Komposita zählen. Beim Verb auflesen im Beispiel 6 verfügt nur die Basis über die direkte Bedeutung. Das Präverb wird zur Metapher, weil es nicht nur den Gegenstand heben sondern auch es sparen zum Ausdruck bringt. Hier findet eine Übertragung statt: von der Bezeichnung der Richtung einer Handlung hin zur Bezeichnung ihres Zwecks. Auf diese Weise wird nicht der Vorgang selbst, sondern dessen Endziel hervorgehoben. Es wird angenommen, dass eine solche Verbindung eine Zwischenstufe abbildet, die zeigt, dass sich ein komplexes Wort allmählich in ein Präfixverb verwandelt.

Im nächsten Satz enthält das Präverb außer der lokalisierenden Bedeutungskomponente auch eine solche, die den gesamten Prozess des Verbgeschehens zum Ausdruck bringt. Deshalb ist die Komponente auf- in dieser Konstruktion metaphorisch. Für die Verbbasis ist auch eine übertragene Bedeutung eigen:

7) **Angelo:** Ach / der wunderschöne Pallast / welchen der Spanische Rathsherr Antonius de Angelo hat aufführen lassen / der fällt nunmehr unter den muthwillen des Pöbels in einen schändlichen Stein-Hauffen [19].

Im achten Beispiel drückt das erste Element der verbalen Verbindung eine Bewegung nach vorne aus. Außerdem wird der Vorgang dadurch quasi intensiviert. Deshalb lässt sich sagen, dass auf- in diesem Fall auch metaphorisch gebraucht wird. Dabei weist der Verbbestandteil eine direkte Semantik auf.

8) **Caraffa:** Meine Schönste / ich bin der Hertzog von Caraffa / welchen der rasende Pöbel nunmehr zu einem blutigen offer aufsuchet [19].

Der trennbare Bestandteil kann semantisch jedoch auch eine Abwärtsbewegung (Beispiel 9), das Öffnen (Beispiel 10) oder eine Trennung (Beispiel 11) ausdrücken:

9) **Archibius.**

Wer hat / Princeß / sie denn mit dieser Post betrübet?

Cleopatra.

Mein eigen Ohr / daß sich in's Neben-Zimmer schloß / Als man auf unsern Brand so frisches Oel aufgooß [11]

10) **Allegro** macht den Kasten auf / und da fängt er überlaut an zu schreyen [19].

11) **Nicander:** leg vns auff / was du so oft begangen [7].

Im neunten Beispiel ist dem Präverb eine lokative Bedeutung eigen. Das Verb gießen ist ein Teil des abgeschwächt motivierten Idioms. Im nächsten Satz wird auf- metaphorisch gebraucht, weil es von der Aufwärtsbewegung auf das Resultat der Handlung übertragen wird.

Die Basis ist demotiviert. Im Beispiel 11 ist die ganze Konstruktion idiomatisiert.

Das Element präpositionaler Herkunft kann darüber hinaus auch eine Beauftragung (Beispiel 12) oder eine Zustandsveränderung (Beispiel 13) zum Ausdruck bringen:

12) **Michael:** wer halff das Volck bewegen

Das dich zum Haupt aufwarff? [7]

13) **Bizarro** steht auf und läuft biß zum Altar [19].

In beiden Fällen hat das Präverb dabei seine ursprüngliche Semantik teilweise bewahrt. Es ist erkennbar, dass es sich stufenweise in eine Metapher verwandelt. Die Verbbasis ist im 12. Beispiel idiomatisch, während sie im letzten Satz (13) motiviert ist.

Wenn das Präverb seine lokalisierende Bedeutungskomponente verliert und nur die intensivierende erhält oder wenn mit seiner Hilfe hervorgehoben wird, dass das Objekt völlig vom verbalen Vorgang ergriffen wird, dann erhöht sich der Grad seiner Idiomatizität.

14) **Pasqvella:** O der gute Rath ist verdorben / wo er seinen Starr-Kopff einmahl aufsetzt [19].

Die Wortverbindung Haare aufsetzen hat man früher im Sinne von *in die Höhe richten* verwendet, wenn es von der Tätigkeit des Friseurs die Rede war. Aber infolge der Objektveränderung und der Wirkung der Metonymie hat sich in der Verbbasis die Semantik *eigensinnig bei seinem Vorsatz verharren* entwickelt [12, S. 68]. Deshalb kann man sie als idiomatisch bezeichnen. Das erste Element der Konstruktion weist auf die Durchführung der Handlung im vollen Umfang hin. Dabei ist die lokative Bedeutung des Präverbs schon verblasst. Und es wird angenommen, dass es zum Präfix wurde.

Aus der intensivierenden Bedeutungskomponente, die auf der lokativen basiert, kann die inchoative entstehen. Das zeigt das folgende Beispiel, in dem das Präverb auf- die oben genannten Bedeutungskomponenten enthält. In diesem Fall wird auf- zur Metapher. Der Verbbestandteil ist idiomatisch:

15) **Celine:** Mein Hertzog / wo er nichts vergessen hat / so werden wir uns bald aufmachen [19].

Im nächsten Beispiel tritt die inchoative Semantik des trennbaren Elements in den Vordergrund. Es ist anzunehmen, dass es dazu tendiert, idiomatisiert zu werden. Die Basis kann dabei als ein Teil des abgeschwächt motivierten Idioms bezeichnet werden:

16) **Rossi:** Jhr Eminentz / wir kommen zurücke / weil nunmehr lauter traurige Spectacul durch gantz Neapolis auffgestellt werden [19]

Das Präverb auf- kann auch die Abgeschlossenheit einer Handlung sowie deren Ergebnis zum Ausdruck bringen:

17) **Vitale:** Allein die Brücke ist schon aufgezogen gewesen [19].

18) **Leo:** Der stolze Crummus kam mit so viel tausend heeren /

Als wolt er See vnd Land / wie jener Pers' aufzehren [7].

19) **Mattheo:** Last mich doch zum Reden kommen / denn euer Schreyen und Stillschweigen gilt alles beides einen Qvarck. Ich weiß wohl / das mein Bruder den Schluß gefasset hat / sein Ampt wieder auffzugeben; aber ich habe ihm so bange gemacht / daß er sich nimmermehr bloß geben wird / so lange er lebet / so lange soll er nun wohl ein grosser Mann bleiben [19].

Im Beispiel 17 bezeichnet das Präverb eine Aufwärtsbewegung, die bereits beendet ist. Das Resultat der Handlung ist durch die Form Zustandspassiv im Perfekt ausgedrückt. So ist *auf-* hier metaphorisch gebraucht und die Verbbasis verfügt über eine transparente Semantik. Im Beispiel 18 drückt das erste Element der Konstruktion die Vollendetheit des Vorgangs aus, was die absolute Vernichtung des Objekts voraussetzt, auf das die verbale Handlung gerichtet ist. Daher lässt sich sagen, dass es schon idiomatisiert ist. Der Verbbestandteil ist metaphorisch. Aus dem Kontext Beispiels 19 ist zu erschließen, dass beide Teile der verbalen Verbindung völlig demotivierte Idiome darstellen. Deshalb lässt sich feststellen, dass die Präverb-Konstruktionen in den Beispielen 18 und 19 als Präfixverben definiert werden können.

Es kommt auch vor, dass das trennbare präpositionale Element nur das Ergebnis einer Handlung abbildet:

20) *Elisa: Heysa / wo ist der Spielmann / der mir eines auffiedelt?* [19]

Da hier die ursprüngliche Bedeutung der Präverbs völlig verloren gegangen ist, kann diese Konstruktion zu den präfigierten Verben zugeordnet werden. Der Verbbasis ist jedoch die direkte Bedeutung eigen.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Kombinationen von Verben mit Präverbien in der deutschen Sprache des XVII. Jahrhunderts grammatikalisiert werden. Dabei kommen Veränderungen in der semantischen Struktur des

ersten Bestandteils zustande. Die ersten trennbaren Elemente gehen auf Adverbien und Präpositionen zurück und verfügen über einige für diese Einheiten typische Eigenschaften. Die Präverbien weisen einen engeren semantischen Zusammenhang mit dem Verb auf, indem sie nicht nur die Lokalisation der verbalen Handlung konkretisieren, sondern auch die Art und Weise des Vorgangs spezifizieren. Im Laufe der Grammatikalisierung hat sich dabei ihre Beziehung zum Verb gefestigt. Dabei ist auf Grund ihrer ursprünglichen Bedeutung ein wortbildendes Merkmal entstanden. Das Präverb *auf-*, das eine Bewegung nach oben, nach vorne oder abwärts zum Ausdruck bringt, kann dabei meistens als Kompositionsglied bezeichnet werden. In bestimmten Kontexten kommt eine Übertragung der Bedeutung dieses Elementes von der lokativen hin zu einer abstrakteren zustande, was dazu führt, dass es beginnt, die Intensivierung der betreffenden Handlung oder ihrer Durchführung auszudrücken, wobei das Objekt von dem Vorgang vollständig ergriffen wird. Dabei stellt dieser Formierungsprozess eine Übergangsphase der Verwandlung komplexer Wörter in Präfixverben dar. Parallel zu den semantischen Verschiebungen erhöht sich der Grad der Idiomatizität des Präverbs *auf-*, sodass sich eine aktionale Semantik des Beginns oder der Abgeschlossenheit einer Handlung entwickelt. Jedes Mal, wenn die ursprüngliche Bedeutung der Präverbs absolut verblasst ist und seine Akzidentalität in den Vordergrund tritt, wird es zum Präfix.

REFERENCES

- [1] Zhyrmunskyy, V.M. History of German language. – M.: Higher school, 1965. – 408 p.
- [2] Levkovskaya, K.A. German language. Phonetics, grammar, vocabulary: Textbook. – [2nd ed.] – M.: Pub. MSU, 2004. – 368 p.
- [3] Dictionary of word-formative elements of German. Ed. M.D. Stepanova. – M.: Russian language, 1979. – 536 p.
- [4] Linguistics. Large Encyclopaedia. Pod red. V.N. Yartsevov. – [2nd ed.]. – M.: Great Russian Encyclopedia, 2000. – 688 p.
- [5] Eichinger, L. M. Deutsche Wortbildung: eine Einführung. – Tübingen: Narr Verlag, 2000. – 269 S.
- [6] Erben, J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre. – Berlin: E. Schmidt, 2000. – 191 S.
- [7] Gryphius, A. Leo Armenius / Andreas Gryphius. – 1650. – URL: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/2207/1>
- [8] Habermann, M. Verbale Wortbildung um 1500: eine historisch-synchrone Untersuchung anhand von Texten Albrecht Dürers, Heinrich Deichlers und Veit Dietrichs. – Berlin, New York: de Gruyter, 1994. – 581 S.
- [9] Hundsnurscher, F. Das System der Partikelverben mit aus in der Gegenwartssprache: Beiträge zur germanistischen Sprachwissenschaft 11. – Hamburg: Buske, 1997. – 241 S.
- [10] Kolehmainen, L. Präfix- und Partikelverben im deutsch-finnischen Kontrast: Dissertation. – Helsinki, 2005. – 375 S.
- [11] Lohenstein, D.C. von. Cleopatra. – 1661. – URL: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/cleopatra-5454/1>
- [12] Paul, H. Deutsches Wörterbuch. – [9. volst., neu bearb. Aufl.] – Tübingen: Niemeyer, 1992. – 1130 S.
- [13] Poitou, J. Composition und Derivation vs. Inkorporation // Verbale Wortbildung im Spannungsfeld zwischen Wortsemantik, Syntax und Rechtschreibung. – Tübingen: Stauffenburg, 2011. – S. 1-11.
- [14] Römer, C. Morphologie der deutschen Sprache. – Tübingen: Narr Verlag, 2006. – 265 S.
- [15] Schlothauer, S., Zifonun, G. Zwischen Wortbildung und Syntax: Die „Wortigkeit“ von Partikelverben: Präverbfügungen in sprachvergleichender Perspektive // Wortbildung heute. Tendenzen und Kontraste in der deutschen Gegenwartssprache: Studien zur deutschen Sprache. – Tübingen: Narr Verlag, 2008. № 44. – S. 287-308.
- [16] Schützeichel, R. Althochdeutsches Wörterbuch. – [7. durchges. und verbes. Aufl.] – Berlin, Boston: de Gruyter, 2012. – 415 S.
- [17] Szczepaniak R. Grammatikalisierung im Deutschen. – Tübingen: Narr Verlag, 2011. – 219 S.
- [18] Vikner, S. The SVO / SOV-question and Verb Particles in Danish, German and Yiddish // Information Structure and Word Order Variation in older Germanic. – Berlin, 2007. – URL: <http://www.hum.au.dk/engelsk/engsv/handouts/viknerho-2007-hu-berlin.pdf>
- [19] Weise, Ch. Masaniello. – 1683. – URL: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/2103/1>
- [20] Wurmbbrand, S. The structure(s) of particle verbs // Semantisch Komplexe Verben und Ihre Argumentstruktur. – Marburg, 2000. – URL: <http://wurmbbrand.uconn.edu/Papers/structure-particles.pdf>
- [21] Zeller, J. Moved preverbs in German: displaced or misplaced? // Yearbook of Morphology. – New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow: Kluwer Academic Publishers, 2003. – P. 179-213.

Grammaticalization of Preverb *auf-* in Verbal Constructions in German Language of the XVIIth Century

O.O. Bakumenko

Abstract. The article deals with the research of the semantic changes in verbal constructions with preverb *auf-* in German language of the XVIIth century. The focus is made on the way the grammaticalization of the separable element proceeds. An attempt is made to determine the status of *auf-* in a verbal construction.

Keywords: preverb, verbal construction, grammaticalization, semantic changes

Grammatical gender as an underlying factor of an ethnopoetic mapping of the world: a gestaltist approach

E.Yu. Doubenko*

Department of theory and practice of translation from English
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: helenadoobenko@ukr.net

Paper received 19.06.15; Revised 25.06.15; Accepted for publication 07.07.15.

Abstract. In the context of modern scholarly landscape it seems quite evident that grammatical gender represents not a purely formal category but it is endowed with certain semantics which exists in a concealed, implicit form until this meaning is demanded in figurative speech. This article focuses on the gender profiles of 10 languages that are viewed as matrices for further poetic personification and, consequently, for the development of a certain literary tradition. The gender profile of the language is treated from a gestaltist standpoint as a ratio of grammatically conditioned figures in the gestalts of language units.

Keywords: *gestalt, figure, gender profile of the language, masculine profile of the language, feminine profile of the language*

1. Introduction

Animation of inanimate objects and abstract notions as a verbalized way of thinking about the world can be called a generic feature of poetic speech that dates back to the times of magical or mythological mapping of reality. That global personification which took place in the archaic epoch had a considerable gnosiological value being an important constituent of comprehension processes. For it is through the animation of natural forces and sexualisation of inanimate objects that the human consciousness was learning to understand the surrounding world as people can realize any dumb thing only by correlating it with themselves. In much the same way poetic conceptualization of reality in terms of animated objects, phenomena and abstract notions occurs. Viewed in a cross-cultural perspective the processes of poetic personification take their course according to different algorithms which results in the existence of ethnospecific gender mappings of the world. As, for example, in the languages which have the grammatical category of gender personified images are stenciled basically along the lines suggested by the grammatical gender of the nouns that denote those objects and notions which undergo personification.

In this paper personification is viewed as a variety of metaphor which foregrounds the figure of gender. Foregrounding as one of the key categories in poetics is dealt with in a number of scholarly works that give different interpretations to the notion “figure” treating it either in the perspective of cognitive linguistics [2; 5] or from the standpoint of classical gestalt theory [6]. However, it is safe to say that the term “figure” belongs to those categories whose essence, despite the lack of unanimity in approaches, is described more or less universally in contemporary poetics [7, c. 12]. Likewise, in terms of foregrounding the figure of gender in the gestalt of an object or notion one can consider the specificity of the language mapping of the world that gives rise to differences in the poetic image of the world cultivated within the framework of this or that cultural tradition. “Figure” is understood then as that element in the gestalt of the language sign which is expressive and clear for the consciousness of native speakers [1, c. 226]. In the case of personification the basis for such foregrounding is placed at the disposal of human consciousness by the grammatical category of gender which is not deprived of meaning and the latter becomes evident any time “the thought is given an opportunity to concentrate on it” [3, c. 483].

The aim of this analysis consists in revealing those built into the language system specificities that lay found

ation to the poetic image of the world of the corresponding language collective.

2. Methodology and data sources

Two methods can be isolated as the leading ones in the research: selection and a quantitative analysis. The first one lies in determining those thematic fields and their key lexical elements that can be considered central for human personification activities. To solve the problem set in the research one has no need in making attempts to consider thousands of nouns because the number of those objects, phenomena and notions which undergo personification in a certain linguo-cultural space is rather limited. The quantity of concepts that can be regarded crucial for the spiritual life of human society constitutes approximately four-five dozens. Among them are such notions as *eternity, law, love, faith, fear* and so on. Nevertheless, the spiritual culture of any social medium is based on the operations with these conceptual constants [4, c. 7]. The experiment presented in this article has been carried out on the much vaster material which includes the language units denoting those objects, phenomena and notions that are of paramount importance for human physical and spiritual existence, and therefore the probability of their personification is rather high in many languages. Choosing these units the author to some extent had to be guided by the intuition developed due to a long-standing experience of work with literary texts.

The second method applied in this paper is quantitative. The singled out lexical units and their equivalents in all the languages under discussion have been classified according to their appurtenance to the grammatical genders existing in a certain language. In each of the languages a small group of the investigated word corpus is constituted by those lexical units which have only the plural form. The aim of the research consisted in determining the gender dominant for each of the 10 languages analyzed by stating which of the two personification-relevant genders (masculine or feminine) prevails. Therefore the tables given below contain horizontal subdivisions *masculine, feminine, neuter* and *plural* for the degree of the lexemes belonging to the corresponding genders and those words which are used only in the plural. The subdivisions with Roman figures (I, II, III, IV, V) denote the first, second, third, fourth and fifth thematic groups described in section 3 of this article.

The data sources of the research are constituted by the dictionaries used for establishing gender correspondences between the analyzed lexical units in 10 different languages.

3. Ethnospecific ratio of grammatically conditioned figures masculinity::femininity in the gestalts of language units: the gender profile of the language

The subject of the analysis has been constituted by 564 source lexical units of the Ukrainian language with their equivalents in nine Indo-European languages belonging to four groups (Slavic group: Polish, Ukrainian, Russian, Bulgarian; Romanic group: French, Italian, Spanish; Germanic group: German; Greek group: modern Greek) and one Semitic language (Hebrew). Logically the material of this research falls into 5 groups. The first of them comprises 158 lexical units of general character. These are: 1) generic names of animate creatures, representatives of flora and fauna and the words denoting their main morphological parts (*being, person, individual, child, animal, bird, fish, insect, plant, tree, grass, flower, berry, blood, bone, cell, petal, leaf, seed* and so on); 2) lexis that denotes the most important general notions and events of human life (*universe, world, space, essence, life, birth, marriage, funeral, labour, game/play, rest, money, food, clothes, medicine* and so on); 3) the most frequently used words connected with the category of time and its measuring (*time, eternity, past, present, future, hour, minute, year, month* and so on); 4) words that denote the most popular notions of general analytical character (*sign, property, feature, condition, circumstance, reason, consequence, aim, means, need, action, event* and so on); 5) the basic lexis connected with verbal communication and sound production (*word, letter, sound, language, speech, voice, laughter, cry, echo, silence, music, melody, song* and so on).

The second thematic group (154 lexical units) includes: 1) the words that denote the key notions in the sphere of moral, intellectual and emotional life of people (*truth, right, law, power, liberty, mind, knowledge, thought, memory, education, good, evil, faith, hope, soul, happiness, beauty* and so on); 2) the most important evaluative notions of positive meaning and the main positive features of human character (*glory, victory, success, respect, dignity, courage* and so on); 3) the words that denote the basic negative notions in moral-ethic, psychoemotional and aesthetic domains (*sin, temptation, betrayal, lie, revenge, anger, fear* and others), negative events and phenomena in human life and some key objects associated with them (*war, crisis, defeat, crime, pain, threat, death, grave, jail, poison* and so on), negative features of human character (*jealousy, arrogance* and others).

The third group of words (101 lexical units) is constituted by: 1) the names of natural elements (*air, fire, earth, water*) and their most important derivatives including some specific features of relief (*flame, shine, sparkle, ocean, sea, river, mountain, valley, garden, meadow* and so on); 2) the words that denote celestial bodies, the most wide spread natural phenomena and conditions (*sun, moon, star, light, darkness, rainbow, lightning, thunder, rain, wind, snow, frost, heat* and so on); 3) names of seasons and parts of the world.

The fourth group (82 lexical units) contains the names of: 1) units of geographical distribution, state and public institutions, constructions (*region, city, town, village, tower, castle, palace, building, school, hospital* and so on); 2) structural parts of buildings (*ceiling, floor, wall, window, door*); 3) some basic objects of the interior (*furniture, table, bed, chair, wardrobe, cupboard* and some others).

The fifth group (74 lexical units) is formed by the names of the most wide-spread trees, bushes and flowers. As all these words denote the flora that is most common on the territory of Europe, the Hebrew part of their equivalents is represented by a less extended group of lexical units.

The results of the analysis testify to the fact that there can be singled out two types of gender profiles of the language: feminine and masculine.

3.1. The feminine profile of the language

According to the estimations used in this article, the language has the feminine profile if the greater part of the analyzed lexical units can be described as **language signs enclosing the figure of femininity in their gestalts**. The feminine profile logically falls into two kinds: the feminine profile of dominant and latent kind. The first one is observed in the Ukrainian language where the lexical units of the feminine gender constitute more than 50% in each of the analyzed thematic word groups evidently predominating over the lexis of the masculine and neuter genders:

Table 1. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the Ukrainian language

	Feminine gender	Masculine gender	Neutral gender	Plural
Gr. I.	54,9 %	24 %	18,7 %	2,4 %
Gr. II.	76,7 %	10,5 %	11,7 %	1,1 %
Gr. III.	53,45 %	28,45 %	17,2 %	0,9 %
Gr. IV.	59,6 %	16 %	21,3 %	3,1 %
Gr. V.	68,75 %	26,25 %	3,75 %	1,25 %

The latter manifests itself in the Bulgarian, modern Greek and Polish languages where the lexical units of the feminine gender prevail only in four thematic subdivisions:

Table 2. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the Bulgarian language

	Feminine gender	Masculine gender	Neutral gender	Plural
Gr. II.	53 %	16,5 %	30 %	0,5 %
Gr. III.	47,5 %	37,4 %	15,1 %	–
Gr. IV.	43,1 %	29,4 %	24,8 %	2,7 %
Gr. V.	59,1 %	33 %	6,8 %	1,1 %

Table 3. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the modern Greek language

	Feminine gender	Masculine gender	Neutral gender	Plural
Gr. I.	40,9 %	18,6 %	38,2 %	2,3 %
Gr. II.	62,9 %	11,4 %	25,7 %	–
Gr. III.	40 %	28,3 %	31,7 %	–
Gr. V.	51,2 %	19,5 %	29,3 %	–

Table 4. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the Polish language

	Feminine gender	Masculine gender	Neutral gender	Plural
Gr. I.	40,4 %	31,2 %	26,8 %	1,6 %
Gr. II.	55,8 %	22,4 %	21,8 %	–
Gr. IV.	42,5 %	30,7 %	22,8 %	4 %
Gr. V.	52,44 %	45,12 %	2,44 %	–

The Russian language can also be included in this group although the gap between the quantity of lexical units of the feminine gender, on the one hand, and the lexis of the masculine and neuter genders, on the other hand, is less tangible:

Table 5. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the Russian language

	Feminine gender	Masculine gender	Neutral gender	Plural
Gr.I.	34,6 %	34 %	28,9 %	2,5 %
Gr.II.	48 %	18,5 %	33,5 %	–
Gr.III.	42,2 %	40,4 %	16,5 %	0,9 %
Gr.IV.	42,5 %	35,6 %	20,7 %	1,2 %
Gr.V.	57,5 %	41,1 %	1,4 %	–

3.2. The masculine profile of the language

The language has been defined as that having the masculine profile in case the greater part of the analyzed lexical units can be called **language signs enclosing the figure of masculinity in their gestalts**. The masculine profile is also presented in two basic manifestations: the dominant and latent kinds.

The dominant masculine profile shows itself on the material of Hebrew, as here the quantity of lexis of masculine gender exceeds 60% in the first, third and forth thematic groups, 55% in the second thematic group and 79% in the fifth thematic group:

Table 6. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in Hebrew

	Masculine gender	Feminine gender	Plural
Gr.I.	63 %	35,1 %	1,9 %
Gr.II.	56,5 %	43,5 %	–
Gr.III.	64 %	36 %	–
Gr.IV.	62 %	37 %	1 %
Gr.V.	78,6 %	21,4 %	–

The words of masculine gender also prevail in the three Romanic languages which have constituted the object of the analysis. In French, Spanish and Italian the lexis of the masculine gender predominates over the lexis of the feminine gender in all five subdivisions of the analyzed lexical units although the French language demonstrates a bit more convincing discrepancy in the quantity of lexical units of the masculine and feminine genders:

Table 7. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the French language

	Masculine gender	Feminine gender	Plural
Gr.I.	61,1 %	34,7 %	4,2 %
Gr.II.	46,9 %	52,6 %	0,5 %
Gr.III.	60,2 %	39,1 %	0,7 %
Gr.IV.	57,4 %	40,9 %	1,7 %
Gr.V.	77,2 %	22,8 %	–

Table 8. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the Spanish language

	Masculine gender	Feminine gender	Plural
Gr.I.	57,1 %	41,3 %	1,6 %
Gr.II.	45 %	54,5 %	0,5 %
Gr.III.	59,5 %	40,5 %	–
Gr.IV.	57 %	41,1 %	1,9 %
Gr.V.	70,9 %	27,8 %	1,3 %

Table 9. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the Italian language

	Masculine gender	Feminine gender	Plural
Gr.I.	57,5 %	41 %	1,5 %
Gr.II.	45,7 %	54,3 %	–
Gr.III.	55,75 %	44,25 %	–
Gr.IV.	51,4 %	45,7 %	2,9 %
Gr.V.	72,9 %	27,1 %	–

According to the total indices that display the general quantity of lexemes of the masculine and feminine genders in all five subdivisions, Hebrew, French, Spanish and Italian have a slightly different percentage of lexical units belonging to the masculine gender (the gap between the first and the fourth items of the rating is more than 10%). However, in all the four languages the quantity of these lexemes constitutes more than a half of the general body of analyzed lexical units:

The findings of the analysis also testify that the German language can be characterized as a language with a latent masculine profile for it shows the prevalence of the masculine gender words only in three thematic groups of lexis:

Table 10. The ratio of lexemes belonging to different grammatical genders in the German language

	Masculine gender	Feminine gender	Neutral gender	Plural
Gr.I.	34,5 %	32 %	32,5 %	1 %
Gr.III.	49,2 %	31,3 %	19,5 %	–
Gr.IV.	40,4 %	26,9 %	32,7 %	–

Finally, one should mention that the analysis has given an opportunity to reveal some rare instances of identical gender interpretation given to a certain object, phenomenon or notion in all the grammatical systems under discussion. Thus, for instance, the words *rhythm*, *sleep*, *sound*, *wit / intellect*, *beginning*, *end*, *ocean* belong to the masculine gender, and the words *music*, *soul*, *poetry*, *joy*, *freedom*, *wisdom*, *hope*, *revenge*, *enmity*, *earth* to the feminine gender in all the ten languages chosen for the comparative experiment. Obviously, it would be unreasonable to draw hasty conclusions on this account, nevertheless, such unanimity seems rather thought-provoking as for it testifies at least to the similarity of view taken by the representatives of different cultures on the above-listed notions in case of their personification.

4. Conclusions

The findings of this research are indicative of the discriminants in grammatical gender identification which exist in different languages in relation to the range of words denoting the central notions of five key thematic fields. According to the results of the comparative analysis carried out on the material of 10 languages one can single out two basic models of the gender profile of language – feminine and masculine – both of which have two subdivisions: the dominant and the latent kinds. The feminine gender profile of the dominant kind is found in the Ukrainian language, the feminine gender profile of the latent kind is represented in the Bulgarian, modern Greek and Polish languages. The masculine profile of the dominant kind manifests itself in Hebrew and the masculine profile of the latent kind in the French, Spanish and Italian languages. The German language that has the least pronounced prevalence of the words of masculine gender can be defined as a language with a mixed profile.

The obtained data have a direct bearing on the discrepancies in ethnospecific mapping of the world revealed by the corresponding linguocultural traditions.

REFERENCES

- [1] Bezpalenko, A.M. Word in the aspect of gestalt theory. The principle of contiguity [Doctoral dissertation] – K.: Kyiv National University, 2010. – 487 p.
- [2] Freeman, M. Poetry and the scope of metaphor: Towards a cognitive theory of literature // *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective.* – Berlin, New-York: Mouton de Gruyter, 2000. – P. 253-283.
- [3] Potebnya, A.A. From the notes on Russian grammar. About the change of meaning of the noun. – M.: Prosveshcheniye, 1968. – 551 p.
- [4] Stepanov, Yu.S. Constants: the dictionary of Russian culture: Methods of investigation. – M.: Shkola, Yazyki russkoj kultury, 1997. – 824 p.
- [5] Stockwell, P. Cognitive Poetics: An Introduction. London – New York: Routledge, 2002. – 194 p.
- [6] Tsur, R. Metaphor and figure-ground relationship: comparisons from poetry, music, and the visual arts / Reuven Tsur // *Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps* / Ed. Geert Brone and Jeroen Vandaele. – Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2009. – P. 237-278.
- [7] Vandaele, J., Brone, G. Cognitive poetics. A critical introduction // *Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps.* Ed. Geert Brone and Jeroen Vandaele. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2009. – P. 1-29.

Data Sources

- [1] Chukalov, S.V. Russian-Bulgarian dictionary. 50 000 words. 7th edition. M; Rus.yazyk, 1986. – 911 p.
- [2] Dictionary of modern Hebrew. 20 000 words. Russian-Hebrew. Hebrew-Russian. Ed. by B. Podolskyi, D. Prokof'eva, E. Uval. – Tel-Aviv: Izdatelstvo "Rolnik", "Hakabudhamsu-had", 1993.
- [3] Klymenko, N.F., Ponomariv, O.D., Savenko, A.O. Ukrainian-modern Greek dictionary. 40 000 words. – Kyiv, Vydavnytstvo "Ukrains'ka entsyklopedia", 2008. – 533 p.
- [4] Russian-German dictionary. Seventh edition. – M.: Publ. House "Rus.yazyk" 1976. – 848 p.
- [5] Russian-Italian dictionary. 55 000 words. Third edition. – M.: Publ. House "Rus.yazyk", 1977. – 1032 p.
- [6] Russian-Polish dictionary. 4th edition. Edited by I. Dvoretzkyi. – M.: Gos. Izd., 1953. – 856 p.
- [7] Russian-Spanish dictionary. – M: Izdatelstvo "Sov. Entsyklopedia", 1967. – 975 p.
- [8] Shcherba, L.V. Russian-French dictionary. 50 000 words. 11th edition. – M.: Publ. House "Rus.yazyk". 1983. – 840 p.

Verbalization of the precedent toponym Avalon in Arthurian discourse of XV-XXI centuries

Ya. Kalambet*

Ivano-Frankivsk National Technical University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: jaryna_schwetj@ukr.net

Paper received 12.06.15; Revised 18.06.15; Accepted for publication 23.06.15.

Abstract. The article examines verbalization of the precedent toponym Avalon within the anthropocentric paradigm considering linguocultural and cognitive approaches. Attention is given to the conceptual structure of the precedent toponym as well as to the issues related to the definition of the place of precedent phenomena in the system of culturally biased units that are important for language picture of the ethos world. The study reveals that the conceptual features of the precedent toponym are important for six-hundred-years existence of the Legends about King Arthur and are relevant for the processes of secondary nomination in modern English speaking discourse. The analysis of secondary nomination processes on the basis of precedent phenomenon Avalon has allowed to research the secondary nominees in contemporary English fragments of texts of different genres.

Keywords: *Arthuriana; Arthurian discourse; precedent onym; precedent toponym; conceptual, associative and evaluative components*

Linguistic study of Arthuriana discourse (hereinafter - AD) is based on research of language in the Legends about King Arthur considering stylistic (Yu. Serenkov, G. Shiryayev), semantic, onomastic (D. Day, T. Greene, A. Lyupek) and mythic characteristics (M. Girard, A. Komarynets, E. Kratasyuk, A. Ladygin). Despite numerous scientific interdisciplinary studies the problem of establishing the place of precedent onyms, in particular precedent toponyms (hereinafter - PT) in the studied AD, still requires detailed linguistic research. This is the reason for studying precedent phenomena in terms of determining their conceptual structure and their discursive verbalization in Arthurian discourse of XV-XXI centuries.

The **actuality** of this scientific article is predetermined by general tendency of linguistic science to study cognitive and communicative aspects of speech. Determination of conceptual nature of Arthurian precedent toponyms makes a new perspective of research, which is important in view of the importance of understanding the evolution of inner form of onyms, including those that compose "the golden fund" of English linguoculture. The **purpose** of the study is to consider the discursive verbalization of precedent toponym Avalon. Fulfillment of this goal presupposes considering the use of Arthurian precedent toponyms in the Legends about King Arthur of XV-XXI centuries.

The cycle of Legends about King Arthur from the time of appearing of the primary work ("The Death of Arthur" by T. Malory) to the present day is called Arthuriana. It is a determined phenomenon in the cultural space of Great Britain of V-XXI centuries, as it has occurred on the basis of culture and language traditions, introducing its canons and peculiar system of precedent phenomena that are determined on the basis of all the works about King Arthur. The set of legends that are united wire particularly significant cultural vocabulary (precedent ones), forms a type of fiction discourse called Arthuriana discourse. AD is viewed as a special type of literary and fiction communication that is constituted by a set of Legends about King Arthur, written with consideration of the canons of the English mentality of the corresponding historical period and is characterized by a system of valuable dominants, which are verbalized by specific linguistic means. These linguistic values include the precedent onyms of Arthuriana legends.

The **precedent onym** is viewed as an individual name (of the known human or character of the book) that "is connected with a well-known text, which usually refers to a precedent one or to a precedent situation" [5, p. 50; 8, p. 150]. In the study of AD, we have identified three major classes of precedent onyms: precedent anthroponyms, khrematonyms and toponyms.

The **precedent toponym** is considered to be in our research a name that is a nationally biased language sign and important for a particular semantic linguoculture. Precedent toponyms are the source of creation of new texts with appeal to the past.

The methodological basis of studying PT is composed of the triad of conceptual, associative and evaluative components [7, p. 55; 11, p. 7]. They are the so-called "three whales" on which rests linguocultural structure and which, according to the Ukrainian linguist A. Prikhodko, are to be regarded as separate components [7, p. 55].

The **conceptual component** of PT can be distinguished on the basis of lexicographical sources: explanatory, translation or cultural dictionaries, while associative rows and attributes of PT cannot be established on their basis. It is explained by the fact that the conceptual (contents) component of a precedent onym is usually stored with the content of lexical unit and is the actual information (description or definition) [4, p. 17].

The **associative component** of PT is the knowledge, images and associations that arise in the mind in connection with a particular denotation [10, p. 92]. This component is based on the category of imagination (the ability of language units to generate visual and sensual ideas of the things and phenomena of extra-linguistic reality) and of perception (the ability to feel). Distinguishing the associative component of PT in the Legends about King Arthur is done in two stages: semantic analysis of precedent units selected from precedent work by T. Malory "The Death of Arthur" and from English Arthurian discourse of XV-XXI centuries.

The **evaluative component** of PT takes into account the values that come alive in the mind of a human considering his/her belonging to a particular ethno- and linguoculture. Such an attitude is considered as "what is experienced" and the precedent units are not only conceived but also passed through emotions and become the subject of sym-

pathy, likes or dislikes [9, p. 41]. Evaluative component of PT in Arthurian discourse is analyzed on the basis of their contextual implementation.

One of the precedent toponyms of the Legend about King Arthur is **Avalon**. Its nomination comes from the Welsh *abal* - 'apple' or *aball* - 'apple tree' [1]. In Middle Welsh the last nomination has transformed into *aval*, *avall*. This form appears in contemporary English as well.

As a classical item of Arthuriana Avalon firstly appears in "The History of the Kings of Britain" by Galfrid Monmouth. Etymological name Avalon is described as the place where mortally wounded King Arthur was delivered to heal his wounds [3]; Magic Kingdom, the place, where you can find all things considered mythical and magical, a source of dreams, the land of nine Nymphs, nine Muses, nine Goddesses, nine Virgins of the Lake; the land on which characters of all the times are gathered, as once knights of the Round Table in Camelot used to do [2, p. 146-147]; mythical island that is associated with the place burring the body of King Arthur after the last battle, and the seat of Morgan le Fay. Avalon compared with the blessed Island that was sacred to the Celts [12, p. 43]; magical island, where the sword of King Arthur Excalibur was forged.

In the discourse of XVI-XVIII centuries PT Avalon is rarely met, only in the works of the nineteenth century it is more often seen, showing different associative features that are not recorded in the dictionary, but that can be found while analyzing the Arthurian discourse.

The associative layer of PT Avalon is formed on the basis of the feature **magicism** that is actualized by adjectives *magic* / *mysterious* / *peaceful* / *changeless*: *And thus he slept, to wake in magic Avalon; I know a lord of yours in this mysterious land, Avilion; Bear me away to peaceful Avalon; Through blissful years in changeless Avalon and word connections *Isle of magic Avalon: I go unto the Isle of magic Avalon*.*

The feature **magicism** is verbalized in a dialogue between the wounded king and one of the Knights of the Round Table, Bedyvir in the context: *I will into the vale of Avilion to heal me of my grievous wound and And all renewed in body, mind, and soul, King Arthur, with his knights, shall come again*. The researched PT has also an ambivalent meaning – a place of healing king, hence legendary beliefs that King Arthur will return from Avalon to save its nation if necessary.

One more feature actualized on the basis of adjectives in Arthurian discourse is **charm**: *in the fair vale of Avalon*. This feature shows in particular the unity of clearness and beauty: *antiently called the island, or fair valley of Avalonia*.

The conceptual structure of precedent toponym is represented by two evaluative features that were formed back in the precedent work by T. Malory and were actualized within six centuries in AD. The frequency of actualizing of the feature magicism makes up 68% and of the charm is 32%. Both features are frequent and reconstructed in contemporary English-speaking discourse.

Initial nomination of PT Avalon is found out in contexts with some associative features that had been fixed already in the precedent work by T. Malory, including mysticism and magic. PT Avalon verbalizes in the con-

texts of contemporary British literature the following evaluative features as **historicity** that determines the status of the island and its importance for the modern era: *the legendary land of King Arthur and his kingdom of Avalon; Glastonbury is also said to be the Isle of Avalon where Arthur sleeps. Joseph of Arimathea is supposed to have visited the area, and mystique: Is There Any Truth In Tales Of Lost Continents?*

The secondary nomination occurs in modern fiction, journalistic and official communication. It is based on one hand, on traditional evaluative feature of PT (mystique, magicism), and on the other one on the new "modernized" perception of the historically important precedent topos in the context of cultural importance (historicity, mystery for the modern era).

The feature **historicity** is reflected in the name of school for learning English (in London) "Avalon School"; **legendary** is verbalized in the name of the student group Avalon Community College in Newfoundland, **leadership** was not actualized in the precedent text and in literature of XIV - XIX centuries, but is seen in contemporary English literature, embodying a sacred and mystical character in the name of the computer program: *The discounts vary with the publisher but a Lotus 1-2-3 25-user set is going for \$10,000 and Avalon, the page layout program; the name of the fleet: ...part of the Canadian-based Avalon Aviation fleet and name of music band: „Avalon Music“; **coziness** is actualized in the name of bathrooms for elderly people: *Now Caradon Twyford has come up with Avalon – an attractive, stylish, user-friendly bathroom developed after three years' extensive research into the difficulties associated with ageing*.*

Besides the above mentioned features, Avalon gets as secondary nomination such additional attributes as: **majesty** (the name of the airport in Australia, the hotel name in (Latvia); **magic** (The Magic World School "Avalon"); **high quality** and **technical innovation** (the name of modern acoustic guitar "Avalon Guitar"); **expensiveness** (the name of cars Toyota Avalon).

Thus PT Avalon is a magical island, whose main features are ambivalence, mystery, supernatural properties (healing the King) and mysticism. This PT is internally contradictory and meaningful. The conceptual structure of PT Avalon appears in triad of positively assessed (magicism, mystique, charm, leadership), neutrally assessed (ambivalence, legendary, historicity) and negative (the missions of the King are complete) features. Due to the formation of secondary nomination in contemporary discourse the analyzed PT is recorded in the names of movies, hotel, entertainment center, computer and software companies, fleet, student groups, music groups, acoustic guitars, bathrooms, cars, etc.

Verbalization of features of the researched PT in modern English texts is accompanied by secondary nomination, which reflects the formation of new nominations, based on specifics of English Arthurian discourse of XV-XXI centuries and on the individual features of precedent toponym. The research based on other precedent toponyms of Arthurian discourse and the process of secondary nomination are the perspective of further linguocultural and cognitive research.

REFERENCES

- [1] A Dictionary of Celtic Mythology | 2004 | JAMES MacKILL-LOP / URL: <http://www.encyclopedia.com/topic/Excalibur.aspx#1>
- [2] Day, D. The Quest for King Arthur / David Day. – London ; N.Y. : BCA, 1995. – 175 p.
- [3] Encyclopedia Britannica / URL: <http://www.encyclopedia.com/topic/Excalibur.aspx#1>
- [4] Karasik, V Language keys / V. Karasik. - Volgograd: Paradigma, 2007. – 520 p.
- [5] Krasnih, V. Ethnopsycholinguistics and linguoculture as constituents of a new scientific paradigm / V. Krasnih // Sphere of language and pragmatic of communication: International scientific collection of articles devoted to the 65th anniversary of the RFG Department of The State Kuban University. – Krasnodar University, 2002. – 1 Vol. – 284 p.
- [6] Malory, Thomas. "The Death of King Arthur" (1469) / URL: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/AUTHMENU.htm>
- [7] Prikhodko, A. Concepts and conceptual systems in cognitive and discursive paradigm of linguistics / A. Prikhodko. – Zaporizhya: Premier, 2008. – 332 p.
- [8] Prokhorov, -Yu. Reality. Text. Discourse: Textbook. / Yu. Prokhorov. – 3rd ed. – Moscow: Flynta: Nauka, 2009. – 224 p.
- [9] Stepanov, Yu. Constants: dictionary of Russian culture / Yu. Stepanov. – Moscow: Yazyki Ruskoi Kultury, 1997. – 824 p.
- [10] Vorkachev, S. Happiness as linguocultural concept / S. Vorkachev. - M.: ITDHK "Gnosis", 2004. - 192 p.
- [11] Vorkachev, S. Variative and associative properties of linguoconcepts / S. Vorkachev. – Volgograd: Paradigma, 2005. – 214 p.
- [12] United Kingdom: Linguocultural dictionary: Literature. Theatre. Music. Dance. Ballet. Painting. Sculpture. Architecture. Design. Media / H.Tomahyn. - M.: OOO "AST Publishing House": OOO "Izdatelstvo Astrel", 2001. - 336s.

Axiological education model as a favorable environment for foreign languages learning

L.R. Pelekh*

National University of Water management and National Resources Use, Rivne, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: lpelekh@ukr.net

Paper received 14.05.15; Revised 20.05.15; Accepted for publication 25.05.15.

Abstract. This article deals with the problem of educational phenomena modelling. The axiological education process in Poland and Ukraine has been structured on the basis of comparative analysis and there has been indicated its importance in foreign languages learning. The basic meaning of axiological approach in psychological and educational problems with which the educational community has faced today has been determined. Polish experience has been analysed and recommendations for the implementation of axiological education in foreign languages study process has been also identified in the article.

Keywords: *model, axiological education, social institutions, values, languages*

Introduction. It is a known fact that a model (from latin – *modulus* – a measure, an analogue, a model) is considered to be a simplified version of an object, a phenomenon, a process that helps to identify many-sided connections between components and describes the object in general, systematically.

In Ukraine as well as abroad modelling is used to raise the theoretical foundations of human cognition on more significant prognostic level, while synthesizing knowledge borrowed from other sciences (first –from axiology), giving them signs of integrity, completeness, evidence and validity.

Humanities phenomenon modelling plays an important role in the theory and practice of both national and foreign science. Thus, the creation of a phenomenon model is an actual problem of modern pedagogy, psychology, philology and other sciences of humanities direction.

A brief overview of publications on the topic In our country and others among the researchers of humanities-prognostic systems modelling process from scientifically-based definition and to practical implementation such scholars can be distinguished as I. Bavrin [1, p.32-35] V. Bepalko [2], V. Bondar [4, p.92-95], I. Bekh [3], S. Honcharenko [5, p.213], I. Zyazyun [6, p.67-69], Yu. Pelekh [10], A. Khutorskoy [11, p.59-65], V. Yahunpov [12].

The notion “model” and correspondently “modelling” is understood by scientists in different ways. Analysing the works of our scientists, there can be distinguished such interpretations as: “... the construction of a coherent, consistent, structured system of ideas, notions”, which “... is a normative description of professional process formation ...” [7], “...some image (material, procedural (program), structural or mental) that can substitute the original object (prototype)...” [8, p.12], “...model – a dynamic, synergetic system, schematization of which foresees reflection of projection actions on an investigated object (subject) or event formation” [10]. They define the model as a simplified in time and space reflection of a system, formed to understand the essence of a real system [16], or “... model is a physical system or a mathematical description that has similar (close) properties with an investigated object (the original)”. Therefore, a model is a tool for describing a system and its behavior in different situations and circumstances. [18]

Thus, Ukrainian researcher Ye. Lodatko describes the concept of “pedagogical modelling” as “...a research of

pedagogical objects by means of conceptual, procedural, structural characteristics and some other “sides” of the educational process modelling within certain socio-cultural space on general, professionally-oriented or other levels.” [8, p.10]. Ye. Lodatko also draws attention to the concept of pedagogical activity model – a model that interprets scientific and educational activities in terms of objects and functional-semantic or structural-functional educational models [9, p. 68-72]. Thus, the Ukrainian researcher points on relevance of universal instruments development which would allow to implement the most important concepts of pedagogical theories into practice-oriented models.

Polish scientists determine modelling (in frames of social study theory) as people’s relevant principles and behaviour in a particular society [17], or modelling (by Kelly Mardokom) is a mathematical or experimental method of complex systems, phenomena and processes researching, based on model building [15].

The purpose of the article was specified as to highlight the state of the researched phenomenon in the modern theory and practice and on the basis of system analysis to create a model of axiological education as a favourable environment for foreign languages learning.

Methodology of Research. General Background of Research. As one can see, there are quite a number of concept interpretations of “model” and “modelling process” but they are different in meaning. Ye. Lodatko points that in conditions of their clear (unambiguous) definitions absence one can interpret them in a susceptible manner in the context of a particular research [8, p.7]. Therefore, we define a model (of axiological education) as a probabilistic-designed and established in the form of logistics schemes and constructions object, which allows to understand deeper the nature of a researched phenomenon in the environment of axiopedagogical (man-centred) paradigm.

In our study, the object of modelling is axiological education process as a favourable background for foreign languages learning. To build the model (based on the analysed Polish models) which is close to a reality as much as possible it is necessary to do the following tasks:

- to determine the components of axiological education model on the basis of comparative analysis of Polish and Ukrainian scientists’ experience;
- to establish preconditions and conditions, psychological and pedagogical factors that influence the process of foreign languages learning in the sphere of axiological

education and to determine their structure in a model hierarchy;

- to identify the methodological approaches and principles of axiological education, to determine their place and importance to ensure a model full functioning;
- to characterize the connections (direct and inverse) between elements of a model and to determine the best ones;
- to define the experimental way of verifying the validity of a modelled pedagogical phenomenon.

So, both Polish and Ukrainian scientists consider modelling as one of the most effective methods of empirical (and basically – theoretical) study.

Each analysed model must also meet certain requirements and purposes:

- inherentness – model correspondence with a certain environment (educational – auth.);
- formalization – selection of the most important components of the model that will facilitate the ease of understanding;
- adequacy – achievement of the objectives of educational activities based on accuracy, completeness and validity of model building.

All analysed models are referred to the most widespread type – structural-functional. In other words, it means that they are based on the intrinsic and rational relations between system components. In the first case (the model of Polish researcher Ursula Ostrowska [19]), all parts of the model were supposed to describe the logic of interaction between an object, a subject of modelling and an educational environment. Such modelling combines empirical, theoretical and practical aspects of scientific research with experimental methods for constructing various kinds of scientific abstractions, theoretical and logical structures.

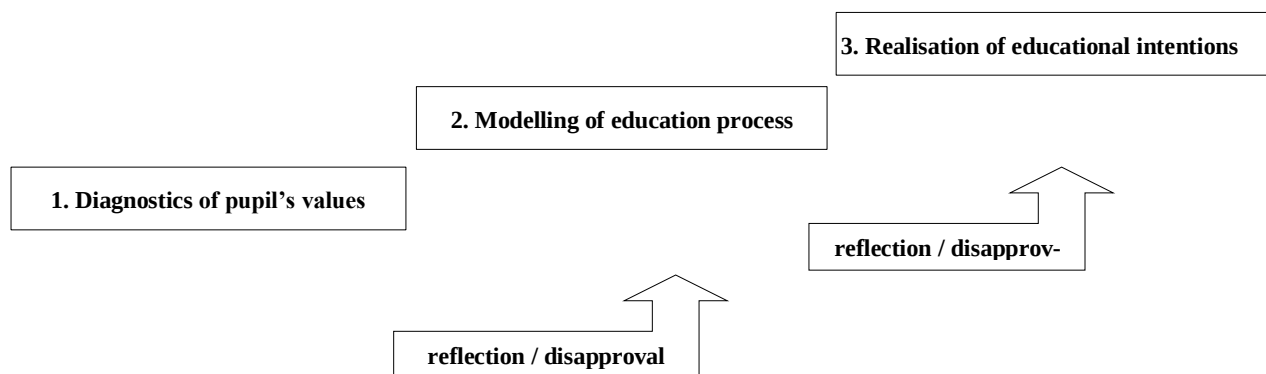
Such logic of actions will allow to understand more accurately the structure, relationships between elements of the research object, qualitative and parametric data.

Practical application of the researched models was determined through the prism of the concept of so-called “educational validity.” It includes the adequacy, reliability, but they are not always identical. The described below model is also referred to the model of the “social teaching model” that is usually created by scientists and practitioners to understand better “internal” and “external” worldview of educational process subjects. This model is associated with functioning among humanities paradigm – as a part of educational (axiopedagogical) activity, which consists of a set of theoretical positions, methodological bases, value categories and scientific concepts.

It should be noted that the full (system) understanding of the practical significance of the analysed axiological education model as an environment for foreign languages learning, the statements of above mentioned Ukrainian specialists in the field of pedagogical modelling Ye. Lo-datko were taken into consideration. According to his ideas, at the initial stage of the study it is necessary first to develop the educational system and only then to design a model that will be an effective factor for results achieving according to the selected content basis after technological implementation of modelled process[8, p.5]. Such approach will allow to understand the deepness of the research process. So, the analysis of U. Ostrowska’s model is necessary to begin from such scheme (Drawing 1.)

As it is seen, analysing the environment of axiological education basis modelling, the scientist from neighbour country states that for full understanding of the modelled phenomenon it is necessary to understand at least the logic of algorithmic structure and movement of its three main components: from diagnostics of pupils’(students’) world of values, through the process of education modelling, to realization of educational purposes.

The author rightly observes that it is not easy to go from one structural “unit” to another. The important element of this process is the obligatory identification and consideration of reflexive condemnation (disapproval) [20].

Drawing 1. The environment of axiological education basis modelling

Thus, the proposed understanding of values world illustrates quite clear correlation between the categories of subjective/objective and internal/external axiological anthroposphere. This is an attempt to go beyond the artificial division of thought and experience in subjective and objective and beyond epistemological dualism: subject – object.

So, U. Ostrowska’s model of axiological education process, built on the basis of hermeneutical-phenomenological approach was altered and supplemented in our research.

According to Polish scientist’s point of view – a hermeneutical component assigns a certain mission: all human must be conscious by everyman. Phenomenological component (as we understand it from own experience and the author’s one), is considered in the light of participation in the research process of values education which means: a) a process of values formation and value orientations is generated by them in man’s mind; b) a process that is presented in the researched phenomenon.

In the light of axiological education it is necessary to consider four components which can help to understand a physic reality of a *researched personality*, particularly in the sphere of values :

- an understanding of causal determination (according to V. Frankl – a social environment, heredity , intentions);
- subconscious spirituality – as personality’s willingness to the essence of his/her existence;
- care - as a targeted prospect of a person’s existence in the world (universe);
- values realisation as personality’s embodiment of his/her values and targeted intentions.

Such broader approach to model building would reveal a structure of “a will to a meaning” dynamics, which can be realized in such components as personality’s motivation, which allows to create a situation of free choice and to find the best ways for foreign languages tasks understanding. In turn, the author’s choice of such a profound understanding of hermeneutical-phenomenological approach is capable (on the condition of situational intuition activation) to optimize the understanding of value and targeted intentions which create personality’s motivation – both a teacher and a pupil in foreign languages learning process.

The statement that a man connects his experience with some external reality conditions in which he exists (through the acceptance of certain values and in such a way creates the so-called system of “personal success”) seems to us a correct author’s point of view. Because such a system also can be a carrier of certain ideas, forms, selected values and ways of their implementations. In the process of foreign languages learning it is very important that not only an emotional experience or creative essence of a man, but also things, certain objects, phenomena and situations could be genesis of values.

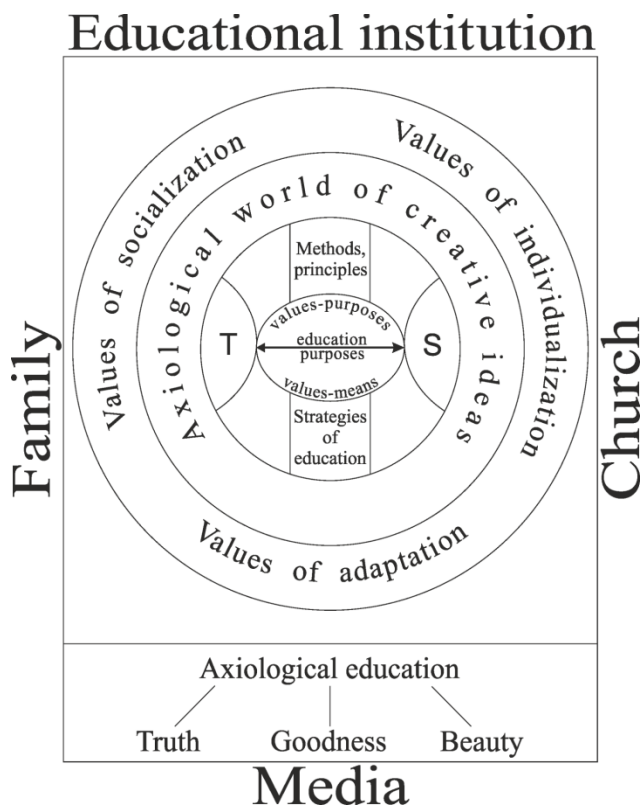
For example, using Jeremy Harmer’s method (ESA) which consists of three basic elements: “engage”, “study”, “activate” and can be produced in various order, depending on a main purpose of a lesson, it is very important to create a situation of success in order to allow students (pupils), in spite of their grammar mistakes, to express freely their ideas and in such a way to form their value-speaking basis.

Most current language teaching tries to offer a judicious blend of many of the ideas and elements concerning foreign languages learning and teaching (“Lexical Approach”, “Silent Way”, “Community Language Learning” and others). Modern language teaching practice generally should give students the opportunity to think about how a piece of grammar works (or which words can be grouped together, for example), while at the same time providing opportunities for language use in communicative activities and task-based procedures.

It offers students the security of appropriate controlled practice (depending on variables such as the students’ age, personal learning styles and the language in question), while also letting them have a go at using all and any language they know. Such eclecticism - choosing between the best elements of a number of different ideas and methods – is a proper response to the competing claims of the various trends.

Believing that students need exposure, motivation and opportunities for language use, and acknowledging that different students may respond more or less well to different stimuli, it suggests that most teaching sequences need to have certain characteristics or elements and ac-

cording to J. Harmer, these elements are **Engage, Study and Activate**. In our research, these three elements were based on value-motivated factors.

Drawing 2. Model of axiological education as a favorable environment for foreign languages learning

While building the model, U. Ostrowska confirmed that the planned results of education (axiologically - linguistic) depend on the correct definition of the field from which a man (a pupil, a student) draws inspiration for his existence, and the space in which he will enrich his creativeness. Selecting the “central axis of a model range” Ostrowska underlined that when choosing the right way to achieve the goal, a teacher should avoid such students’ experience gaining that is not based on specific values, moral norms, or even deny them (values, norms).

Analyzing the approach of Polish colleague in details it should be noted (and we’ll show it on conceptually improved model) a more broadly outlined space in our research. It as a kind of a triangle (which is the most relevant for Polish educational tradition): Family-School-Church. At the initial stage foreign languages learning process depends on a motivation in a family, and only later – in school. This triangle has been added recently by another powerful constituent – media, as Polish researcher Janusz Morbitzer said. Polish researcher of information resources influence on education process (J. Morbitzer) points, that in the situation when values play less and less role in modern youth formation and even in the conditions of axiological neutrality to educate a person of a new generation who will be sensitive to changes, with rich inner worldview, with formed value orientation system is rather a difficult task. Modern education should be connected with basic values obtaining process as a kind of an antidote to the total technologizing of modern life [14].

One or more foreign languages knowing will help youth to understand more deeply worldview phenomena.

REFERENCES

- [1] Bavryn, Y.Y. Mathematical modeling in the system of higher pedagogical education / I.I. Bavrin // News RAO, 2000. – №1. – P. 32-35.
- [2] Bepal'ko, V.P. The terms of pedagogical technologies / V.P. Bepal'ko. – Moscow: Pedagogy, 1989. – 192 p.
- [3] Bekh, I.D. Parenting personality: Handbook. - K.: Publ. House "Lybid", 2008. - 848 p., P. 427.
- [4] Bondar, V.I. The new model of training primary school teachers in terms of pedagogical university // Scientific notes of KSPU Dragomanov on 1991 - K., 1992. - P. 92-95.
- [5] Honcharenko, S.U. Ukrainian Pedagogical dictionary. - Kyiv: Lybid, 1997. - P. 213.
- [6] Zyazyun, I.A. Beauty of pedagogical action / I.A. Zyazyun, G.M. Sahach. – K: Ukrainian Financial Institute of Management and Business, 1997. - 302 p., P. 67-69.
- [7] Personal development: predictive models, factors variability: coll. monograph; ed. I.S. Morozova; HPE «Kemerovo State University". - Tomsk: Publishing house of Tomsk State Pedagogical University, 2008. - 464 p., P.415
- [8] Lodatko, E.A., Denysova, O.P. Modelling of pedagogical processes and systems. - M.: Publishing complex MGUPP, 2011.- 240p., P.12.
- [9] Lodatko, Ye.O. Typology pedagogical models / Ye.O. Lodatko // Higher Education Pedagogy: methodology, theory, technology // Higher education Ukraine: theoretical and scientific-methodical journal. - Vol. 3 (50). - 2013. - Annex 1 - Vol. 1. - P. 68-72.
- [10] Pelekh, Yu.V. Value-semantic concept of training future teachers: monograph. - Rivne: Tethys, 2009. - 400 p.
- [11] Khutorskoy, A.V., Andryanova, H.A. Model of distributed heuristic learning: experience in designing and implementing // Proceedings of the Volgograd State Pedagogical University. 2010. Vol. 45. № 1. pp 59-65. See also <http://elibrary.ru/item.asp?id=13214499>
- [12] Yahupov, V.V. Pedagogy: Textbook. - K.: Lybid, 2002. – 560 p.
- [13] Harmer, J. How to teach English. / Pearson Education Limited, 2007 – 288p.
- [14] Morbitzer, Janusz. Swiat wartosci w Internecie/ Janusz Morbitzer // Edukacja Otwarta.– 2004. – №1–2. – S. 111-123.
- [15] Kelly, L. Murdock. 3 ds max 4. Techniki modelowania. Bibliia. - Tłumaczenie: Wojciech Pazdur. - ISBN: 83-7197-664-X. – Wrocław, 2013. - stron: 312.
- [16] Klaus, R. Modelowanie Procesów Biznesowych, - MicroMax, Gorzów Wlkp.: 2008, stron: 312.
- [17] Krasiejko. Metodyka działania asystenta rodziny. Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach w pracy socjalnej, wyd. Śląsk, Katowice, 2010.
- [18] Płodzień, J., Stemposz, E. Analiza i projektowanie systemów informatycznych, PJWSTK, W-wa 2005, ISBN 83-89244-42
- [19] Ostrowska, U. Aksjologiczne podstawy wychowania / U. Ostrowska // Pedagogika podstawy nauk o wychowaniu / Sliwerski B. (red.). – Gdansk: GWP, 2006. – T. 1. – S. 391-414.
- [20] Ostrowska, U. Doświadczenie wartości edukacyjnych w szkole wyższej / Wydawnictwo Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1998, 335s.; Ostrowska U., Studenci wobec godności. Między nieodzownością a kontestacją, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2004, 327 s.

Revisiting (im)politeness, face and identity construing

E. Petrenko*

V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: jelena_petrenko@mail.ru

Paper received 08.05.15; Revised 17.05.15; Accepted for publication 27.05.15.

Abstract. This article addresses the issues of pragmatics and is aimed at both theoretical principles of politeness/impoliteness and identity construing. It is argued that (im)politeness is to be approached as a dual phenomenon to give a realistic picture of verbal interaction. In this paper we explore the notion of face as a self-image co-constituted by interlocutors, and the identity as anticipated social positioning of self toward other interlocutors as the result of such construing. Besides that this article considers the necessity of employing both first-order and second-order perspectives in researching (im)politeness.

Keywords: *face, identity construing, (im)politeness, social positioning*

Face is 'in the eye of the beholder.'
M. Terkourafi [2008, p. 52]

Research on (im)politeness was inspired by the pragmatic shift which postulated that natural language is full of variation in need of explanation. The study of the fact that the same speech act can be expressed in different ways reveals that individuals not only use language to impart information but also shape their relationships by means of language use [25, p. 250]. The importance of the relational or interpersonal side of language use has long been recognized in linguistics [34]. This research gained momentum in the 1970s and 1980s through the seminal work of Lakoff [19], Brown and Levinson [5], and Leech [20]. Building on Grice's [12] Cooperative Principle, all three approaches attempted to establish generally valid rules for language use that might ultimately explain the observed communicative variation. Politeness was seen as a technical concept that explains motivations for why people adapt various expressions in different situations when addressing different interlocutors. Lakoff [19, p. 298] proposed "rules of politeness" that affect language in use. Brown and Levinson [5] identified the factors of power, social distance and the ranking of an imposition within its cultural context that together influence the 'weightiness' of a particular face-threatening act (FTA). When choosing the appropriate strategy, the speakers are to attend to the addressee's need for distance (negative face) or involvement (positive face) or both.

However, in the past decade much of these earlier approaches have been increasingly challenged [1; 9; 33]. In recent years, there has been an important shift towards a discursive perspective on interpersonal dimensions of communication, where identities are treated by analysts as performed and transient [10], and politeness is seen as arising locally in interactions within the context of communities of practice [27], or latent/emergent networks [21]. Today scholars tend to focus on the emergence of norms of appropriateness against which interactants make judgments on politeness and to explore the link between these norms and relational effects. This shift goes hand in hand with a move from a theoretical, etic understanding of the concept of politeness (second order) to an interest in understanding what the interactants themselves consider polite (first order, emic). In addition, the research field has broadened its scope to include impoliteness phenomenon as well. While early studies on impoliteness [7; 15; 18] worked within the Brown and Levinson paradigm by mirroring politeness strategies with general impoliteness

strategies, the more recent work contributes to and furthers the same theoretical and methodological discussions as outlined for politeness research [4; 7; 17].

In our research we suggest that both *p o l i t e n e s s* and *i m p o l i t e n e s s* should be approached as a unified dual phenomenon that is realized in interaction through a set of strategies aimed at regulation or deregulation of communicative process, in general, and interpersonal relations and psychological states of interlocutors, in particular. Without social expectations it is difficult to see how one interlocutor could offend another using the language (either intentionally or otherwise). As such, 'politeness' can be regarded as the set of devices which can be used for avoiding or otherwise mitigating impoliteness in interaction. Essentially 'semantic (im)politeness' is enacted pragmalinguistically, that is – some lexico-syntactic forms are conventionally held to be (im)polite across multiple, regularly occurring, well known discursive contexts and, as such, their enactment produces the pragmatic effect(s) that the participants conventionally believe or understand them to hold. If intention is a factor that distinguishes impoliteness from politeness, as argued in Culpeper [7] and, further, Bousfield [4], then we need a richer understanding of the discursive context, in order to more confidently infer user intentions. This is an area ripe for further consideration of *f a c e* and *i d e n t i t y c o n s t r u i n g*.

Brown and Levinson [5] introduced a definition of 'face' and 'face-threatening act' to the politeness field. The concept of 'face' was taken from Goffman [11], who defined it as "the positive social value a person effectively claims for [himself/herself] by the line others assume [he/she] has taken during a particular contact" [11, p. 5]. Brown and Levinson [11, p. 61] developed this idea and distinguished between a positive (involvement) and negative (independence) aspect [5, p. 62]. The type, quantity, strength and salience of different aspects of face are conditioned by various contextual factors. Indeed, it is evidenced, amongst many other things, by the fact that contemporary British culture is often viewed, perhaps simplistically, as a negative-face culture, and the US, just as simplistically, as a positive-face culture. This very observation which has been made by many researchers over the years must inevitably lead us to considering these two identified aspects of face as being of different strengths and, thus of differing importance in different cultures. This does not im-

ply that the desire to be approved of, in some direct or peripheral way is non-existent in the UK culture, nor that the desire to be free from imposition is simply non-existent in the US culture, rather that (traditionally at least) the desire for freedom from imposition and the desire for approval are more important, respectively, in these two cultures.

In the meantime, there is extensive literature that discusses the different sides of the concept of face [28]. While there is no general agreement on a definition of the term as such, it is nevertheless considered a crucial part of different approaches within interpersonal pragmatics. For example, Spencer-Oatey [29], who uses the term "rapport management", differentiates among types of face (situation-specific, pan-situational, individual face, group). Locher highlights the idea that face is "conjointly co-constituted by interlocutors in interactions" [24, p. 26]. In short, this heralds Thomas' [32, p.169] and Brown and Levinson's [5, p. 61] own view that face is maintained, enhanced or damaged in interaction with others. Face in Terkourafi's view is constituted or threatened purely in interaction, that is, face is only constituted externally. The latter goes in line with Bousfield's idea that individuals alone do not 'have' face and cannot 'gain' or 'lose' face [4]. Rather [face] is grounded in the interactional dyad. Without an Other to whom they may be directed, face concerns cannot arise. The moment an Other enters the Self's perceptual field creating the possibility to approach or to withdraw, that is the moment when face concerns prototypically arise. To adapt a well known expression, face is 'in the eye of the beholder.' [30, p. 52]

We agree with the idea of all the scholars [4; 30] who insist that there is, and can be, no communication without face being an issue, which has implications for Brown and Levinson's model of politeness. However, we cannot agree that the individual interactant does not bring something concerning their own face to the interaction. After all, surely actors approach interactions with *expectations* as to how they would like their face(s) to be constituted. Such expectations of how face should be constituted are, necessarily, internal. They are brought by an individual to the interaction based on her/his own feeling of self-worth and her/ his understanding of the context of previous, similar encounters (with whom one is meeting, the situation the interactants are in, and so on). Such expectations are held right up to the point at which the interaction starts and, indeed, must survive in some (albeit modified) form throughout the exchange. Essentially, when the *reality* of the socially and interactionally constituted face differs markedly from the individual's internal expectation of how their face should be constituted – especially where face is constituted at a somewhat 'lower' level than it is expected, then tensions can ensue requiring, perhaps, remedial face/politeness work, an individual's re-assessment of their positioning in society in relation to their feeling of self-worth including a defence of their expectations in an attempt to bring actual face in line with the expected, or an attack on a threatener's face or other, similar 'repositioning'. That echoes a post-structuralist idea of an anticipated face closer to that of identity, with the latter (especially in connection with the roles that actors assume in communication) being approached as positioning in a particular discursive context.

The study of identity and language, in contrast, has a longstanding research tradition that is not primarily linked to politeness studies. Thus, tackling questions of identity is thus a question of ontology, since addressing who the individual 'is' is coupled with questions of 'being' and 'existence'. Whereas structuralist approaches to identity generally viewed this 'is' as a static and coherent pre-given entity, post-structuralist approaches underline identity as emergent and constructed when individuals engage in social behavior, including communication [5, p. 101]

Davies and Harre's [8] socio-psychological theory discusses identity in light of the key concept 'positioning'. They argue that positioning is "the discursive process whereby selves are located in conversations as observably and subjectively coherent participants in jointly produced story lines" [8, p. 46]. The fact that positioning is discursive and involves communication process maintained by more than one party underlines that it is an intersubjective process. Since positioning ensues when individuals interact with one another, its emergence is contingent upon the interaction. Analogously, then, selves are emergent in interaction, since an individual emerges through the processes of social interaction, not as a relatively fixed end product but as one who is constituted and reconstituted through the various discursive practices in which they participate [8, p. 45]. Thus, when individuals construct identities in interaction, they are performing acts of positioning, and underlining the existence of a particular self which can be observed by others at a particular moment in time. The more particular acts of positioning are performed by the same individual, the more central this attribute is to his/her own construction of identity [5, p. 104].

Since the construing of identity is intersubjective, positioning needs to be studied both from the perspective of the self and the other. The terms used by Davies and Harre [8, p. 46] are reflexive and interactive positioning [5]. When individuals engage in positioning acts, they are involved in the construing and co-construing of identities. Identity is thus understood from a post-structuralist perspective [6, p. 586] as "the social positioning of self and other". Social positioning does not take place in a social vacuum, but is rather intersubjective and emergent. Thus, identity is "intersubjectively rather than individually produced and interactionally emergent rather than assigned in an a priori fashion" [6, p. 587]. When individuals interact with one another, they construe their own identities and make assumptions about the identities of others. This process is fundamentally relational in that ties between interactants are created and recreated, shaped, challenged and confirmed (for the connection between relational work and identity construction [2; 24]. Relevant for this construing are numerous impact factors such as culture, ethnicity, social group, gender and age. Clearly, language, while not the only means of identity construing, is central to this process.

An essential part of an individual's social identity is formed by group membership. Moreover, presumably individual's face concerns are closely intertwined with group-face sensitivities, which are linked up with the sensitivities of a group one belongs to or identifies with [28; 4]. Thus, inter-group (im)politeness is an important interactive practice in the creation and maintenance of the boundaries that define

groups, communities, cultural entities. As an evaluative attitude, (im)politeness "is sustained by expectations, desires and/or beliefs about social organisation, including, in particular, how one person's or group's identities are mediated by others in interaction" [7, p. 3233]. This mediation is intertwined with the co-construing of face.

Adopting a discursive approach in which (im)politeness norms are seen and analysed as practiced in on-going discourse, we must acknowledge that linguistic behaviour which might be perceived as impolite by outsiders of certain communities could be considered by the participants themselves as perfectly appropriate, 'polite behaviour' in Watts' sense [33, p. 161] or vice versa. However, we assume that there is also a set of shared conventions which allows for the intuitive (out-of-context) judgements [7, p. 31], people make about certain expressions. These often coincide with categories of (im)politeness established in theoretical models. Thus, in contrast to Watts [33], we do not see such a clear-cut boundary between strategies outlined in theoretical models of politeness (second-order perspective) and individuals' perceptions of token structures realised in specific contexts as polite or impolite (first-order perspective). Drawing on Culpeper [7], we assume that a possible bridge between the two perspectives is our conventionalized knowledge about the potentially (im)polite impact of such token construing outside specific contexts. This knowledge is part of our frame- and scheme-based knowledge [7] and deeply entrenched in our cultural models about cooperative interaction [16]. It is transferred, among other means, via 'metadiscourse', which, as an "(i)ndirect experience" of (im)politeness, "plays a role in the group dynamic that gives rise to a behaviour being evaluated as impolite" [7, p. 271] or polite respectively.

The latter goes in line with Schifffrin's [27] idea of communicative practices, which are seen as the discursive practices (micro level) of actors in pursuit of their everyday goals and aspirations (macro level) [13, p. 454]. Communicative practices fit into the macro-micro opposition in the following way: on the one hand, they are treated as shaped by one's habitus [3], a term which, in Gumperz's [13, p. 453] understanding, includes the "embodied dispositions to act and perceive the world that directly reflect the macrosocial conditions, political and economic forces, and relationships in which they were acquired". On the other hand, the more constructivist approach towards communicative practices is identified with the understanding of the ways in which localized interactive processes work. The scrutiny of these localized interactive processes can explain if and in what ways linguistic (im)politeness is construed [31, p. 25].

Yet while there is evidently an increasing number of studies that take a broadly discursive perspective on identities and im/politeness as situated in interaction, these two phenomena have generally been analysed somewhat independently of the other. In recent years, however, there has been broader recognition that identity work and relational work are, at times, closely interrelated [14; 23; 28]. Locher [21, p. 517] argues that "an important aspect of identity construction is whether or not we want to project an image of ourselves as someone who is aware of the social norms of behaviour that are relevant in a particular social practice". She suggests that the use of language that is perceived as "polite", "impolite",

"over-polite" and so on can occasion the casting of persons as "polite", "impolite", "over-polite" and so on. In other words, we can talk of polite and impolite identities [25, p. 76]. Locher [23] goes further, however, in arguing that research on relational work and identity can be merged within "a broader postmodern constructionist framework" [22, p. 187], both for the analysis of face-to-face interactions. This move by Locher to integrate research on relational work and identity stems from her definition of relational work as "the process of defining *relationships* in interaction", and the definition of identity as "the active negotiation of an individual's *relationship* with larger social constructs" [21, p. 510]. Locher [21, p. 511] further suggests that relational work and identity are closely interconnected as "relational work refers to the ways in which the construction of identity is achieved in interaction, while identity refers to the 'product' of these linguistic and non-linguistic processes". However, while analytically distinct, identities and relationships are nevertheless dialectically related, such that interpretations and evaluations of identities are ultimately relationship-implicative (i.e. may be treated as consequential for the participants' relationships) and vice versa.

Hence, the concept of face appears to be individually (internally, cognitively, historically) expected by the individual but interactionally (externally, mutually, continuously) constituted between the individual and other actor(s). Consequently, face is enhanced or threatened/damaged in interactional dyads [4, p. 39-41]. The individual's understanding of how their face was constituted and developed during this interaction then constructs part of their internal expectations of face for future interactions with other actors, i.e. their identity. 'Positive' and 'Negative' face, that is the desire for approval, and the desire to be free from imposition are applicable to most, if not all cultures but are of differing strengths and saliency dependent upon context. 'Positive' and 'Negative' face are but two identified aspects of face. There are others which are applicable to different cultures and contexts and these, too, will be of differing strengths and saliency.

Summing up, both politeness and impoliteness are best to be studied from two different research perspectives: a second-order perspective, focusing on strategies outlined in theoretical models of politeness, and a first-order perspective, considering interlocutors' perceptions of token structures realised in specific contexts as polite or impolite. Apparently, the combination of these two angles proves to be fruitful in researching communicative behaviours, and particularly politeness/impoliteness phenomenon. Although the interactive practices in the two threads display some similarities, the details of how (im)politeness tokens and metapragmatic factors are distributed and negotiated in specific contexts can be dramatically different and will mostly depend on face work and identity construing. Moreover, not losing sight of the fact that face and identity construing is an interpersonally performed group process, we also wish to tackle in more detail the complex interrelationship between more static and emergent parts of an individual's identity. This can be done, for example, by comparing the explicit identity claims with the acts of performed positioning. This will allow us to zoom in further research on the dynamic and interactive construing of identities.

REFERENCES

- [1] Arundale, R.B. Relating / R.B. Arundale // *Interpersonal Pragmatics*. – Berlin: Mouton De Gruyter, – 2010. – P. 137-167.
- [2] Bolander, B. "Peter Is a Dumb Nut": Status Updates and to Them as 'Acts of Positioning' in Facebook / B. Bolander, M.A. Locher // *Pragmatics*. – 2015. – № 25(1). – P. 99-122.
- [3] Bourdieu, P. *Language & Symbolic Power* / P. Bourdieu. – Cambridge: Harvard University Press, – 1991. – 302 p.
- [4] Bousfield, D. *Impoliteness in Interaction* / D. Bousfield. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2008. – 277 p.
- [5] Brown, P. *Politeness: Some Universals in Language Usage* / P. Brown, S.C. Levinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 357 p.
- [6] Bucholtz, M. Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach / M. Bucholtz, K. Hall // *Discourse Studies*. – 2005. – № 7. – P. 584-614.
- [7] Culpeper, J. *Impoliteness: Using Language to Cause Offence* / J. Culpeper. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 292 p.
- [8] Davies, B. Positioning: The social construction of self / B. Davies, R. Harre // *Journal for the Theory of Social Behavior*. – 1990. – № 20(1). – P. 43-63.
- [9] Eelen, G. *A Critique of Politeness Theories*. – Manchester: St. Jerome Publishing, 2001. – 280 p.
- [10] Georgakopoulou, A. Postscript: Computer-mediated communication in sociolinguistics / A. Georgakopoulou // *Journal of Sociolinguistics*. – 2006. – № 10. – P. 548-557.
- [11] Goffman, E. *Interactional Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior* / E. Goffman. – Garden City, NY: Anchor Books, 1967. – 270 p.
- [12] Grice, H.P. *Logic and conversation* / H.P. Grice // In P. Cole, J.L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics*. – 1975. – Vol. 3 (*Speech Acts*). – P. 41-58.
- [13] Gumperz, J.J. On interactional sociolinguistic method / J.J. Gumperz // In S. Sarangi, C. Roberts (eds.), *Talk, Work and Institutional Order: Discourse in Medical, Mediation and Management Settings*. – Berlin: Mouton de Gruyter, 1999. – P. 453-472.
- [14] Haugh, M. When is an email really offensive?: Argumentativity and variability in evaluations of impoliteness / M. Haugh // *Journal of Politeness Research*. – 2010. – № 6(1). – P. 7-31.
- [15] Kienpointner, M. Varieties of rudeness. Functions of Language / M. Kienpointner. – 1997. – № 4. – P. 251-287.
- [16] Kleinke, S. Interactive aspects of computer-mediated communication: 'Disagreement' in an English-speaking and a German-speaking public news group / S. Kleinke // In S. Tanskanen, L. Helasvuo, M. Johansson, and M. Raitaniemi (eds.), *Discourses in Interaction*. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2010. – P. 195-222.
- [17] Kleinke, S.B. Intergroup Rudeness and the Metapragmatics of its Negotiation in Online Discussion Fora / S. Kleinke, B. Bos // *Pragmatics*. – 2015. – № 25(1). – P. 47-71.
- [18] Lachenicht, L.G. Aggravating language: A study of abusive and insulting language / L.G. Lachenicht // *Papers in Linguistics: International Journal in Human Communication*. – 1980. – № 13(4). – P. 607-687.
- [19] Lakoff, R.T. *The logic of politeness, or minding your p's and q's* / R.T. Lakoff. – Chicago: Chicago Linguistics Society, 1973. – № 9. – P. 292-305.
- [20] Leech G.N. *Principles of Pragmatics* / G.N. Leech. – New York: Longman, 1983. – 250 p.
- [21] Locher, M.A. Relational work, politeness and identity construction / M.A. Locher // In G. Antos, E. Ventola, T. Weber (eds.), *Handbook of Interpersonal Communication*. – Berlin: Mouton De Gruyter, 2008. – Vol. 6. – P. 509-540.
- [22] Locher, M.A. Situated impoliteness: The interface between relational work and identity construction / M.A. Locher // In B. Davies, M. Haugh, A.J. Merrison (eds.), *Situated Politeness*. – London: Continuum, 2011. – P. 187-208.
- [23] Locher, M.A. Introducing Relational Work in Facebook and Discussion Boards / M. A. Locher, B. Bolander, N. Hohn // *Pragmatics*. – 2015. – № 25(1). – P. 1-21.
- [24] Locher, M.A. Relational work and impoliteness: Negotiating norms of linguistic behavior / M.A. Locher, J.W. Richard // In D. Bousfield, M.A. Locher (eds.), *Impoliteness in Language: Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*. – Berlin: Mouton De Gruyter, 2008. – P. 77-99.
- [25] Michael, H. "Doing Deference": Identities and Relational Practices in Chinese Online Discussion Boards / H. Michael, W.M. Chang, D.Z. Kadar // *Pragmatics*. – 2015. – № 25(1). – P. 73-98.
- [26] Sage, G.L. Disagreeing to agree: Conflict, (im)politeness and identity in a computermediated community / G.L. Sage // *Journal of Pragmatics*. – 2007. – № 39(4). – P. 742-759.
- [27] Schiffrin, D. *Approaches to Discourse* / D. Schiffrin // *Discurso*. – Malden: Blackwell, 1994. – № 20. – P. 105-110.
- [28] Spencer-Oatey H. (Im)Politeness, face and perceptions of rapport: Unpackaging their bases and interrelationships / H. Spencer-Oatey // *Journal of Politeness Research*. – 2005. – № 1(1). – P. 95-119.
- [29] Spencer-Oatey, H. Identity, face and (im)politeness / H. Spencer-Oatey // *Journal of Pragmatics*. – 2007. – № 39(4). – P. 635-638.
- [30] Terkourafi, M. Toward a unified Theory of Politeness, Impoliteness and Rudeness / M. Terkourafi // In *Impoliteness in Language*, Derek Bousfield and Mariam Locher (eds.). – Berlin: Mouton de Gruyter, 2008. – P. 45-74;
- [31] Theodoropoulou I. Politeness on Facebook: the Case of Greek Birthday Wishes / I. Theodoropoulou // *Pragmatics*. – 2015. – № 25(1). – P. 23-45.
- [32] Thomas, J. *Meaning in Interaction* / J. Thomas. – London and New York: Longman, 1995. – p. 526.
- [33] Watts, R.J. Linguistic politeness theory and its aftermath: Recent research trails / R.J. Watts // In M.A. Locher, S.L. Graham (eds.), *Interpersonal Pragmatics*. – Berlin: Mouton De Gruyter, 2010. – Vol. 6 (*Handbooks of Pragmatics*). – P. 43-70.
- [34] Watzlawick, P. *Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes* / P. Watzlawick, J.H. Beavin, D.D. Jackson. – New York: Norton, 1967. – P. 48-71.

The peculiarities of concepts translation in philosophical discourse (based on the imagery in the Hannah Arendt works)

V.Ye. Spitsyna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: victoria.spitsyna@gmail.com

Paper received 27.04.15; Revised 04.05.15; Accepted for publication 07.05.15.

Abstract. The article is devoted to the problem of translation of the concepts in the feminine philosophical discourse, its compositional characteristics and the links between linguistic and extra linguistic context, linguistic strategies of the author and the interdependence between the author's aim and the choice of translation strategies. Philosophical discourse is viewed as a phenomenon of communication, which reflects national, cultural and gender traditions and is considered as the interaction of the representatives of different linguistic identities. To achieve equivalence and adequacy the translator must skillfully apply different translation strategies, taking into account not only the impact of cultural and linguistic environment, but the aim of the source and the target texts.

Keywords: *Translation, philosophical text, text interpretation, implication, modern philosophy, feminine philosophy, concept translation*

Language, as the basic exclusively human mode of communication, plays a great role in human cognition. Implemented through numerous words and phrases, language defines nation's knowledge, and may be interpreted in a social or cultural sense to describe the emergent development of concepts within an ethnic group; thus proving the Sapir-Whorf Hypothesis that the specific language people speak determines the way in which they think [10: p.88]. At the same time, the influence of ethnic culture and a nation's mentality on the language is reflected on different language levels. Thus the reciprocal system of language, culture and cognition interrelations is traced on the modern stage of contrastive linguistic, cross-cultural and translation studies.

In modern philosophical culture the translations of foreign texts are of high demand. Translation should not only convey the exact meaning of the text, but also involve the reader in the holistic context of a foreign language. During the translation of philosophical texts, this rule has a dual effect, because it is not only text, but a way of thinking, which often can only capture and interpret, not just be read. Often it is not only the translation of idioms and metaphors; but the usage of common words, terms and phrases.

The strategies of philosophical works translations today are largely driven by the situation and time period. The rough translation of the original, the publication of the language work "protocols", in other words, to bring up the original table of contents, a series of terms in the text, the deployment of detailed notes – all this may well be the norm in the period of active, catch up development of an array of foreign sources, during the crystallization of the philosophical traditions of Ukrainian and Russian-speaking translation in the aspirations to catch up to the level of modern and postmodern European philosophical culture. These superimposed features, rooted in the specifics of the current philosophy.

Translation as an activity that involves understanding the text in one language and creating a new, equivalent text in another language poses some difficulties. This is what defines the aim of the research – to analyze the original texts and their translations (made by different translators, aimed at different target cultures and self-translations) and to dwell upon the methods and means of achieving equivalence.

When reading any text the distortion of the semantic implication of the text inevitably arises, especially if the

author and the target reader of the information belong to different cultures that define the unique linguistic composition. From a formal point of view, this work could be likened to a certain generally complex, assembled from the object constructor. As details of the designer performs a limited set of "terms" (more or less traditional and inherent only in such texts, words and expressions have the status of philosophical concepts) and "tangles" – resistant words and expressions phrases of rhetorical nature.

Since the purpose of the translation is to establish a certain level of equivalence between the original and its translations, the achievement of this goal encounters limitations of the language features that include context, the rules of grammar of the target language, traditions, style of writing, idioms, etc.

Considerable difficulties in translation activities are linked to the achievement of contextual, semantic, associative equivalence of the original and translated texts. A special interest is the problem of philosophical text translation as text implies specific pragmatic meaning and requires the use of specific interpretational and hermeneutical methods and techniques of translation. Interpretation as a necessary condition for translating philosophical text is a certain kind of analytical work aimed at understanding the sense of unity and reconstruction of the text. "Translation of the philosophical text, that is a part of the language system, saturated with meanings and values associated with a specific culture of thinking, always requires some interpretation, adaptation to the target culture" [3: p.27]. Another difficulty translating philosophical texts is that the same term in different philosophical schools and at different times of philosophical thought is filled with different conceptual content.

The philosophical text, as a product of philosophical speech and intellectual creativity, is always intertextual and metadiscursive, as is the stylistic construct that has a specific complex terminology and uses carefully chosen words.

The grammatical structure that is subject to specific pragmatic communicative function of the text, phi is usually profound in philosophic discourse; often syntactic structure of the text creates considerable difficulties not only to transfer equivalent stylistically issued construct into another language, but also the perception of such entities. "One of the hallmarks of a philosophical text is the function of sub phrase unity of the extra linguistic principles of text

formation explication that refers to the ontological preconditions of extra intellectual thinking" [3: p.58]. Thus, in the translation of Arendt's metaphor "a rudderless ship tossed about on the waves" [8: p.35] translator tries to reproduce it in a form more familiar to the target readers – «в корабль без руля и ветрил» (translation by N. Rudnytska) [8: p.41] but, thus simplifying content as the original terms focused on the fact that the ship was torn by waves, not on the lack of binding targets and means of steering.

"The peculiarity of philosophical language is that it simultaneously acts as incarnation of artificial language of science and reason and pretends to explicate the underlying semantic structure of natural language" [4: p.70]. J. Austin asserted that most philosophical concepts and words belong to ordinary language; therefore, may be embodied in various language games, changing the way of use. For example, the word "sense" is translated as «почуття», «загальний настрій, дух», «свідомість»; "thing" – as «річ», «явище», «сутність», «істота», «предмет»; "mind" – as «розум», «інтелект», «свідомість»; "rationality" – as «раціональність» і «мислення» [5: p.64].

Thus, the specifics of philosophical text interpretation are stipulated by the need of pragmatic analysis, and communication features of the text. Compare the translation of phrases the German "radical" variety [8: p.10], which literally translates as "the radical kind of (anti-Semitism)". In printed translation of it is interpreted as радикальний асортимент [2: p.16], that is, the style, the intention of the author and the idea are distorted, as the word асортимент (assortment) in the Russian-speaking culture is primarily a positive value.

Another difficulty for translating philosophical texts are the features of philosophic language that are defined not only by the basic parameters of a linguistic picture of the world, pragmatic-discursive creation of the context by the author, but the specifics of philosophical thinking. The set of forms of knowledge for each particular historical epoch creates a level of cultural knowledge and reflects the typical for this historical era conceptual picture of the world. Therefore the proximity of the subject matter of the source and the target text facilitates translation: At first glance this may look like a belated confirmation of the old scapegoat theory, and it is true that the victim of modern terror does show all the characteristics of the scapegoat: he is objectively and absolutely innocent because nothing he did or omitted to do matters or has any connection with his fate [6: p.45]. – На перший погляд, це може виглядати запізнілим підтвердженням "теорії цапа-відбувайла". Дійсно, жертва сучасного терору має всі характеристики офірного цапа: вона об'єктивно й абсолютно невинна, оскільки нічого з того, що вона здійснила чи не здійснила, не має значення і ніяк не пов'язане з її долею [1: p.2] (translation by Z. Kosytska). The existence of the corresponding expression in the target language simplifies the translation and ensures proper perception by readers.

However, if the classical philosophy recreates a picture of the world based on the system of macro concepts, reflecting a set of core values, the so-called metaphysical thinking, postmodern philosophy, expressed rejection of the presumption of classical worldview, or the post metaphysical thinking that largely manifested verbal explication. Therefore, translation of philosophical texts as com-

plex cognitive phenomenon implies interpreter to obtain specific language knowledge and skills, and extra linguistic knowledge (knowledge, which a philosophical world view sends via the text to the society and its culture, the situations in which the source code is born and what should be perceived in a translation as well).

Considerable difficulties in translation of these texts and the achievement of equivalence are posed by the specific complex grammatical and syntactical constructions and idiomatic language of the original modern authors. The choice of usage the methods and techniques of translation result, largely depends on the subjective view of the purpose of the translator and translation strategy and largely depends on general erudition in philosophical knowledge of the person that translates. Thus, in the example of translation of the work by Hannah Arendt "The Banality of evil" we see that because of the inaccurate understanding of the text, there appears a completely new concept in the target text: No one knew this better than the presiding judge, before whose eyes the trial began to degenerate into a bloody show, – Никто не понимал этого лучше председателя суда, на чьих глазах процесс начал превращаться в чертово шоу (translation by N. Rudnytska). In the original example the author refers to the bloody process as such, therefore the phrase "a bloody show" should be translated literally, and not with the dysphemistic slang implications.

However, the problems of the original idea of the author and its interpretation may not pose the problem in the translation if the author herself attempts to translate the text for the target culture that she is well acquainted with. The German and English texts were written by Hannah Arendt herself and even being familiar with the author's idea the original and translated text are nevertheless drastically different not only in the terminology as such, but even in the tone and the irony of the meaning of separate sentences:

"...die frohe Botschaft der emanzipation so ernst zu nehmen wie sie nie gemeint war, und als Juden Menschen zu sein" – ...to make the emancipation oft he Jews that which it really should have been

In der Einbildungskraft von Kopf und Herz, gleichsam auf eigene Faust, Volksnähe realisierten – as individuals they started an emancipation of their own, of their own hearts and brains [9:123].

We may conclude, that if the author and the translator are one and the same person the translation is overwhelmingly guided by the Skopos theory that views translation as an activity with an aim or purpose, depending on the intended addressee or audience of the translation. To translate means to produce a target text in a target setting for a target purpose and target addressees in target circumstances. In Skopos theory, the status of the source text is lower than it is in equivalence-based theories of translation. The source is an "offer of information", which the translator turns into an "offer of information" for the target audience [10: p.15].

Comparing both works one gets the opportunity to follow the traces of a practice of writing being pressed and encouraged to permanently reflect the implications of language for thoughts and comprehension. The process of self-translation seems to provide Arendt with a possibility to permanently differentiate, clarify, and find more precise descriptions as well as to comment and complement and, not seldom, invent new and unique meanings by referring

to the literalness of words instead of using conventional terms or concepts.

Thus we come across some condensed phrases that supplement the original text and function like monads within the whole of the argument. In her book on totalitarianism, for example, in the second paragraph of the chapter on "The Perplexities of the Right of Man" (often translated as "Die Aporien der Menschenrechte"), Arendt inserted the sentence: "Die Rolle der Menschenrechte in diesem Prozeß war, das zu garantieren, was politisch nicht garantierbar oder doch noch nie politisch garantiert worden war." (The role of the right of man was to guarantee that which politically could not be guaranteed or yet never had been guaranteed.) [8: p.154]. She thus adds a sentence that puts the aporetic structure of the rights of man in a nutshell. One also comes across tiny but meaningful insertions that amplify the whole context – for example, when in the chapter on "Unpredictability and the Power of Promise" of *The Human Condition* the discussion of "the inviolability of agreements and treaties" is expanded in the German translation, *Vita Activa oder Vom tätigen Leben*, into a "heilige Unverletzlichkeit von Verträgen und Abkommen". Attributing unpredictability as holy or sacred also condenses a central argument of Arendt's theory of contracts, namely the Biblical origin of the covenant as the historical predecessor of contract.

In other places one may find longer supplements, such as for example in her book *On Revolution*, where Arendt develops her critique of pity – or, more precisely, of the perversion of true compassion into ordinary pity, that is to say to an attitude of "being sorry without being touched in the flesh." The difference is easier to distinguish in English by use of the word compassion rather than pity than it is in the single German word *Mitleid*. To distinguish the two

attitudes or affects linguistically Arendt writes in German of *Mit-Leiden*, whereas in English she goes back the Latin origin of compassion, using a literal translation and thus speaking of co-suffering. By rewriting and reworking the passage into German during the process of self-translation it has become twice as long as the original, thus enforcing the radical difference of a "bloß mitleidiges Bedauern ... das wohl die Not der anderen sieht und sogar versteht, sie aber nicht eigentlich teilt, von ihr nicht ergriffen wird und die Distanz zu dem Objekt immer wahrh," in contrast to a "leidenschaftliche Betroffenheit von dem Leiden anderer" acuminating in the added statement that both attitudes should not even be considered as related phenomena.

Thus, in the process of the translation of philosophical text, while selecting specific methods and techniques, translator is faced with multitasking (the analysis of pragmatic features, discursive text parameters, structural and semantic features of philosophical terminology; identification of the main means of lexical semantic explication of the philosophical thinking components; differentiation of the features of communication and interpretation of philosophical discourse, conceptual componential, contextual, semantic and stylistic analysis), which, above all, is the goal of hermeneutic analysis and interpretation of a philosophical text.

"Philosophical knowledge is fundamentally interpretive knowledge. Interpretation is the compelling point, the shape and the way of the philosophical knowledge" [7: p.124]. Therefore, translating philosophical text as a kind of interpretative discourse requires from an interpreter the possession of not only translation competence, acquaintance with philosophical glossaries, but also extra linguistic knowledge, understanding and correct interpretation of the philosophical world view.

REFERENCES

- [1] Arendt, H. Anti-Semitism as a challenge to common sense. – 2000. – 4 p. / URL: <http://www.ji.lviv.ua/n16texts/arendt.htm>
- [2] Arendt, H. Banality of evil. Eichmann in Jerusalem. – M.: Europe, 2008 – 424 p.
- [3] Varnavskaya, O.O. Peculiarities of the philosophical text language: Thesis work: 10.02.19 / O.O. Varnavskaya, Rostov-on-Don, 2005. – 159 p.
- [4] Kuznetsov, V.G. Hermeneutics and its path from specific methods to philosophical direction / V.G. Kuznetsov // Hermeneutics in Russia, Voronezh. – 2002. – № 1. – P. 68-72.
- [5] Austin, J.L. How to do things with words. – In the Vol.: New in foreign linguistics. Vol. XVII. – M. 1986 – C. 22-131.
- [6] Fedorov, A.V. Basics of the general theory of translations (Linguistic problems) / A. V. Fedorov, St. Petersburg.: Philology three, 2002. – 416 p.
- [7] Foucault, M. The will for the verity: on the different side of knowledge, power and sexuality. Works of different years / M. Foucault, Trans. by S. Tabachnykov. – M.: Kastal, 1996. – 448 p.
- [8] Arendt, H., Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil – New York: Penguin Books, 1963 – p. 312
- [9] Arendt, H., The Origins of Totalitarianism, 3rd edition – New York: Harcourt, 1968, – p. 465
- [10] Nord, C., Translating as a Purposeful Activity, St. Jerome Publishing, 1997, – p.154

Micropragmatics of language code units (based on the analysis of elucidative speech acts selected from BNC)

M.V. Stasiv*

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: stasiv_mariya@ukr.net

Paper received 18.05.15; Revised 25.05.15; Accepted for publication 01.06.15.

Abstract. The article brings out the scheme of relation of the elucidated illocutionary key predicate to the specific type of the elucidative speech act. The analysis has been conducted with the account of the communicative-and-pragmatic structure of the key predicate of the principal clause of the elucidative utterance. The influence of its microsense composition on the formation of the overall sense of utterance has been described. The structure of communicative-and-intentional sense of the analyzed utterance has been studied and a certain type of addresser's intention has been revealed. The elucidative utterance with a certain communicative-and-intentional sense has been related to the specific type of speech acts proceeding from the type of intention.

Keywords: *micropragmatics, elucidative speech act, illocutionary key predicate, communicative-and-intentional sense, communicative intention, communicative-and-pragmatic type of speech act*

Introduction. Rapid development of the modern linguistic study intensifies the research of the communicative-and-pragmatic orientation of all units of language expression modi – Language, Speech and Communication. It contributes to the emergence of a number of new scholarly works that attract the attention of linguists. The research focuses on the micropragmatic aspect of language units analysis. In this context, significant role is attributed to revealing the relation of language code units to speech act units.

Brief review of publications. The theoretical backbone of the research is formed by propositions worked out by Ukrainian and foreign linguists regarding the description of the notion and semiotic origin of pragmatics (N. Arutiunova [1; 2]; V. Bogdanov [5]; T. Bulygina [6]; K. Bühler [7]; R. Carnap [11]; F. Kifer [13]; Ch. Morris [15; 16]; R. Eckard [37]; Ch. Peirce [19; 20]; P. Sgall [24]; R. Stalnaker [27]; G. Leech [40]; S. Levinson [41]; J. Meibauer [42]; I. Susov [28]), fundamentals of the communicative-and-pragmatic theory and its application (P. Watzlawick [8]; V. Kashkin [12]; L. Minkin [14]; O. Selivanova [25]; F. Sharkov [31]; P. Grundy [39]; P. Sgall [45]), taxonomy of speech acts (V. Bogdanov [4]; J. Austin [18]; H. Pochieptsov [21]; J. Searle [26]; K. Bach [34]; G. Leech [40]; D. Wunderlich [46]), discourse pragmatics ([T. van Dijk [9; 36]; S. Noskova [17]; I. Shevchenko [33]; G. Redeker [44]), pragmatic aspect of the interrogative sentence (O. Pochieptsov [23]; A. Tlapshokova [29]; I. Frolova [30]; I. Shevchenko [32]; G. Fauconnier [38]).

The previous studies showed the potential of the pragmatic analysis of sentences [22] and focused on conducting research at the micropragmatic level and establishing the pragmatic types of simple sentences [10]. The idea of the American linguist J. Mey [43] concerning the distinction of micropragmatics has been developed by F.S. Batsevych [3], who introduced the studies of lingual code on the micropragmatic level into Ukrainian linguistics.

The purpose of this essay is to study the communicative-and-pragmatic structure of complex sentences with elucidative subordinate clauses in the English language. The research aims at analyzing predicates as keystone micropragmatic units expressing communicative-and-pragmatic category of intentionality. The predicates are claimed to serve the basis for establishing the communicative-and-pragmatic type of analyzed sentences.

Materials and methods of research. The elucidative speech acts, selected from texts of the British National Corpus [35], served as research material. A comprehen-

sive approach to the studies of language code units predetermines the choice of research methods: valency (i.e. colligation), transformational, componential, valency (i.e. collocation) and intent analyses.

Results and their discussion. A thorough study of key predicates of complex sentences with elucidative subordinate clauses has contributed to the elaboration of a scheme reflecting the relations of semes and senses in the microsense structure of the key predicate, which is of primary importance for establishing the communicative-and-pragmatic type of the analyzed utterance in different speech acts (Fig. 1).

The research of the key predicate in complex sentences with elucidative subordinate clauses showed that the addresser can select for realization of a certain type of intention one out of four types of speech acts representatives, expressives, commissives and directives. Five predicates **know**, **promise**, **see**, **teach**, **confirm** have been selected for the representation of the scheme realization in each case.

Illocutionary key predicate **know** is engaged in the formation of the communicative-and-pragmatic structure of the elucidative utterance. Microsenses based on its nuclear illocutionary semes *INFORMATION* and *MIND* are combined within it, forming the communicative-and-intentional sense of *knowledge*. It is complemented by the microsense of one of the peripheral illocutionary semes *EXPERIENCE*, *LEARNING* or *TALK*, which provides information on how the speaker acquired knowledge. The microsense composition of the illocutionary key predicate **know** provides information that the elucidative utterance is communicatively and pragmatically directed at replenishing the information background of the recipient. The structure of the communicative-and-intentional sense of *knowledge* of the analyzed illocutionary key predicate manifests the *informative intention* of the speaker. Thus, the elucidative utterance with the communicative-and-intentional sense of *knowledge* can be referred to the communicative-and-pragmatic type of speech acts called representatives (i.e. assertives):

e.g.: (a) *We know that all of us will eventually die from disease, natural disaster, accidents or whatever. (experience); (b) I know that stress is one of the main factors. (learning); (c) I knew that at the end of the four sets of treatment I would have the final scan. (talk).*

Representatives (i.e. assertives), which are formed by the key predicate **know**, include utterances with the communicative-and-intentional sense of *awareness*, *understanding*, *knowledgeability*:

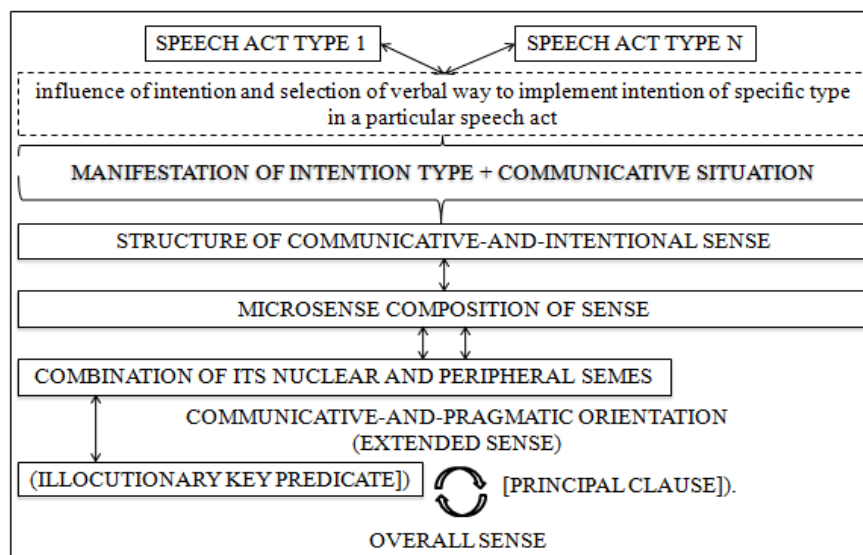

Fig. 1. Correlation of the illocutionary key predicate with the type of speech act

e.g.: (a) *I know that you are serious in your wish to leave home*; (b) *I know that in some way I've offended you*; (c) *They know that just one small slip can make a joke in dance*.

In elucidative utterances-expressives with the illocutionary key predicate **know**, the speaker expresses a firm belief in the correctness and truth of what he/she said:

e.g.: (a) *I know that you will all play your part with calmness and courage*; (b) *I knew that they must be lurking there somewhere*; (c) *I knew that my horse was capable of running well so long as he was all right*.

Elucidative utterances frequently have the illocutionary key predicate **promise** in its communicative-and-pragmatic structure. The combination of microsenses of nuclear and peripheral illocutionary semes *TELLING*, *FUTURE*, *DEFINITENESS*, *DOING*, *NAUGHT* and *HAPPENING* of the analyzed predicate provides the information that: (1) the speaker brings to the attention of the recipient his/her obligation either to perform or not to perform something; (2) the speaker assures the recipient that the event is taking place. Microsense composition of illocutionary key predicate **promise** forms the communicative-and-intentional sense of *promising*. When it is embodied in the elucidative utterance, it is not a spontaneous act, but renders the *obligative intention* of the speaker to perform an action which meets the expectations of the addressee. When communicative-and-intentional microsense structure of *promising* is being analyzed, the manifestation of *obligative intention* of the speaker is clearly traced, i.e. his/her interest to impose an obligation on the recipient to perform an action or follow a certain line of conduct. This manifestation allows attributing the utterance of this type to communicative-and-pragmatic type of speech acts – commissive:

e.g.: (a) *I also promise that the Government will look seriously at all proposals for sensible reform*; (b) *Mr Fujimori has now promised that new laws will be debated in advance by the general public*; (c) *He promised that the sale of cigarettes would be stopped immediately*.

In the principal part of the communicative-and-pragmatic structure of the elucidative utterance there occurs the illocutionary key predicate **see** in the form of the imperative mood. Actualization of the nuclear seme *MAKING SURE* conveys communicative-and-intentional senses of to

make sure/ascertain within the analyzed type of utterances. Complementation of the microsense *DOING* 'introduces' into the elucidative utterance the sender's advice, which is a prompt or instruction for the recipient how to act in a particular situation. In microsense content of the analyzed predicate *compelling intention* of the speaker is manifested. Thus, we attribute the elucidative utterance, which is the bearer of communicative-and-intentional senses of *making sure/ascertaining* to the communicative-and-pragmatic type of speech acts of directives:

e.g.: (a) *See that you write or print out from your computer a clear explanation of each part of your analysis as you do it*; (b) *See that your child has everything for ski school: lift pass, ski school tickets, boots, skis, poles and money for a hot drink*.

Pragmatic directive can be expressed by pragmatic key predicate **teach** in affirmative form. Its definition *to make somebody feel or think in a different way* allows to single out the nuclear *MAKING* and peripheral microsemes *FEELING*, *THINKING* and *DIFFERENCE* that become relevant within the microcontext. Microsense combination in the principal part of the elucidative utterance urges the recipient to react to the utterance. The *compelling intention* expressed through the analyzed key predicate is elucidated in the subordinate clause. The communicative-and-pragmatic structure of the predicate allows to refer the elucidative utterance to directive type of speech acts:

e.g.: (a) *The Bible also teaches that God provides all men with certain common benefits – conscience, the recognition of right and wrong, and certain institutions (family, state, church) which encourage good and discourage evil*; (b) *Tracy Kidder's story teaches that economic success comes through the talent, energy, and commitment of a team – through collective entrepreneurship*; (c) *Aquinas taught that in every corporeal being there is one substantial form*.

Thus, the directive pragmatics of the utterance is caused by the key directive in the principal part, the subordinate one being its component. The key directive is expressed by: 1) pragmatic key predicate in the imperative mood (e.g. **See**); 2) pragmatic key predicate in the affirmative form (e.g. **I recommend**).

Communicative-and-pragmatic key predicate **confirm**

provides for the formation of the communicative-and-intentional sense of *approval* within the microcontext of the elucidative utterance. By applying microintent-analysis to its definition *to state or show that something is definitely true or correct, especially by providing evidence*, we decompose the studied communicative-and-intentional sense into nuclear semes *STATING, DEFINITENESS, TRUTH, CORRECTNESS* and peripheral – *PROVIDING EVIDENCE*. Coupling of analyzed microsenses of the key predicate *confirm* in the communicative-and-pragmatic structure of the elucidative utterance contributes to the expression of the speaker's positive attitude to the actions and behaviour of the recipient. Communicative-and-intentional sense of *approval*, actualized through illocutionary key predicate in the elucidative utterance, manifests the *emotional-evaluative intention* of the speaker. Thus, we refer elucidative utterance with the communicative-and-intentional sense of *approval* to the expressive type of communicative-and-pragmatic acts:

e.g.: (a) *I can confirm that it was an excellent Commonwealth conference*; (b) *I can also confirm that the site shown for the station car park extension is acceptable*; (c)

I can confirm that there are no spare rooms in the whole of this city.

Conclusions. The thorough analysis of the communicative-and-pragmatic structure of the elucidative utterance viewed as the intentional speech action in the situation of communication has revealed that: a) the illocutionary key predicate of the principal clause of the research object is the key one in determining the pragmatics of the elucidative utterance; b) microsenses formed by the nuclear illocutionary semes of the illocutionary key predicate form the communicative-and-intentional sense of the speaker; c) the microsense composition of the illocutionary key predicate provides information about the communicative-and-pragmatic orientation of the elucidative utterance; d) the structure of the communicative-and-intentional sense of the analyzed illocutionary key predicate shows the manifestation of the informative, obligative, compelling or emotive-and-evaluative intention of the speaker; e) the type of the speaker's intention and the situation, in which its verbal realization is carried out, define the communicative-and-pragmatic type of the speech act – representative, commissive, directive or expressive.

REFERENCES

- [1] Arutiunova, N.D. Origins of problem and categories of pragmatics / N.D. Arutiunova, Ye.V. Paducheva // New in foreign linguistics. – M.: Progress, 1985. – Is. 16. Linguistic Pragmatics. – P. 3-47.
- [2] Arutiunova, N.D. Pragmatics / N.D. Arutiunova // Linguistic Encyclopedic Dictionary / gl. red. V.N. Yartseva. – M.: Soviet Encyclopedia, 1990. – P. 389-390.
- [3] Batsevych, F.S. Outlines of linguistic pragmatics: [monograph] / F.S. Batsevych. – Lviv: PAIS, 2010. – P. 101-154.
- [4] Bogdanov, V.V. Classification of speech acts / V.V. Bogdanov // Personal aspects of linguistic communication. – Kalinin, 1989. – P. 25-37.
- [5] Bogdanov, V.V. Linguistic pragmatics and its applied aspects / V.V. Bogdanov // Applied Linguistics. – SPb., 1996. – P. 268-275.
- [6] Bulygina, T.V. Limits and content of pragmatics / T.V. Bulygina // Publ. AS USSR. Ser. lit. i lang. – 1981. – Vol. 40. – № 4. – P. 337-347.
- [7] Bühler, K.L. Theory of language: Representative function of language / K.L. Bühler. – M.: Progress, 1993. – 501 p.
- [8] Watzlawick P. Psychology of interpersonal communications [transl. from Eng.] / P. Watzlawick, J. Bivin, D. Jackson. – Spb.: «Rech», 2000. – 299 p.
- [9] Dijk, T.A. van. Questions of text pragmatics / T.A. van Dijk // New in foreign linguistics. – M.: Progress, 1978. – Is. 8. Text Linguistics. – P. 259-336.
- [10] Zahnitko, A.P. Pragmatic types of sentences / A. P. Zahnitko / URL: <http://litmisto.org.ua/?p=702>
- [11] Carnap, R. Meaning and necessity / R. Carnap. – M.: Foreign Literature Publishing House, 1959. – 384 p.
- [12] Kashkin, V.B. Introduction to the theory of communication / V.B. Kashkin. – Voronezh: Publishing House of VSTU, 2000. – 175 p.
- [13] Kifer, F. Role of pragmatics in linguistic description / F. Kifer // New in foreign linguistics. – M.: Progress, 1985. – Is. 16. Linguistic Pragmatics. – P. 333 - 348.
- [14] Minkin, L.M. New theory of pragmatics and some ideas of contemporary linguistics / L.M. Minkin // Bulletin of Kharkiv Un-ty. – Kharkiv, 1997. – № 390. – P. 101-104.
- [15] Morris, Ch.W. Meaning and signification / Ch. W. Morris // Semiotics. – M.: Raduga, 1983. – P. 118-132.
- [16] Morris, Ch.W. Foundation of sign theory / Ch. W. Morris // Semiotics. – M.: Raduga, 1983. – P. 37-89.
- [17] Noskova, S.E. Pragmatics of small form discourse / S.E. Noskova. – M.: Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences; Tvier: TSU, 2006. – 193 p.
- [18] Austin, J.L. How to Do Things with Words / J.L. Austin // New in foreign linguistics. – M.: Progress, 1986. – Is. 17. The theory of speech acts. – P. 22-130.
- [19] Peirce, Ch.S. Origins of pragmatism / Ch.S. Peirce; [trans. from English by V.V. Kiriushchenko, M.V. Kolopotina, afterword Sukhachev, V.Yu]. – Spb.: Laboratory of metaphysical studies of philosophical faculty SPbSU.; Alieteiia. Series «Metaphysical Studies. Annex to almanac», 2000. – Vol. II. – 352 p.
- [20] Peirce, Ch.S. Origins of pragmatism / Ch. S. Peirce; [trans. from English V.V. Kiriushchenko, M.V. Kolopotina]. – Spb.: Laboratory of metaphysical studies of philosophical faculty SPbSU.; Alieteiia. Series «Metaphysical Studies. Annex to almanac», 2000. – Vol. . I. –320 p.
- [21] Pochieptsov, H.H. Sentence / H.H. Pocheptsov, I.P. Ivanova, V.V. Burlakova // Theoretical grammar of contemporary English. – M., 1981. – P. 161-281.
- [22] Pochieptsov, O.G. Fundamentals of pragmatic sentence description / O.G. Pochieptsov. –K.:Highschool, 1986. –115 p.
- [23] Pochieptsov, O.G. Semantics and pragmatics of interrogative sentence (as exemplified in English): author's thesis for the degree of philological sciences candidate: spec.10.02.04 «Germanic languages» / O.G. Pochieptsov. – K., 1979. – 19 p.
- [24] Sgall, P. Meaning, content and pragmatics / P. Sgall // New in foreign linguistics. – M.: Progress, 1985. – Is. 16. Linguistic Pragmatics. – P. 384-398.
- [25] Selivanova, O.O. Fundamentals of language communication theory / O.O. Selivanova. – Cherkasy: Publ. Chabanenko Yu.A., 2011. – 350 p.
- [26] Searle, J.R. Classification of illocutionary acts / J.R. Searle // New in foreign linguistics. – M.: Progress, 1986. – Is. 17. The theory of speech acts. – P. 170 - 194.
- [27] Stalnaker, R.C. Pragmatics / R.C. Stalnaker // New in foreign linguistics. – M.: Progress, 1985. – Is. 16. Linguistic Pragmatics. – P. 419-438.
- [28] Susov, I.P. Subject of pragmalinguistics / I.P. Susov // Substantive aspects of the sentence and the text. – Kalinin: Publishing House of Kalinin. SU, 1983. – P. 3-15.
- [29] Tlapshokova, A.Zh. Pragmatic aspect of interrogatory – negative sentences in English / A.H. Tlapshokova // Pragmatic

- characteristics of the text and its semantic interpretation: an interdepartmental collection of scientific papers – Nachalnik: Publishing House of Kabardino-Balk. Un-ty, 1987. – P. 96-99.
- [30] Frolova, I.Ye. Direct and indirect pragmatic meanings of interrogatory nominative sentences / I.Ye. Frolova // *Bulletine of Kharkov Un-ty.* – 1992. – № 367. – P. 112-114.
- [31] Sharkov, F.I. Fundamentals of communication theory / F.I. Sharkov. – M.: Perspective, 2003. – 248 p.
- [32] Shevchenko, I.S. Historical dynamics of sentence pragmatics: English interrogative sentence 16–20cc. [monograph] / Iryna Semenivna Shevchenko. – Kharkov: Konstanta, 1998. – 168 p.
- [33] Shevchenko, I.S. Cognitive-and-pragmatic study of discourse / I.S. Shevchenko // *Discourse as cognitive-communicative phenomenon.* – Kharkiv, 2005. – P. 105-117.
- [34] Bach, K. *Speech Acts and Pragmatics* / K. Bach // Blackwell Guide to the Philosophy of Language. - Wiley - Blackwell, 2003 // URL: <http://userwww.sfsu.edu/kbach/Spch.Prag.htm>
- [35] British National Corpus – XML Edition: XAIRA version 1.23. –Published by OUCS on behalf of the BNC Consortium. – (14 GB). – Oxford, 2007. – 2 DVD. – Requirements: Windows 2000/XP/Vista: DVD-ROM.
- [36] Dijk, T.A. van. *Studies in the Pragmatics of Discourse* / T.A. van Dijk. – The Hague: Mouton, 1981. – P. 243-263.
- [37] Eckard, R. Illokutionäre Kräfte. Grundbegriffe der Illokutionslogik / R. Eckard. - Opladen, 1996. – 264 p.
- [38] Fauconnier, G. Pragmatic Entailment and Questions / G. Fauconnier // *Speech Act Theory and Pragmatics.* – Dordrecht etc: Reidel, 1980. – P. 57-69 p.
- [39] Grundy, P. *Doing Pragmatics* / P. Grundy. – London : Arnold, 1995. – 216 p.
- [40] Leech, G.N. *Principles of Pragmatics* / G.N. Leech. – London; New York: Longman, 1983. – 250 p.
- [41] Levinson, S. C. *Pragmatics* / S.C. Levinson.- Cambridge, 1985. – 420 p.
- [42] Meibauer J. *Pragmatics: eine Einführung* / J. Meibauer. – Tübingen: Stauffenburg, 2001. – 208 p.
- [43] Mey, J.L. *Pragmatics: an introduction* / J.L. Mey. – Cambridge; Massachusetts: Cambridge UP, 1993. – 357 p.
- [44] Redeker G. Ideational and pragmatic markers of discourse structure / G. Redeker // *Journal of Pragmatics.* – 1990. – Vol. 14. – P. 367-381.
- [45] Sgall, P. *Towards a Pragmatically Based Theory of Meaning* / P. Sgall // *Speech act theory and Pragmatics.* – Dordrecht, 1980. – P. 233-246.
- [46] Wunderlich, D. *Studien zur Sprechakttheorie* / D. Wunderlich. – Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1976. – 417 p.

Stancetaking on risk: a socio-cognitive approach to situated discourse analysis

V. Ushchyna*

Lesya Ukrainka Eastern-European National University, Lutsk, Ukraine

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: uval@ukr.net

Paper received 20.05.15; Revised 25.05.15; Accepted for publication 02.06.15.

Abstract. This research has intended to focus on the ways stances on risks are construed in terms of linguistic features, including some structural and formal qualities, and how these features are related to social interaction. Among the objectives of this study is the description of the ways stances on one and the same problem (namely, the risks of important political choices) are taken by discourse participants under different communicative conditions.

Keywords: *stance, stancetaking, risk, risk discourse situation, socio-cognitive approach, risk frame*

The change in the nature of risk perception and risk communication in the early 21st century has been linked to the transformation from modernity to late modernity or even late post-modernity – concepts that are integral to debates about the contemporary nature of risk [1; 7; 11; 12]. Risk communication is now embedded in the wide social and political contexts. As risk judgments are shaped by social events and actions, these judgments may in their turn influence the shaping of the social events and actions. The hypothesis of this research is the assumption that “risks” may include not just real but hypothesized accidents and problems that depend upon the possible decisions of collective and individual subjects of risk.

We claim that risks and risky events are portrayed through various risk signs – both verbal (language) and non-verbal (images and symbols) – in order to manipulate the desired social, political and cultural movements in society. The experience of risk, therefore, is not only an experience of danger and physical harm but the result of processes by which groups and individuals learn to acquire or create interpretations of risk [9, p. 203].

Living in the world that we ourselves construct in discourse and by discourse, we invent new risks and create new dangers. Changing the semantics of many words, we change the world around us, and not always for the better. The communication of risk to the risk bearer becomes part of the political struggle [9, p. 21]. Politicians and newsmakers constantly warn people about risks and dangers of their wrong choices, predominantly associated with their political opponents. The notion of risk becomes a vehicle of manipulation by which politicians create resources with which to bargain with people in the process of achieving their political goals.

Countless risks confront us: from personal risks (such as diseases, life-styles or eating habits) to public risks (such as economic crisis or genetically-modified food); from voluntary risks (such as smoking, drug or Internet addiction) to involuntary risks (such as environmental pollution or climate change). In this study, we examine the process of manipulation by the notion of RISK as a discourse stance-taking on risk. Discourse **stance** is seen here as a missing link between the individual cognition, language formulation and the social surrounding in risk communication. Thus, according to the socio-cognitive approach, used in this study, stance is a “dynamic construct that is mutually constructed by interlocutors throughout the communicative process” [10, p. 331].

In the discourse situations that have been analyzed, the notion of ‘risk’ is an important part of stance-taking. Risk

receives a subjective interpretation in the present study, and therefore ‘positive’ or ‘negative’ connotations of taking risks directly depend upon the stances of the communication participants. The way that stances on risks are constructed linguistically is analyzed with regard to semantic categories of risk such as ‘danger’, ‘hazard’, ‘choice’, ‘chance’, ‘harm’, ‘gain’, ‘possibility’, ‘victim’, ‘risky situation’, ‘beneficiary’ etc. Fillmore & Atkins’ [5] analysis of “the risk frame” further helps us understand the different aspects of theoretical approaches to risk as the object of human interaction.

The term ‘stance’ has been used in a number of different ways in the literature related to discourse [2; 3; 8; 13]. There is no unanimity among scholars in terms of their approaches to the investigation of stance in the linguistic literature, but many of them are related to the study of the available resources for expressing thoughts and feelings in the course of interaction between individuals. Stance is often divided into epistemic and affective. Epistemic stance is usually taken to mean how a speaker signals about his / her knowledge, the source of this knowledge (*evidentiality*) and the relationship towards the proposition produced (*modality* = certainty / uncertainty, assertiveness / probability). Affective stance concerns the expression of emotions, evaluations and attitudes towards the objects of stancetaking or other stance-takers (subjects).

Although epistemic and affective stances are separated, they are inherently connected: as Luhmann argues, risks have to do with expectations, which can be more or less (un-)certain [11, p. 307]. Expectations are linked with knowledge and experiences of the past, and they can be developed to the representations of everyday knowledge and personal experiences. On the other hand, what one considers as risky depends not just on knowledge but on a person’s sociocultural and individual values (evaluations) and emotions.

The following analysis is based on the public political rhetoric (including advertisements, TV programmes, newspapers and Internet publications) held in August–December 2013, devoted to the failed Ukraine-EU Association, which triggered mass protests in Ukraine. The data was gathered by searching for “Ukraine, EU Association”, and “Ukraine, risk” in the newspaper database search engine. The period of search includes August 2013 through December 2013. The analysis is mainly concentrated on two stages of the discursive activity: (1) preparation for signing the European Union’s Association with Ukraine; (2) political crisis in Ukraine caused by the re-

fusal from the Association. The corpus includes 28 texts, total amount of 71 484 words.

The supposition about the situated nature of stance implies the necessity of identifying certain discourse situations as the situations of risk – outlining the discourse context for the construction of stance. In order to achieve this end, it was essential to devise a prototypical conceptual model of the risk situation meant to serve as a basis for further analytical moves. FrameNet, based on a theory of meaning called Frame Semantics, deriving from the work of Fillmore *et al.* [6], offered its version of the RISK situation model. This model served as a conceptual foundation for the analysis of stance, framed by the situational context of RISK.

The RISK frame consists of the system of interdependent components, uniting different abstract notions in a verb frame, which were called by Ch. Fillmore “semantic roles” that are treated as the basic constituents of a frame [4]. In the semantics of the word “risk” there is a reference to the possibility of some undesirable consequences as a result of the risk subject’s behavior. Thus, the basic constituents of the frame “risk” are AGENT, PATIENT, BENEFICIARY, INSTRUMENT, AIM, RISK OBJECT, and SOURCE of THREAT.

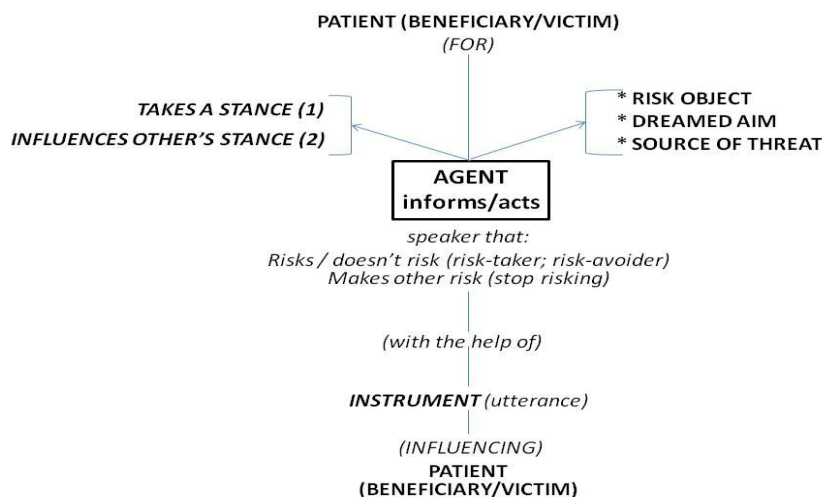

Fig. 1. Frame of meta-communicative RISK situation

The active role in the communicative risk event belongs to the AGENT who is the source of actions and the utterance producer. Very often AGENT acts for the sake of a PATIENT (sometimes himself) or the third party. He/she produces an utterance (INSTRUMENT), by which he/she outlines his/her stance or tries to influence the stance of the PATIENT in a risk discourse situation.

The RISK frame was used as a basis for socio-cognitive analysis of stance-taking as a decision-making in the situation of risk. The linguistic analysis of the RISK frame allowed assuming that risks have always something to do with **choices** and **decisions** made by a single subject (or a group of subjects as a social entity). The choices and decisions in its turn may cause either a GAIN or a LOSS. The conceptualization of the situation according to the RISK frame and scenario can be found already in the headlines of numerous publications where the authors mention the CHOICE which had to be made by Ukraine, for example: “Ukraine’s Choice”, “Ukrainian Choice of Russian Bear”, “A Fork in the Road?” “Ukraine between EU Association and the Eurasian Customs Union”, “Between two stools” etc.

On the basis of the discourse analysis of various mass media sources (both Ukrainian, Russian and Western), it was discovered that A PATIENT (Ukraine as a risk-taker) has to make a RISKY CHOICE – to be integrated in one of the world Unions – either a European Union or a Customs Union: “Putin has presented the Ukrainian leaders with an impossible choice. Either they consent to the dismemberment of their country. Or they fight a war they cannot win” (Aslund 2013).

Linguistically the CHOICE in a RISK frame presupposes a certain lexico-grammatical structure of the utterance: “either/or”, “if/when”, “in case of”, e.g.: “We all are soon to face a bleak choice”. “We can choose to surrender any responsibility we have to protect Ukraine from further Russian incursion. Or we can mount a last-ditch attempt to deter Russia from furthering its imperial ambitions” (Lucas 2014).

The stance-takers fairly often built their stances in the conceptual frame of RISK, however filling the same frame slots with different contents. Two main ways of manifesting the stances on the above-mentioned problem in the RISK frame were established – supporting and criticizing.

(1) The speaker/author of the written publication supports the European integration. In this case a PATIENT (=Ukraine as a RISK-taker) is shown as a BENEFICIARY, if it chooses EU and VICTIM in case of choosing the Customs Union. The speaker’s stance can be formulated “**in favor of the integration with EU**” or SUPPORTING STANCE as he/she sees it as a GAIN for Ukraine, while a Customs Union as a LOSS. While verbalizing this stance, the speakers dwell upon BENEFITS (GAINS) of European choice as opposed to LOSSES of joining the Euroasian Union, e.g.: “*In the long term, the EU would add 11, 8% to Ukraine’s GDP, while the Customs Union would reduce it by 3,7 percent*”, “*DCFTA would substantially increase trade whereas the Customs Union would reduce it*”. “*The Eurasian Union would bear the flaws of modern Russia: neglect of human rights, selective justice and omnivorous corruption*”.

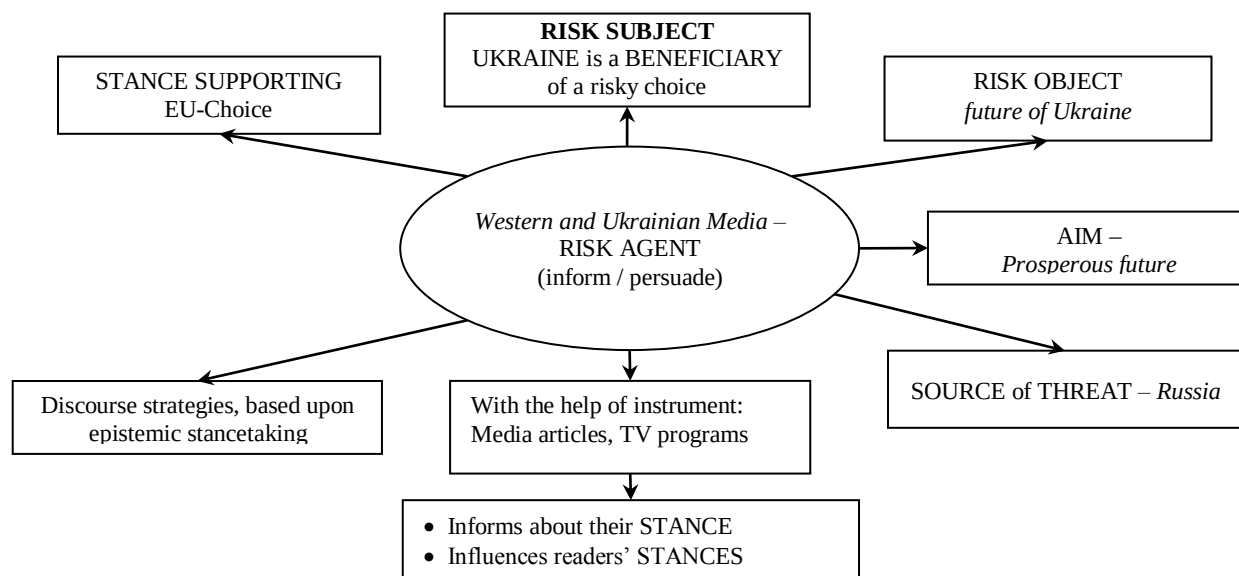

Fig. 3. Stance, supporting EU integration of Ukraine, represented in the RISK frame

(2) If the speaker/author supports a further integration of Ukraine in the Customs Union, a PATIENT (Ukraine) is shown as a BENEFICIARY, if it joins the Customs

Union and a VICTIM if it integrates into the EU. This stance can be nominated as **“in favor of the integration with the Customs Union”**.

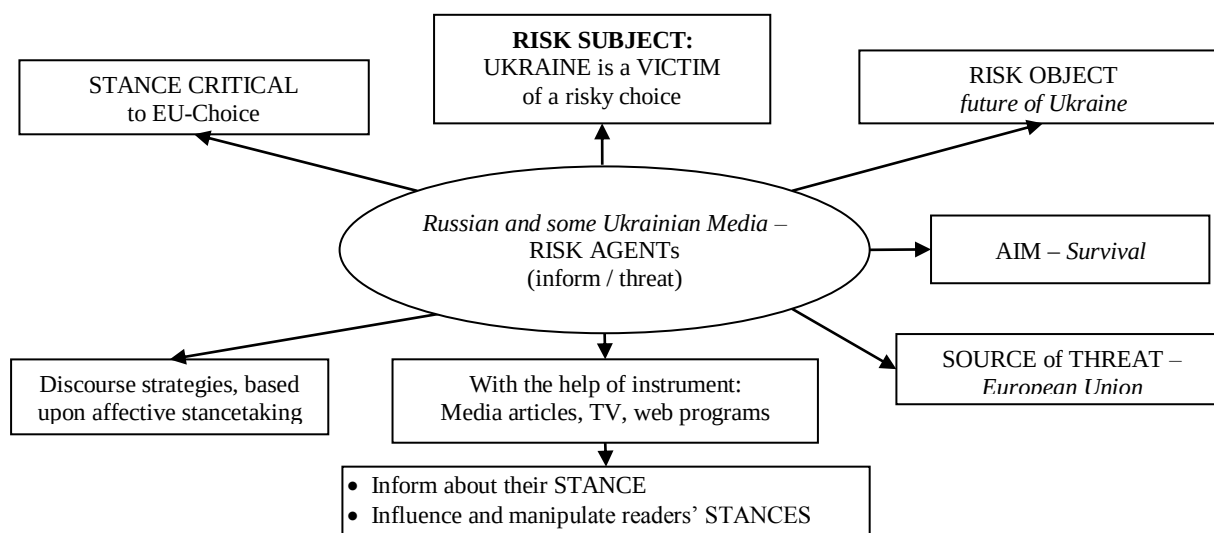

Fig. 4. Stance, criticizing EU integration of Ukraine, represented in the RISK frame

Proponents of the Customs Union Choice of Ukraine verbalize their stances using rather rhetoric of threats than “decision-making” argumentation. They do not offer any choice to Ukraine in this risky situation. The only possible way out for Ukrainians according to the subjects of this stance is returning to the “russkiy mir” orbit. It’s a “death or dare” choice, “*European choice is euthanasia for Ukraine*”, “*In reality – just ahead, lies the economic collapse of the whole country. Ukraine is flying towards this on a calculated path. Passengers will be hurt. Not all will survive*” (Kiselyov, September 2013). “*We are preparing to tighten customs procedures if Ukraine makes the suicidal step to sign the association agreement with the EU*” (Glazyev, 2013).

In the above-mentioned examples European choice of Ukraine is metaphorically called “euthanasia”, “collapse”

and “suicidal step”, while the decision-makers (Ukrainian people) are compared to the “passengers” of a falling plane.

Unlike the objective parameters of the situation, speaker’s stance belongs to its subjective as well as intersubjective part, including epistemic, affective and interactional components. One of the political realities of the modern world is that political actors tend to use stance-taking in discourse as a means for framing, assigning and controlling risks, and thus, manipulating large audiences. The reality we live in and the reality constructed by the political discourse are often mismatched. The concept of risk presupposes stance-taking, by which subjects try to make the unpredictable consequences of civilian decisions predictable and controllable. Risk society becomes “a stage” where “risk thinking” (the intentions to calculate and control future events) produces more risks.

The sad reality of the latest events in Ukraine demonstrates that it is possible to control the wide audiences, influence the state developments and even start the wars mutilating the information about risks. Ukrainian conflict 2014 is totally based upon massive semantic manipulations. The notion of risk became central for the political discourse in the conditions of vital and responsible choices Ukrainians have been facing lately.

This study shows that the discourse of those who were “against” the Ukraine’s alteration of its geopolitical course

and integrating with Europe was more resourceful and manipulative, but less factual and informative. They grounded their argumentation on the imagery of risk, fear and danger. The subjects of European choice though exploited more expert strategies in their stancetaking; thus, basically constructing epistemic rather than affective stances. It was also revealed that the proponents of the European Union tended to formulate their stances on the basis of professional analysis and calculations, whereas the counter stances were based on biased assumptions and RISK scenarios.

REFERENCES

- [1] Beck, U. Living in the World Risk Society // Economy and Society, London: Routledge, Taylor & Francis Group. – 2006. – Vol. 35, No 3. – P. 329-345.
- [2] Biber, D., Finegan E. Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect // Text. – 9. – 1989. – P. 93-124.
- [3] Du Bois, J. The Stance Triangle // Stancetaking in Discourse / Ed. by R. Englebretson. – Amsterdam: John Benjamins, 2007. – P. 139-182.
- [4] Fillmore, Ch. Frame Semantics. // Linguistic Society of Korea (Ed.). Linguistics in the Morning Calm. - Seoul: Hanshin, 1982. – P. 111-138.
- [5] Fillmore, Ch.J. Toward a frame-based lexicon: the semantics of RISK and its neighbors / Ch.J. Fillmore, B.T. Atkins // Frames, Fields and Contrasts [ed. by A. Lehrer, E.F. Kittay]. – Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, 1992. – P. 75-102.
- [6] Fillmore, Ch., Johnson C., Petruck M. Background to Framenet // International Journal of Lexicography. 16 (3). – 2003. – P. 235-250.
- [7] Giddens, A. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press, 1991.
- [8] Jaffe, A. Introduction: The Sociolinguistics of Stance / Alexandra Jaffe // Stance: Sociolinguistic Perspectives / Ed. by A. Jaffe. – Oxford : OUP, 2009. – P. 3-28.
- [9] Kasperson, J., Kasperson R. The Social Contours of Risk: Publics, Risk Communication and the Social Amplification of Risk. – London: Earthscan, 2005.
- [10] Kecskes, I., Fenghui Z. Activating, seeking, and creating common ground. A socio-cognitive approach // Pragmatics and Cognition. – No 17. – V. 2. – 2009. – P. 331-335.
- [11] Luhmann, N. 1993. Risk : a Sociological Theory. – New York: Walter de Gruyter. – 236 p.
- [12] Social Theories of Risk and Uncertainty / Ed. by Jens O. Zinn. – New York: Blackwell Publishing, 2008. – 262 p.
- [13] Stancetaking in Discourse: Subjectivity, Evaluation, Interaction / Ed. by R. Englebretson. – Amsterdam : John Benjamins, 2007. – 323 p.

References for Illustrative Material

- Aslund, A. (2013) Ukraine’s Choice: European Association Agreement or Eurasian Union. Policy Brief. – Peterson Institute for International Economics. – September. No PB 13-22.
- Kiselov, E. (2013) Eutanasia po-ukrainski [“Ukrainian Euthanasia”] (<https://www.youtube.com/watch?v=rT28rsApqF4>)
- Lucas, E. (2014) I hope I’m wrong, but historians may look back and say this was the start of World War III. // *Daily Mail*. – April 15, 2014 (<http://www.dailymail.co.uk/news/article2605578/Edward-Lucas-I-hope-Im-wrong-historians-look-say-start-World-War-III.html>)

Методика фонетического исследования: определение типа акцентуации политической личности

И.А. Андрущенко*

Киевский национальный лингвистический университет, Киев, Украина

*Corresponding author. E-mail: irmaand@yandex.ru

Paper received 30.03.15; Revised 04.05.15; Accepted for publication 07.05.15.

Аннотация. В статье на основе методологического подхода выполнен анализ теоретических разработок, связанных с проблемой определения психологических типов акцентуации языковой личности. Обоснована обобщенная классификация ведущих признаков идентификации типа акцентуации политической личности в процессе выполнения экспериментально-фонетических исследований. Показана перспективная возможность дополнения классификационных признаков известными в психологической литературе матрицами характеристик поведения участников коммуникации

Ключевые слова: *аудитивный анализ, публичная политическая речь, типы акцентуации личности, языковая личность*

Характерной чертой современных лингвистических исследований является неуклонно возрастающий интерес к комплексному изучению социолингвистических и психологических особенностей публичной политической речи. Естественна при этом и постоянно возникающая необходимость расширения соответствующих междисциплинарных поисков, вынуждающих исследователей использовать, интегрируя в той или иной форме, научную информацию, добываемую представителями смежных отраслей знания. В этом смысле не является исключением и фонетика, в рамках которой наиболее частотными оказываются заимствования и адаптация в ее теоретико-концептуальные положения знания ряда таких смежных с ней наук, как социология, психология, политология, культурология, физиология и т. п.

В связи с этим вполне понятны и объективно оправданы попытки лингвистов дополнять или переформатировать знания, заимствованные из смежных наук, определенными допущениями, предположениями или иными элементами теоретической абстракции. Подобного рода необходимость возникла и при рассмотрении нами особенностей просодического оформления публичной речи политическими акцентуированными личностями. Проблема состояла в том, что информация о признаках акцентуированных личностей, функционирующая в психологической литературе и существующие классификации этих признаков не позволяли информантам-психологам давать на основе экспертного метода релевантные оценки типов акцентуации говорящих. Экспертные процедуры осложнялись также необходимостью учета информантами особенностей взаимодействия лингвистических и экстралингвистических средств, выступающих в роли значимых факторов идентификации типа акцентуированности личности.

Поэтому, целью предпринятого нами методологического поиска явилось обоснование комплексной системы лингвистических и психологических признаков для экспертного определения типа акцентуации политической личности на основе исследования особенностей ее речи.

Отметим по этому поводу, что в научной литературе [2, с. 146] выделяются несколько основных направлений решения указанной проблемы: 1) исследование психологических особенностей личности конкретных политических деятелей; 2) построение моделей разных типов политических личностей; 3) создание много-

уровневой типологии личностей политических деятелей. Известны также (см., напр. [7]) попытки выделения определенных психологических типов лидеров на основе: реализуемых ими функций (агитатор, администратор, теоретик и их различные комбинации [13, с. 88-93]); стилей лидерства (активный-позитивный, активный-негативный, пассивный-позитивный, пассивный-негативный [11, с. 10]; клинико-психологических и психиатрических показателей стилей лидерства (параноидальный, демонстративный, компульсивный, депрессивный, шизоидный [4] или истерики, параноики, эгоисты, альтруисты и т. п. [1]).

Явная неоднозначность предлагаемых признаков повлекла за собой сложность практического применения составляемых на их основе психологических тестов [10, с. 109] и породила необходимость разработки целого ряда частных измерительных и описательных методик, включающих требования учета особенностей и возможностей тестирования специфики публичной речи и коммуникативного поведения политических личностей [8, с. 40].

Проведенный нами анализ существующего множества классификаций, методик и методов, а также точек зрения исследователей на эффективность их использования для оценки типа акцентуации личности, показал их явную избыточность для непосредственного достижения цели предпринятого в данной работе теоретического поиска.

Учитывая это, мы обратились к широко известной и признаваемой специалистами работе Карла Леонарда, который на основе аналитико-логического интегрирования психологических признаков в их определенные родственные группы вербально систематизировал 12 типов акцентуированных личностей, объединив их в три класса по следующим признакам: по акцентуации характера (демонстративная, педантичная, застревающая, возбудимая), по акцентуации темперамента (гипертимическая, дистимическая, аффективно-лабильная, аффективно-экзальтированная, тревожная, эмотивная), по социальной направленности (экстравертированная и интровертированная) [5].

При более тщательном анализе стало понятно, что предложенные автором критерии (характер, темперамент и социальная направленность) дифференцирования трех классов общих признаков акцентуированных личностей в соответствии с существующими [3, с. 180-204] методологическими требованиями к построению

научных классификаций не образуют известное науке определенное смысловое целое, и, следовательно, в процессе их систематизации не могут рассматриваться как элементы одного морфологического уровня.

При этом не трудно убедиться, что в соответствии с теми же требованиями при построении классификации более общему признаку социальной направленности акцентуированной личности должны подчиняться частные психологические признаки акцентуации ее характера и темперамента. Однако признак социальной направленности не является в нашем случае релевантным, поскольку по своей функциональной сущности любая политическая личность вынуждена в процессе произнесения речи позиционировать себя экстравертированным индивидом. В таком случае, остается возможность рассмотрения лишь двух альтернативных признаков: акцентуация характера и акцентуация темперамента. Учитывая это, логично остановиться на акцентуации характера, непосредственно связанной с упомянутыми выше функциями политического деятеля, поскольку при таком условии можно считать темперамент лишь одной из причин проявления характера.

Что же касается других подходов к решению данной проблемы, то, прежде всего, следует отметить работу А.Е. Личка [6], который выполняя сравнения типов акцентуации характера и типов расстройств личности, включил в сферу анализа не только норму и пограничные состояния, а также клинические расстройства личности. Именно по этому, к классу типов акцентуации

характера, за его видением, были отнесены гипертимный, циклоидный, эмоционально-лабильный, сенситивный, *психастенический*, шизоидный, *паранойальный*, *эпилептоидный*, *истероидный*, неустойчивый и конформный. В тоже время, для сопоставления им с классификации К. Леонгарда были выделены следующие типы акцентуированных личностей: гипертимический, аффективно-лабильный, эмотивный, тревожный, *педантичный*, интровертированный, *застывающий*, *возбудимый*, *демонстративный*. Из работы, анализирующей расстройство личности для сопоставления также было выделено такие типы ее разновидности: избегающая, *обсессивно-компульсивная*, шизоидная, *параноическая*, *импульсивная*, *истероидная*, антисоциальная, зависимая [12].

Абстрагируясь от повторяемой вслед за К. Леонгардом ошибки произвольного совмещения в границах одного морфологического ряда признаков разных иерархических уровней, подчеркнем, что в работе А.Е. Личка для нас важно лишь наличие четырех типов акцентуированных личностей (педантичный, застревающий, возбудимый, демонстративный), использованных также авторами трех рассмотренных выше классификаций.

Благодаря этому, мы получаем возможность применения указанных признаков психических типов акцентуированных личностей в качестве элементов верхнего иерархического уровня искомой классификации характеристик языковой личности (Рис. 1).

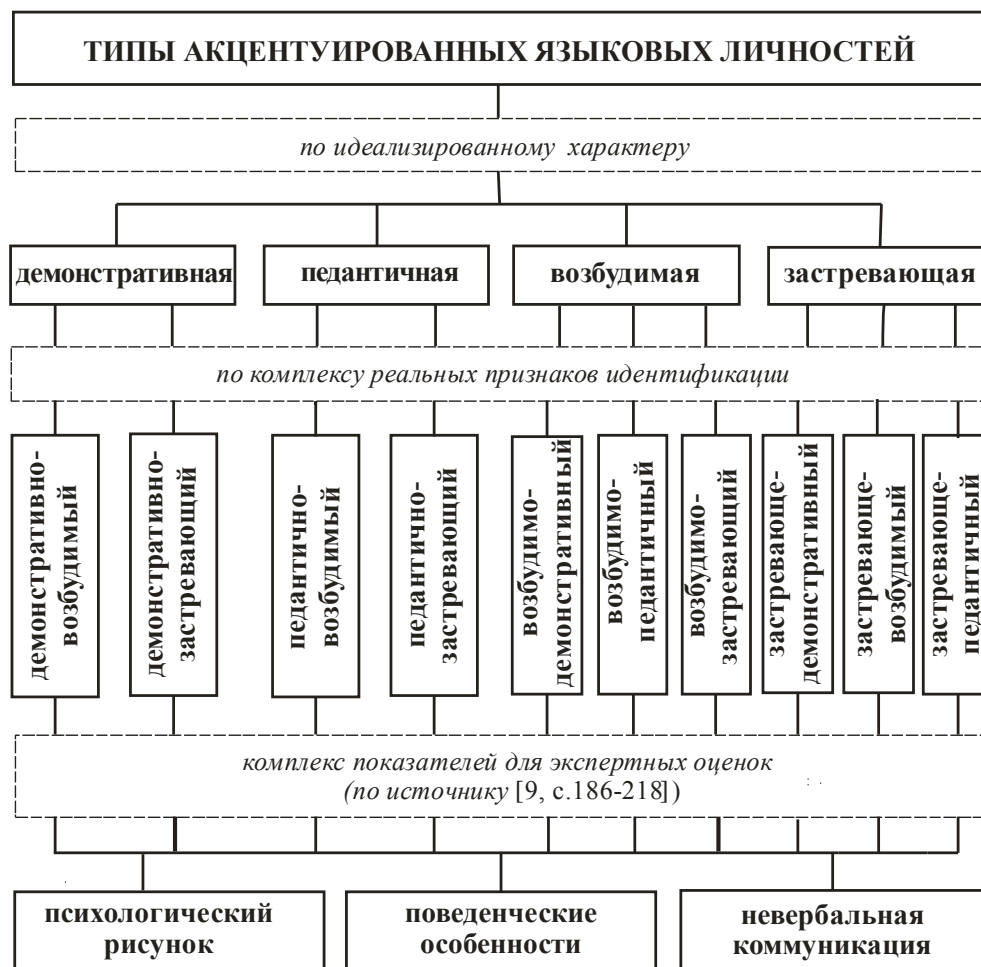

Рис. 1. Рабочая классификация для идентификации типов акцентуированных языковых личностей

В таком случае, помня известное замечание К. Леонгарда о практической невозможности идентификации любого из четырех типов акцентуированности личности в чистом виде [5, с. 101], с учетом реальной необходимости участия в экспертных оценках информантов-психологов, разместим на втором иерархическом уровне классификации непосредственные комплексы признаков, отражающих сочетание черт характера акцентуированных языковых личностей.

Для решения специфических задач углубленного междисциплинарного изучения особенностей просодического оформления публичной речи, полученная таким образом классификация, дополнена на ее третьем иерархическом уровне такими, взятыми из источника [9, с. 186-218] известными в психологической

литературе комплексами экспертных признаков как: психологический рисунок, поведенческие особенности и невербальная коммуникация.

Полученная таким образом классификация, охватывающая множество известных в психологии признаков, представляется достаточной для лингвистической интерпретации особенностей речи любого публичного деятеля.

Изложенное показывает, что обоснованную нами классификацию целесообразно использовать в качестве надежного методологического ориентира для разработки методики идентификации типов акцентуации личности в процессах лингвистических исследований, объектами которых могут быть различные по профессиональной принадлежности языковые личности.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Глобот М. Люди, в общем, нормальные... // Утро России. – 1993. – 30 декабря.
- [2] Егорова Е. В. Новейшие исследования личности политических лидеров в американской политической психологии // Психологический журнал. – 1988. – Том 4. – № 4. – С. 146-152.
- [3] Клименюк О. В. Технологія наукового дослідження: Авторський підручник. – К.-Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2006. – 308 с.
- [4] Коблянская Е., Лабковская Е. Поведение политиков предсказать можно // Независимая газета. – 1993. – 31 марта.
- [5] Леонгард К. Акцентуированные личности. – К.: Выща школа, 1989. – 375 с.
- [6] Личко А. Е. Акцентуации характера как концепция в психиатрии и медицинской психологии // URL: <http://geum.ru/aref/1850-3-1-ref.htm>.
- [7] Ольшанский Д.В. Политико-психологическая типология лидерства // URL: <http://psyfactor.org/lib/lidertypology.htm>.
- [8] Полуэктова Н.М., Яковлева И.В. Психодиагностические возможности речи // Вестник ЛГУ. – Сер. 6. – 1987. – Вып. 1 (№ 6) – С. 39-50.
- [9] Психологические типологии: Пособие для менеджеров и практических психологов / Под ред. Ю.П. Платонова. – СПб.: Речь, 2004. – 512 с.
- [10] Ракитянский Н. М. Психологическое портретирование в политологической практике. – М.: «Интерпресс», 2008. – 178 с.
- [11] Barber, J.D. The Presidential character: Predicting performance in the White House. – N. Y.: Harper, 1972. – 544 p.
- [12] Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-4. – 4 ed. – Washington: American Psychiatric Association, 1994. – XXVII, 886 p.
- [13] Lasswell, H.D. Power and Personality. – NY: W.W. Norton & Company, Inc., 1948. – 262 p.

REFERENCES

- [1] Hlobot, M. People, in General, Are Normal... // Russia Morning. – 1993. – 30th December.
- [2] Yehorova, Ye.V. Latest Analysis of Political Leader's Personality in American Political Psychology // Psychological Journal. – 1988. – Vol. 4. – № 4. – P. 146-152.
- [3] Klymenuk, O.V. Scientific Research Technology: Author's Textbook. – K.-Nizhyn: LLC "Publishing house"Aspect-Polygraph", 2006. – 308 p.
- [4] Koblianskaia, Ye., Labkovskaia, Ye. To Predict Politicians' Behavior is Possible // Nezavisimaia gazeta. – 1993. – 31st March.
- [5] Leongard, K. Accentuated Personalities. – K.: Vyshcha shkola, 1989. – 375 p.
- [6] Lichko, A.Ye. Accentuations of Character as Concepts in Psychiatry and Medical Psychology // <http://geum.ru/aref/1850-3-1-ref.htm>.
- [7] Olshanskii, D.V. Political Psychological Typology of Leadership // <http://psyfactor.org/lib/lidertypology.htm>.
- [8] Poluektova, N.M., Yakovleva I.V. Psychodiagnostic Possibilities of Speech // Bulletin of LSU. – Ser. 6. – 1987. – Is. 1 (№ 6) – P. 39-50.
- [9] Psychological Typologies: Manual for Managers and Practical Psychologists / Ed. Yu.P. Platonov. – SPb.: Rech, 2004. – 512 p.
- [10] Rakitienskii, N.M. Psychological Portraiture in Politological Practice. – M.: «Interpress», 2008. – 178 p.
- [11] Barber, J.D. The Presidential character: Predicting performance in the White House. – N. Y.: Harper, 1972. – 544 p.
- [12] Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-4. – 4 ed. – Washington: American Psychiatric Association, 1994. – XXVII, 886 p.
- [13] Lasswell, H.D. Power and Personality. – NY: W.W. Norton & Company, Inc., 1948. – 262 p.

Phonetic Research Methodology: Identification of Political Personality's Accentuation Type

I.O. Andrushchenko

Abstract. The article focuses on the analysis of theoretical studies carried out on the basis of methodological approach connected with the problem of identification of accentuated personalities' types. In the article the author substantiates the integrated classification of main criteria for identifying the accentuated personalities' types in the process of performing the experimental phonetic research. The author also presents the future perspectives of expanding the classificatory features with the known in psychological literature matrices of the interlocutors' behavioral characteristics.

Keywords: auditory analysis, public political speech, types of personality's accentuation, linguistic personality

Лингвопрагматические особенности функционирования аббревиатур в турецком языке

И.В. Выклюд*

Институт филологии КНУ им. Т. Шевченка, г. Киев, Украина

*Corresponding author. E-mail: in-na.v@ukr.net

Paper received 22.05.15; Revised 29.05.15; Accepted for publication 05.06.15.

Аннотация. Статья посвящена исследованию лингвопрагматического аспекта функционирования аббревиатур в турецком языке. Изучена и определена сущность понятия прагмалингвистики, выявлены и описаны такие лингвопрагматические особенности, как стремление к активному экспрессивному употреблению аббревиатур в письменной и устной речи, использование приемов языковой игры (двойной мотивации, графогбридизации, точечного оформления).

Ключевые слова: аббревиатуры, лексикализация, лингвистическая прагматика, сокращения, языковая игра

Возникновение прагматики текста как самостоятельной лингвистической науки связано с общим развитием философского течения «прагматизм» (от гр. *pragmatos* – «дело, действие»).

В научный обиход термин прагматика был введен Ч. Моррисом, основателем теории знаковых систем – семиотики, которая разделена на три отрасли: семантику, синтактику и прагматику. Таким образом, семантика изучает значение знака, синтактика – взаимосвязь знаков, прагматика – отношение «знак-человек».

Обширную дефиницию лингвистической прагматики представил Ю.Д. Апресян: «Под прагматикой мы будем понимать закрепленное в языковой единице (лексеме, аффиксе, граммеме, синтаксической конструкции) отношение говорящего: 1) к действительности, 2) к содержанию сообщения, 3) к адресату» [1, с. 21].

Как область лингвистических исследований лингвистическая прагматика (прагмалингвистика) определяет в качестве своего объекта соотношение языковых единиц и реальных условий их употребления в коммуникативном пространстве взаимодействия говорящего и слушающего. Особую роль приобретают место и время речевого взаимодействия, цели и ожидания субъектов коммуникации.

Исследованием в области лингвистической прагматики занимались Н.Д. Арутюнова, В. Богданов, Т.В. Булыгина, П. Вацлавик, Д. Вундерлих, Д. Вандервекен, Г.П. Грайс, В.И. Заботкина, А.Е. Кибрик, И.М. Кобозева, Дж. Лич, М.Л. Макаров, А.А. Романов, И.П. Сусов, Я. Мей, Д. Хаймз, Л.П. Чахоян и другие.

Несмотря на то, что термин «прагматика» основательно укрепился в лингвистике, его осмысление и использование весьма разнообразно. «Прагматика является одним из тех слов, которые создают впечатление, что их содержание определено, хотя это не соответствует практике их употребления. На самом деле прагматика представляет собой область лингвистических исследований без каких-либо четких границ. Прагматика как аспект изучения вообще пронизывает все уровни языка». В ее нынешнем состоянии прагматика представляет собой междисциплинарную проблемную область, в которой задействованы практически все лингвистические, многие лингвофилософские, социологические, психологические, этнографические и некоторые кибернетические (связанные с созданием искусственного интеллекта) направления. Интерес к прагматике во многом определяется тем, что в ее рамках обеспечивается возможность проведения содержательного диалога между представителями различных областей знаний» [3, с. 13].

Дж. Лич сформулировал различия прагматического подхода к единицам языка от семантического:

«1. Семантическая репрезентация предложения отлична от его прагматической интерпретации.

2. Семантика подчиняется правилам (она грамматична); прагматика следует некоторым принципам (она «риторична»).

3. Правила грамматики конвенциональны; принципы прагматики неконвенциональны: они мотивированы целями коммуникации.

4. Прагматика соотносит смысл высказывания с его прагматической (или иллокутивной) целью («силой»); это соотношение может быть прямым и косвенным.

5. Грамматические соответствия определяются алгоритмом перекодирования; прагматические соответствия определяются коммуникативными задачами и их разрешением.

6. Грамматические объяснения формальны; прагматические объяснения функциональны.

7. Грамматика имеет дело с понятиями; прагматика – с межличностными отношениями и текстом.

8. Грамматика оперирует дискретными и определенными категориями; прагматика – градуированными и неопределенными оценками; если семантические различия категориальны, т. е. образуют оппозиции, то прагматические различия скалярны» [1, с. 234-241].

Прагматика аббревиатур занимает важное место в изучении вопросов теории аббревиации. Из-за субъективности характера прагматической информации не существует единых выработанных критериев лингвистического анализа в области прагматики, что делает ее открытой для дальнейших исследований.

Ввиду того, что искусственный язык в отличие от естественных числится как оптимально «экономный», различные идеи по созданию таких языков начали обсуждаться в XVII-XVIII столетии. Было исследовано, что в основном развитие языков происходит от его сложных форм к упрощенным, от длинных слов к коротким, от многозначных предложений к однозначным.

В ходе своей эволюции языки утрачивают свои излишние грамматические формы. Таким образом, принцип экономии стал обозначать не только упрощение и редукцию, но и оптимизацию. «Термин экономии включает все: и ликвидацию бесполезных различий, и появление новых различий, и сохранение существующего положения. Лингвистическая экономия – это синтез действующих сил» [4, с. 126].

Аббревиация традиционно относится к средствам языковой экономии. «В языке аббревиация выполняет компрессивную функцию, то есть служит для созда-

ния более краткой, соотносительное словосочетание, номинации» [5, с. 120].

В отличие от своих исходных форм, аббревиатуры обоснованы и ясны. По большей части всегда понятна причина создания той или иной аббревиатуры:

Her vatandaş AAK'ın yardımı kullanabilir – Каждый гражданин может воспользоваться помощью Агентства исследования семьи.

Однако, как верно утверждает М.В. Малащенко, «судьба аббревиатур очень прихотлива». Действительно, одни становятся суперчастотными и приобретают способность выполнять роль «ключевых слов эпохи», другие быстро уходят из активного употребления, и далеко не всегда их «жизненный цикл» может быть предсказан [6, с. 64].

Если поначалу аббревиатуры употребляли лишь в определенной области, то в последние десятилетия они не имеют стиливых пределов использования в языке.

Возникли абсолютно новые типы сокращений в турецком языке. Одни оформляются латиницей: CD, DVD, HI-FI, WEB, другие же функционируют в двух вариантах: *VİP – ÇÖK – Çok önemli kişi*, *V-Ray – γ-ışın*.

Лексикализированным аббревиатурам характерны семантические, прагматические и синтаксические знаковые характеристики.

Семантическая составляющая аббревиатур определяется значением ее компонентов. Считается, что значение аббревиатур передается расшифровкой ее сокращенных элементов.

Следствием лексикализации являются новые значения старых слов и их комбинаций, которые утрачивают свою содержательную и формальную членимость, начиная использоваться как цельнооформленные слова. Таким образом лексикализация обогащает словарь.

Вместе со случаями, когда содержание аббревиатуры остается в пределах значений ее исходных элементов, возможны так же случаи, когда аббревиатура и ее базовое словосочетание уже не сопоставимы в сознании человека и «буквальное» значение менее выразительно чем формально соотносительное с ним аббревиатурное название. Очень часто такие аббревиатуры превратились в слова общего употребления, соответствуют стиливой и общезыковой норме и входят в состав толковых словарей.

Аббревиатуры получают прагматическое значение в процессе функционирования в качестве элемента высказывания и всего дискурса. Значение аббревиатур в современном турецком языке часто неустойчиво и динамично. Учитывая это, особое значение приобретает анализ прагматического содержания аббревиатур.

На современном этапе развития гуманитарного мышления большое внимание уделяется роли языка в формообразовательном культурно-семантическом компоненте общественного знания. В отличие от структурного описания языка активно исследуется его семантическое содержание. С.И. Карцевский отмечал «Если бы человек был только мыслящим аппаратом, наш язык представлял бы из себя, с одной стороны, словарь-номенклатуру этикеток для понятий, а с другой стороны – запас простейших грамматических приемов для обмена между людьми словами-понятиями» [7, с. 221-222].

Но в жизни словарный запас, грамматические приемы окрашены чувствами желания или отвращения, доверия или страха, любви или ненависти. «Поскольку интерпретаторами знаков являются живые орга-

низмы, достаточной характеристикой прагматики было бы указание на то, что она имеет дело с биологическими аспектами семиозиса, иначе говоря, со всеми психологическими, биологическими и социологическими явлениями, которые наблюдаются при функционировании знаков» [8, с. 63].

Аббревиатуры являются прагматичными в случае, если они были сознательно направлены на слово, которое действительно существует в языке.

Официальные аббревиатуры такого типа имеют точные образно-символические цели. Например:

ÇEK – Çocuk Esirgeme Kurumu – Общество защиты детей

DEVGENÇ – Devrimci Gençlik Derneği – Общество революционной молодежи

DİSK – 12000 Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu – Конфедерация профсоюзов революционных рабочих

KAT – Kompüterize edilmiş Aksial Tomografi – Компьютерная аксиальная томография

KİK – Kamu İhale Kurumu – Государственное управление закупок

SES – Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası – Профсоюз работников здравоохранения и социального обслуживания

TEK – Türkiye Elektrik Kurumu – Турецкое управление по электроэнергетики

Часто встречаются неофициальные аббревиатуры «шутливо-игрового» характера. Например:

EİEİ – Elektrik İşleri Etüt İdaresi – Управление по исследованию электромонтажных работ

BE – Büyükelçi – Чрезвычайный и полномочный Посол

Прагматическая сторона аббревиатур более динамична и подвижна нежели семантическая и подвергается частому влиянию экстралингвистических факторов.

Синтактика аббревиатур включает в себя закономерность объединения элементов исходного словосочетания и сочетаемости лексикализованной аббревиатуры.

Последним временем активно пополняется состав сложносокращенных слов, которые включают смешанные элементы. Например:

3T – 'Hikmet Tanrıverdi, geleceğin şifreleri olarak değerlendirilen 3T (Tanıtım, Trend, Tasarım) kapsamında sürdürülen çalışmalar hakkında ise şu bilgileri verdi...' – Хикмет Танрыверди предоставил следующую информацию о работах, которые продолжают в рамках 3T (Введение, тренд, дизайн), интерпретированного как шифр будущего [10, с. 34].

yTTK – 'Yukarıda yTTK ile ifadesini bulan yönetmelik 19 Ocak 2013 günlü Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.' – Выше указаны положения нового Турецкого Коммерческого Кодекса были опубликованы в Официальной газете от 19 января 2013 год [10, с. 104].

G³ – 'Global Girişimcilik Haftası dolayısı ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) liderliğinde "Geleceğin Gücü Girişimciler-G3 Formu düzenlendi." – В связи с проведением Недели Всемирного Предпринимательства, под руководством Союза торговых палат и бирж Турции, был организован Форум «Власть будущего - предприниматели» [11, с. 23].

Таким образом, синтаксические особенности аббревиатур сочетаемы, что позволяет говорить о завершенной семантической сущности аббревиатур.

Представление о том, что аббревиатуры – это «скучные» слова, малопонятные или даже совсем непонятные обычным людям, сегодня уже не соответ-

ствуется действительности [5, с. 120]. Подтверждением этому является активное употребление в начале XX ст. вместе с игровой расшифровкой аббревиатур и других видов языковой игры, а именно, способов двойной мотивации, графических игр с прописной буквой, использования латиницы и других графических средств.

Достоинством внимания аспектом функционирования языковой игры в аббревиатурных заголовках является нарушение обычной формы аббревиатуры с целью привлечения внимания адресата:

1. Двойная мотивация – сознательное использование в качестве аббревиатуры цельнооформленного слова. Например:

HEP - *Halkın Emek Partisi* – Народная трудовая партия

2. Графические игры (согласно классификации А. В. Стахеевой) [9, с. 11].

Графогибридикация – оформление новообразований с помощью разных языков:

Wi-Fi ağı – сеть Wi-Fi

‘Eğer bağlandığınız Wi-Fi ağı şifreli ise ve siz şifreyi girdiyseniz, aynı Wi-Fi ağına tekrar bağlanırken size şifre sortayacaktır.’ – Если вы подключаетесь к зашифрованной сети Wi-Fi, и вы ввели пароль, та же сеть Wi-Fi не будет просить пароль при подключении снова.

Точечное оформление:

vs. – *vesaire* – и так далее, и тому подобное

‘Türkiye’ye gelince çeşitli anıtlar, mağazalar, camiler vs. ziyaret edebilirsiniz’ – Приехав в Турцию, вы можете посетить разные памятники, магазины, мечети и тому подобное.

Таким образом аббревиатуры, являясь средством экономии, реализуют номинативную функцию в языке и несут экспрессивную функцию, активно используемую в письменной речи.

Вопросами определения сущности понятия прагматики занимались многие отечественные и зарубежные лингвисты. Изучение особенностей функционирования сокращений в речи является одной из главных задач современной лингвистической прагматики.

Среди лингвопрагматических особенностей функционирования аббревиатур в тексте можем выделить: стремление к активному экспрессивному употреблению аббревиатур в письменной и устной речи в начале XX в.; использование приемов языковой игры аббревиатур в заголовках статей (двойная мотивация, графогибридикация, точечное оформление).

Аббревиация часто подвергается влиянию ситуативных, стилеобразующих факторов и активно используется в языковой игре. Прагматическая установка языковой игры аббревиатур в текстах проявляется в виде формирования социальной оценки и воздействия.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Leech G. The Principles of Pragmatics. – London: Longman, 1983. – 285 p.
- [2] Апресян, Ю.Д. Прагматическая информация для толкового словаря [Текст] / Ю.Д. Апресян // Прагматика и проблемы интенциональности. – Ин-т языкознания АН СССР. – М.: ИВАН СССР, 1988. – С. 7–44.
- [3] Языковая деятельность: Языковая деятельность в аспекте лингвистической прагматики. – М.: ИНИОН, 1984. – 222 с.
- [4] Мартине А. Принцип экономии в фонетических изменениях (проблемы диахронической фонологии). / А. Мартине. – М.: 1963. – 230 с.
- [5] Земская Е.А. Активные процессы современного словопроизводства. / Е.А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985-1995). – М.: Языки русской культуры. – 1996. – 141 с.
- [6] Малащенко М.В. Имя в парадигмах лингвопрагматики: Монография. / М.В. Малащенко. – Ростов н/Д: РГУ, 2003. – С. 101.
- [7] Карцевский С.И. Из лингвистического наследия. / Сост. И.И. Фужерон. – М.: Языки русской культуры. – 2000. – 344 с.
- [8] Моррис Ч. Основания теории знаков / Ч. Моррис // Семиотика. Антология. – М.: «Академический проект». Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – С. 45–97.
- [9] Стахеева А.В. Аббревиация: словопроизводство и словообразование: на материале русского языка конца XX – начала XXI века / А.В. Стахеева // автореферат дис. кандидата филол. н. – Ростов н/Д: 2008. – 26 с.
- [10] İtkib Hedef Dergisi (15 Şubat – 19 Mart 2013). – İstanbul. – 2013. – 114 s.
- [11] Ekonomik Forum Dergisi (Ekim 2012). – Ankara. – 2012. – 130 s.

REFERENCES

- [1] Leech G. The Principles of Pragmatics. – London: Longman, 1983. – 285 p.
- [2] Апресян, Y.D. Pragmatic information for the explanatory dictionary [Text] / Y.D. Апресян // Pragmatics and problems of intensionality. – The Institute of Linguistics of the Academy of Sciences of the USSR. – M.: IVAN USSR, 1988. – P. 7–44
- [3] Language activities: Language activities in terms of linguistic pragmatics. – M.: INION, 1984. – 222 p.
- [4] Martine A. The principle of economy in phonetic changes (problems of diachronic phonology). / A. Martine. – M.: 1963. – 230 p.
- [5] Zemskaya, E.A. Active processes of contemporary word derivation. / E.A. Zemskaya // Russian language of the late twentieth century (1985-1995). – M.: Languages Russian culture. – 1996. – 141 p.
- [6] Malashenko, M.V. Name in the linguopragmatic paradigms: Monograph. / M.V. Malashenko. – Rostov n / D: RSU, 2003. – S. 101.
- [7] Kartsevskii, S.I. From the linguistic heritage. / Comp. I.I. Fuzheron. – M.: Languages Russian culture. – 2000. – 344 p.
- [8] Morris, C. Foundations of the theory of signs / C. Morris // Semiotics. Anthology. – M.: "Academic Project". Ekaterinburg: Business book, 2001. – P. 45-97.
- [9] Stakheeva, A.V. Abbreviation: derivation and word-formation: on a material of Russian late XX - early XXI century / A.V. Stakheeva // Abstract of the Dis. ...Cand. of Philol. – Rostov n / D: 2008 – 26 p.
- [10] İTKİB Target Journal (15 February-19 March 2013). – İstanbul. – 2013. – 114 p.
- [11] Economic Forum Journal (October 2012). – Ankara. – 2012. – 130 p.

Linguopragmatic peculiarities of functioning of the abbreviations in Turkish language

I.V. Vykliuk

The article deals with linguopragmatic peculiarities of functioning of the abbreviation in Turkish language. The essence of the concept pragmalinguistics was found out and presented. Such linguopragmatic features as the desire to actively expressive use of abbreviations in written and spoken language, the use of methods of language games (double motivation, graphical hybridization, point clearance) were examined.

Keywords: abbreviations, lexicalization, linguistic pragmatics, reduction, language game

Лінгводидактичний потенціал фразеології художнього тексту (на матеріалі творів, які вивчають у загальноосвітній школі)

І.Я. Глуховцева*

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, Україна

*Corresponding author. E-mail: irynayaroslavna@gmail.com

Paper received 17.06.15; Revised 23.06.15; Accepted for publication 03.07.15.

Анотація. У статті розглянуто лінгводидактичний потенціал фразеологічних одиниць (ФО), уживаних у художньому тексті, зокрема у фольклорних та авторських текстах, які діти вивчають у 5 і 6 класах загальноосвітньої школи. Автор доводить, що репрезентовані в художніх творах фраземи можна розглядати як „розвивальне інформаційне середовище”, що складається з таких компонентів: „науково-лінгвістичного середовища”, яке містить складний інтегрований комплекс лінгвістичної інформації про фразеологічну одиницю, та „енциклопедійно-пізнавальне середовище”, яке відображає її зв'язки з позамовною дійсністю, культурою, історією, мовними й етнічними традиціями українського народу. „Розвивальне інформаційне середовище” створюють одиниці, які є носіями універсальної та ідіоетнічної інформації.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологізм, фразема, фразеологія, „розвивальне інформаційне середовище”, „науково-лінгвістичне середовище”, „енциклопедійно-пізнавальне середовище”

Фразеологічний фонд мови „є невичерпним інформаційним джерелом, семіотичним феноменом, який зберігає і транслює наступним поколінням стереотипні уявлення етносу про його довкілля, культуру, історію, міфи й репрезентує внутрішній рефлексивний досвід народу, його ціннісні орієнтації, колективне самосвідомість” [6, с. 220]. Значення фразеологізму детерміноване екстралінгвальними чинниками, процеси фразеотворення пов'язані з операціями й структурами етносвідомості, механізмами кодування й перекодування концептуалізованої мережі культури народу [Там само].

Л.Г. Золотих, досліджуючи специфіку фразеологічного значення і його відношення з основними когнітивними категоріями, констатує, що, по-перше, відносно концептосфери мови фразеологізм репрезентує базові концепти лінгвокультури, пов'язані з етнокультурними константами менталітету етносу. По-друге, щодо мовної картини світу фразеологізм є генератором і інтегрованим носієм універсальної та ідіоетнічної інформації, смислове ядро якої генетично зв'язане з уявленнями-архетипами. По-третє, фразеологічна семантика зберігає образ світу, сформований в історичній пам'яті народу як ціннісно-смисловий інваріант фразеологічної моделі „Людина в світі і світ людини” [2, с. 241].

Ситуативний характер позначуваного, слівність стійких сполучень слів, мовні уподобання авторів художнього твору стають причиною динамічних процесів, характерних і для фонетичного чи граматичного оформлення лексичних одиниць фразеологізмів, і для складу та якості компонентів. Здатність ФО до формального чи лексичного оновлення мовної оболонки вислову фразеологічного типу реалізовано процесами трансформації ФО та їхнім варіюванням, що призводить до утворення модифікацій традиційних прототипів. У наш час трансформи вважають одним із засобів оновлення образності, що сприяє активному їх уживанню в періодиці, художньому творі. Вибір того чи того варіанта ФО зумовлений індивідуальними вподобаннями носія мови й прагненням його до експресивізації висловлювання.

Загалом різноаспектне вивчення стійких сполучень слів доводить, що фразеологізм – це лінгвосеміотичний феномен, когнітивно-дискурсивна категорія мовних засобів, конструктивним центром якої є одиниця (чи одиниці) культурно-національної семантики, співвідносна (співвідносні) із соматичним, просторовим, часовим, предметним, біоморфним, духовним, антроп-

ним, космогонічним, акціональним та іншими кодами. Це дозволяє ученим кваліфікувати фразеологічну одиницю як дискурс у дискурсі, вужче – текст у тексті.

Усе це свідчить про те, як важливо для учня загальноосвітньої школи при вивченні художнього твору зрозуміти й пізнати ті смисли, що закладені у фразеологічних одиницях, ужитих у творах художньої літератури, які вони вивчають. Це спонукало нас до укладання „Словника-довідника фразеології художніх творів (на матеріалі текстів, виучуваних у 5 і 6 класах загальноосвітньої школи)”. Цей Словник розглядаємо як посібник для школяра, у якому подано доступний для цього віку учнів різноаспектний матеріал про фразеологічні одиниці української мови (значення, походження (при потребі), синонімічні та антонімічні зв'язки, пояснення рідковживаних чи архаїчних слів, з'ясування символіки складових фраземи, окремі способи трансформації загальноновживаних висловів та інше).

Мету цієї статті вбачаємо в тому, щоб актуалізувати питання про лінгводидактичний потенціал фразеологізмів художніх творів, з якими школярі знайомляться на уроках української літератури у 5 і 6 класах.

Виходимо з того, що дослідники розглядають фразеологічний словник чи певну сукупність фразем, зокрема, наприклад, тих, що репрезентовані в художньому творі, як „розвивальне інформаційне середовище”, що складається з таких компонентів:

– „науково-лінгвістичне середовище” як складний інтегрований комплекс лінгвістичної інформації про фразеологічну одиницю (ФО). Фразеографічними параметрами цього середовища є роз'яснення фразеологічного значення та його відтінків; розкриття конотації; маркування стилістичних показників; позначення території фіксування ареальних фразеологічних одиниць (при потребі); відтворення природного звучання; наявність контекстів; наведення фразеосемантичного поля; ілюстрація граматичних характеристик ФО; надання прагматичного коментаря та ін.;

– „енциклопедійно-пізнавальне середовище” як сукупність значущої для усвідомлення фразеології інформації, яка відображає її зв'язки з позамовною дійсністю, культурою, історією, мовними й етнічними традиціями українського народу [7, с. 9]. Фразеографічними параметрами цього середовища є етимологічна й етнокультурна характеристики фразем; ілюстрація підоснови виникнення вислову на ґрунті екстралінгвальної інформації; подання цікавих фактів функ-

ціонування; тлумачення незрозумілих і символічних компонентів; наведення прикладів із публіцистики, форумів; розміщення коротких відомостей про населені пункти (карта), фотографій, графічно-ілюстраційних зображень тощо [Там само].

У нашому словникові-довідникові репрезентовано фразеологізми, ужиті в уривках художніх творів, які діти вивчають у 5 і 6 класах, а також для цілісного уявлення подано всю систему фразеологізмів, наявну у творах Всеволода Нестайка „Тореодори з Васюківки” та Степана Васильченка „У бур’янах”. Словникові статті містять інформацію, спрямовану на розвиток особистості, актуалізацію пошуково-дослідницького потенціалу школярів, вони покликані виховувати зацікавленість, допитливість, заглибленість, цілеспрямованість.

Фразеологія *Словника* – це пласт сталих сполучень слів, значна частина яких має глибокий зміст і давнє походження. Так, у легенді „Неопалима купина” потребує лінгвістичного коментаря передусім назва твору. Цьому допоможуть матеріали, у яких пояснено значення слова *купина* та з’ясовано суть фразеологізму *неопалима купина*. Зацікавленість, допитливість, заглибленість і цілеспрямованість буде виховувати інформація про сферу використання цієї фраземи. Загалом словникова стаття фразеологізму *неопалима купина* містить комплексну інформацію про значення, символіку та особливості вживання фразеологізму.

Неопалима купина – безсмертя, незнищенність. Купина або купина – горбик на луці чи болоті, порослий травою або мохом; купина – рід рослин з родини холодкових; Купина – село в Україні, Ічнянському районі Чернігівської області; купина (рідко) – те саме, що купа; купина (застаріле) – куш.

У сучасній українській мові цей вислів символізує безсмертя. Його нерідко вживають українські письменники: *І стоїть Україна перед нашим духовним зором у вогні, як неопалима купина* (О. Довженко, „Україна у вогні”). ...*Прошу, а ти, замість проклять, віднині / благословитимеш мій судний день, / день кар і день весільного вина, / і, мов неопалима купина, / горітимуть слова твоїх пісень...* (В. Барка, „Богозневага”).

„Неопалима купина” – назва ікони. Біблія (Вихід, 3, 2 – 4) розповідає про першу зустріч Мойсея з Богом, який промовляв до нього з палаючого тернового куща, що горів і не згорав, – „неопалима купина”.

Назву „Неопалима Купина” мають дві ікони. Крім традиційної, існує ще так звана „Неопалима Купина Старозавітна” – сюжет, який вважають рідкісним у православній традиції. На ній зображено ветхозавітного пророка Мойсея із вівцями, які стоять обабіч палаючого куща або розлогого дерева. Поруч із Мойсеєм зображений ангел. У полум’ї куща – фігура Богородиці „Знамення”, на грудях якої – медальйон із зображенням Христа. Хоча, згідно з біблійним переказом, у полум’ї Мойсею явився Бог-Отець, однак зображення Діви Марії з медальйоном у цьому випадку тлумачать як прообраз новозавітного Боговтілення в іпостасі сина Діви Марії – Ісуса Христа, який народився від Святого Духа.

Ікона ця має західне походження. Її протографом є робота французького художника XV ст. Ніколя Фромана (до 1460 – 1484), написана в 1475 році для собору Святого Спасителя в місті Екс-ан-Прованс.

Цікаво, що „Неопалимою Купиною” називалася також одна із синайських ікон, яку відносять до XII –

XV ст.; композиційно вона являє собою Богородицю, яка, стоячи на повний зріст, тримає перед собою Немовля з розпростертими руками – по типу „Благодатне Небо” („Что ты наречем”). Імовірно, у цьому випадку так само мався на увазі принцип Боговтілення.

Походження ж традиційного зображення Богородиці „Неопалимої Купини”, яке є одним із найпопулярніших у православному сакральному мистецтві, не з’ясоване. Появу сюжету ікони нерідко пов’язують із монастирем святої Катерини біля гори Сінай, при якому була каплиця на честь Неопалимої Купини. Однак який вигляд мали перші ікони Богородиці „Неопалимої Купини”, сказати важко.

Православні перекази повідомляють, що цей образ був відомий уже з 1390 року в Москві, куди його доставили інокі-паломники з Палестини (ікона зберігалася в Московському Благовіщенському соборі Кремля, але в 1930 році зникла безслідно). Дослідники ж обережно припускають, що в своєму класичному вигляді „Неопалима Купина” сформувалася близько середини XVI ст. У мистецтві західного християнства сюжет Неопалимої Купини хоча й знаходив своє відображення, але, на відміну від православних країн, не набув „іконного” статусу.

Неопалимою купиною у народі також називають ясенець білий.

Словникова стаття з вокабулою **Цур тобі, пек тобі** (казка „Ох”) містить пояснення значення фраземи, з’ясування її етимології, роз’яснення символіки найменувань язичницьких богів.

Цур тобі, пек тобі ‘уживають для висловлення незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось з побажанням позбутися когось, чогось, не мати з ним справи’ [ФС II, с. 942].

Популярний фразеологізм „Цур тобі, пек тобі!”, лаконічний і експресивний, має затемнені складники. Учені-славісти, збирачі фразеологічного матеріалу виявляли певний інтерес до цього неординарного виразу. Час від часу, починаючи з середини XIX ст., з’являлися коментарі, більш-менш вдалі згоди, але остаточного пояснення формування, трансформації цього фразеологічного творення так і не було.

Спершу однозначно визнавалась приналежність Цура, Чура до пантеону язичницьких богів, він був оберегом домашнього вогнища, миру в сім’ї і щастя, а також мав оберігати межі полів, сіножатей і подібне. Пек означав те саме.

Формули з іменем Цура, що пережили часи язичництва, набули зовсім іншого значення, зберігаючи лише віру в силу здійсності сказаного. У сучасній українській мові фразеологізм „Цур тобі (йому, їй...)”, „Пек тобі, йому...” означає: а) побажання позбутись когось, чого-небудь, не мати справи з кимось, чимось; б) уживається, щоб висловити незадоволення ким-, чим-небудь.

У сучасній мові – це вже не іменник, а тільки вигук, який належить до розмовно-побутового мовлення.

Слово Пек пов’язане з культом вогню, тому не виключено, що це уламок старого язичницького культу вогню, який мав споріднене наповнення і пов’язаний з іменником пекь – жар, відміченим у „Житії” XI ст.

Великий інтерес викликає діалектизм пекь – муки, страждання (Орловицина), у Калужській області пек означає погибель, кінець – „Пек тебе, ему”.

Це вже свідчення того, що колись добрі невидимі духи, без яких неможливо було співіснувати з природою

дою, з домашніх пенатів перетворюються на предмет огиди, а фразеологічний вираз – на недобре побажання, пор. у М. Номиса: „Гі на тя, пек тобі, осина”. Цур і Пек з прийняттям християнства з оберегів перетворилися в злу силу, а слово Пек згодом стало вигуком, втративши ознаки самостійної частини мови. Його вживають при вираженні досади, незадоволення або як закляття [4, с. 16].

Цуром називали давнє слов'янське божество, яке охороняло земельні межі. Часто на межах забивали дерев'яні стовпчики, на яких був зображений Цур. Ці місця слов'яни вважали священними. Тоді й з'явилось слово „цуратися” – обходити священне місце.

Вислів „цур йому” виражав побажання кари Цура за поганий вчинок: „Цур йому і віддачить”. У сучасній мові цей фразеологізм означає незадоволення чимось, нехвалення, бажання позбутися когось.

Пояснюючи значення та особливості функціонування фразеологізмів, ми вносимо до словникової статті інформацію про народні вірування та обрядодії, такою є й стаття **Зав'язати голову (світ)**.

Зав'язати голову (світ). Занапастити життя, зробити його безрадисним, нещасливим (часто про одруження з нелюбом). *Хотять мені світ зав'язати, хотять мене силою віддати за Стецька, за того дурного...* (Г. Квітка-Основ'яненко, Сватання на Гончарівці, II, 3). *Нащо я найнялася у того пана? А тепер зав'язала голівоньку, не розв'яжу довіку* (І. Нечуй-Левицький, Бурлачка, V).

Вислів **зав'язати голову (світ)** пов'язаний з весільним обрядом, під час якого нареченій зав'язували хустку на голову. Наразі цей обряд іменують *покривання, покривати молоду, накривати молоду, покриття, розбирати молоду, завивати в хустку*.

Переселенці с. Переможного (Лутугинський р-н, Луганська область), депортовані на Луганщину, так розповідають про обряд *розбирати молоду (завивати у хустку)*, що був складовою давнього весільного обряду.

Наші батьки привезли зі своєї землі, Лемківщини, весільний обряд *розбирати молоду і завивати в хустку*. А було то так. Ставили відро з водою, жеби жили гладко, зверху давали заговорок (подушку), жеби жили багато, на заговорок стелили кожушок, жеби їм родило кучеряве, на це сідав молодий, йому на коліна молода, їй на коліна давали хлопчика малого, жеби родила першим сина. Свашки знімали вінок, одівали на голову дівчатам, жеби заміж виходили, а з того відра обливали водою парубків, жеби женилися (Записано від Сороканич Ганни Теодорівни 1936 р. н.).

У більшості сіл Луганщини збереглися спогади про обряд *покривання молодої*, що символізував перехід молодої до заміжнього стану. Він був продовженням посади молодих, а розпочинався розподілом короваю. Ритуали розподілу весільного хліба і спільного його з'їдання молодими символізували створення нової сім'ї. Далі символічні дії через розплітання коси та покриття голови молодої очіпком і наміткою підкреслювали набуття нареченою нового статусу – жінки (Подано запис обряду, записаний у с. Нещеретове Білокуракинського р-ну Луганської області).

Доходить до того, що молоду покривати, вона ж там чи в стрічці, чи в цвітку, чи у вінку. Починають молоду покривати, стає одна отут свашка, од молодого збоку, а одна отам. Починають молоду розбирати. Тоді обв'язують отак, а вона скидає, скидає.

Отак обв'язують, тоді меткалем (білою прозорою тканиною) покривають удвох і співають: „Покриванка плаче, покриватися хоче, не так покриватися, як нам цілуватися” (Записано від Дубової Марфи Петрівни 1912 р. н.).

Записані розповіді про обряд покривання молодої мають багато спільного. Молодій розплітають косу, накривають її міткалем (тоненькою тканиною) чи хусткою (заміжні жінки мали ходити в хустках; це символізувало прихильність, любов, вірність [1, с. 626]), їй співають пісень, тобто прославляють. За звичаєм, наречена має три рази скинути хустку з голови й дозволити накрити себе тільки на третій раз. Отже, використано символіку числа три. В обряді, записаному в с. Нещеретове, на хустку пришивають квітку, щоб виділити й пошанувати молоду.

Проте в обряді, записаному в с. Переможне, показано, що символізували речі хатнього вжитку. Зокрема, у відро наливають воду, щоб молоді добре жили (вода – символ одруження, у давні часи шлюб брали на воді). Символіку подушки, кожуха названо: подушка – символ багатства, кожух – ознака багатства [1, с. 296]. Учасники цього обряду виконують символічні дії: воду наливають у відро (імовірно, раніше використовували діжу – символ сонця, священний предмет побуту, який дбайливо доглядали й навіть освячували [1, с. 188]); на подушку сідає молодий, на його коліна саджають молоду, яка тримає на колінах малого хлопчика, що символізує продовжувача роду, майбутнього сина подружньої пари. Крім того, свашки одягали на голову незаміжнім дівчатам вінок, щоб ті скоріше виходили заміж, водою з відра обливали парубків, щоб ті скоріше одружувалися.

Науково-дослідницький потенціал фразеологізму розширює уведення до його фразеологічного поля синонімів чи антонімів, як-от: **Голий, босий і простоволосий** ‘дуже бідний, убогий’ [ФС I, с. 180]. *Нічого робити небожеві: віддав багатому дядькові всю свою худобу, а сам zostався голий, босий і голодний* (Казка).

Голий, як турецький святий (дуже бідний) // ворочає мільйонами (дуже багатий): голий, як пень, голий, як бубон, бідний, як мак начетверо, бідний, як церковна миша, ні за плечима ні перед очима, і в скрині пусто і в кишені не густо, з голими руками, вітер у кишенях свистить, за душею ні шеляга нема [СФА-УМ, с. 79].

Експресивність фразеологічної одиниці нерідко зростає, коли автор використовує її не в готовому вигляді, а в модифікованому, пристосовуючи до особливостей тексту. Так, Григорій Тютюнник в оповіданні „Дивак”, підкреслюючи, що у малого хлопця не було зубів, замість фразеологізму **вишкіряти зуби** (‘сміятися’ [ФС I, с. 112]) уживає **вишкіряти десна**: – *А що, поставили п'ятірку? – питає Прокіп, вишкіряючи десна* (Гр. Тютюнник, „Дивак”). З метою експресивізації вислову цей же автор використовує синонімічну заміну слів *бити* – *репати*. Тоді вислів *поб'ють і плакать не дадуть* набуває таких формальних ознак *відрепають і плакать не дадуть*: – *Ось послухай, дурнику, що я тобі скажу. Слухай і на вус мотай. Тут, на землі, не бити не можна. Тут не ти, так тебе одрепають ще й плакать не дадуть* (Гр. Тютюнник, „Дивак”).

Степан Васильченко нерідко використовує у своїх творах варіанти загальноновживаних фразеологізмів, поширених в усному мовленні. Це збагачує фразеоло-

гію твору, робить її неповторною. Зокрема у творі „У бур'янах” фразема **розтравлювати серце** репрезентована як **отруювати серце**: *Перше горе, що отруїло хлопцеве серце, – злидні та праця матір поклали в домовину* (С. Васильченко, „У бур'янах”); **розтравлювати серце** ‘викликати у кого-небудь тяжкі, болісні переживання’ [ФС II, с. 759], а вислів **як чорт (язиком) зливав – чорт тебе й бачив**: *А то навчи тебе зразу, то тоді чорт тебе й бачив* (С. Васильченко, „У бур'янах”); **як чорт зливав** ‘хто-небудь зник або що-небудь зникло безслідно’ [ФС II, с. 954].

Більшій точності опису тварини Євген Гуцало в оповіданні „Лось” досягає при заміні у загальноновживаних фразеологізмах стрижневих дієслів. Тому замість стійкого сполучення слів **нагострити вуха** автор уживає **нащупувати вуха**: *Він прокинувся й нащупувати вуха: у вогкому струмені вітру долинали сухий, різкуватий звук* (Є. Гуцало, „Лось”); **нагострити вуха** ‘зосереджуючись і прислухаючись, піднімати догори вуха’ [ФС I, с. 522], а замість фразеологізму **дрижаки пробирають** використовує **дрижаки пробігають**: *Він стежив за їхньою роботою, і по його тілу подеколи пробігали дрижаки, ніби йому було дуже морозко або ж знову хотів спробувати вискочити, але сили покинули його* (Є. Гуцало, „Лось”); **дрижаки пробирають** ‘хто-небудь тремтить, трясеться від холоду, страху, хворобливого стану’ [ФС I, с. 268].

Галина Малик іноді вдається до утворення нових сталих висловів за моделлю загальноновживаних. Так, фразеологізми-вигуки **так таки так, оце так так** стали для письменниці ґрунтом для новотвору **от такий компот**: *– Розумієш, річ у тім, – винувато признався Недоладько, – що ми вирішили не покидати Недоладю. От такий компот! Розсуди сама – ти повернешся додому і домалюєш Недорадника* (Г. Малик, „Незвичайні пригоди Алі в країні недоладії”); *Але, звичайно, чим менше буде недороблених справ у вас, тим легше нам буде тут. От такий компот!* (Там само).

Отже, „Словник-довідник фразеології художніх творів”, укладений на основі художніх текстів, виучуваних у 5 і 6 класах загальноосвітньої школи, розглядаємо як систему фразеологічних одиниць, що має значний лінгводидактичний потенціал, який визначають конструктивні центри культурно-національної семантики, співвідносні із соматичним, просторовим, часовим, предметним, біоморфним, духовним, антропним, космогонічним, акціональним та іншими кодами. Тому словник можна розглядати як „розвивальне інформаційне середовище”, що складається з таких компонентів: „науково-лінгвістичного середовища”, яке містить складний інтегрований комплекс лінгвістичної інформації про фразеологічну одиницю, та „енциклопедійно-пізнавального середовища”, яке відображає її зв'язки з позамовною дійсністю, культурою, історією, мовними й етнічними традиціями українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
- [2] Золотых Л.Г. Когнитивно-дискурсивные основы фразеологической семантики: монография / Л.Г. Золотых. – Астрахань: Изд. дом „Астраханский университет”, 2007. – 265 с.
- [3] Коваленко Л.Т. Українська література : підруч. для 5 класу загальноосвіт. навч. закладів / Л.Т. Коваленко. – К. : Видавничий дім „Освіта”, 2013. – 288 с.
- [4] Майборода О.А. Українська фразеологія як джерело народознавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О.А. Майборода. – Харків, 2002.
- [5] Мовчан Р.В. Українська література : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Р.В. Мовчан. – К. : Генеза, 2006. – 240 с.
- [6] Селіванова О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) : монографія / О. Селіванова. – К. – Черкаси : Брами, 2004. – 276 с.
- [7] Серебряк М.В. Українська діалектна фразеологія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / М.В. Серебряк. – Луганськ, 2014. – 20 с.

Список використаних джерел

- [СФАУМ] – Калашник В.С. Словник фразеологічних антонімів української мови / Калашник В.С., Колоїз Ж.В. – 4-е вид. – К. : Довіра, 2008. – 349 с.
- [ФС I, II] – Фразеологічний словник української мови / уклад. : В.М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984с.

REFERENCES

- [1] Zhaivoronok, V.V. Signs of the Ukrainian ethnic culture: Dictionary Directory / V.V. Zhaivoronok. – K.: Dovira, 2006. – 703 p.
- [2] Zolotykh, L.G. Cognitive and discursive basics of phraseological semantics: monography / L.G. Zolotykh. – Astrakhan: Publ. House „Astrakhanskii universitet”, 2007. – 265 p.
- [3] Kovalenko, L.T. Ukrainian Literature: textbook for grade 5 of secondary schools / L.T. Kovalenko. – K.: Publ. House „Osvita”, 2013. – 288 p.
- [4] Maiboroda, O.A. Ukrainian phraseology as a source of Ethnology: thesis dis. cand. fil. sc., spec. 10.02.01 "Ukrainian language" / O.A. Maiboroda. – Kharkiv, 2002.
- [5] Movchan, R.V. Ukrainian Literature: textbook for grade 6 of secondary schools / R.V. Movchan. – K. : Geneza, 2006. – 240 p.
- [6] Selivanova, O. Essays on the Ukrainian phraseology (psychological and ethnocultural aspects): monograph / O. Selivanova. – K. – Cherkasy : Brama, 2004. – 276 p.
- [7] Serebryak, M.V. Ukrainian dialectal phraseography: thesis dis. cand. fil. sc., spec. 10.02.01 "Ukrainian language" / M.V. Serebryak. – Lugansk, 2014. – 20 p.

Linguodidactic potential of phraseology of a literary text (Based on works that are taught at secondary school)

I.Ya. Hlukhovtseva

Abstract. The article highlights the potential linguodidactic phraseological units (PhU), used in fiction, particularly in folklore and copyright texts that children learn in 5th and 6th forms of the secondary school. The author underlines that represented in works of art phrasemes described as a „developmental information environment” which consists of the following components: „Scientific and linguistic environment”, which contains a composed integrated complex of linguistic information about phraseological unit, and „encyclopaedio-educational environment” which reflects its relations with extra-linguistic reality, culture, history, language and ethnic traditions of Ukrainian people. „Developmental information environment” create units that are carriers of universal and idioethnic information.

Keywords: phraseological unit, idiom, phraseme, phraseology, „developmental information environment”, „scientific and linguistic environment”, „encyclopaedio-educational environment”

Дискурсивність особистості діалектоносія

К.Д. Глуховцева*

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, Україна

*Corresponding author. E-mail: hlukhovtseva@gmail.com

Paper received 17.06.15; Revised 23.06.15; Accepted for publication 03.07.15.

Анотація. Виходячи з позицій текстоцентризму, текст тлумачать як дискурс. Тоді діалектний текст має всі ознаки діалектного дискурсу. Умотивування діалектного дискурсу як лінгвістичної субстанції актуалізує поняття *дискурсивної особистості*. Якщо розглядати діалектоносія в цьому аспекті, то поняття *дискурсивна особистість* потрібне для визначення рис цієї особистості, адже діалектоносіє виявляє себе як мовленнєва, комунікативна, словникова, етносемантична особистість. Дискурс як „система обмежень” декларує певний тип мовленнєвої поведінки, якій властивий набір змінних: соціальні норми, ролі, показники інтерактивності, особлива грамати́ка, лексикон тощо.

Ключові слова: *текстоцентризм, текст, дискурс, діалектний текст, діалектний дискурс, мовна особистість, дискурсивна особистість, мовленнєва, комунікативна, словникова, етносемантична дискурсивна особистість*

Сучасну наукову лінгвістичну парадигму характеризують як антропоцентричну, для якої властиві експланаторність (прагнення пояснювати факти мови й мовлення), експансіонізм (поява нових об'єктів дослідження на перетині двох (кількох) наук, перегляд традиційних питань із нових позицій), функціоналізм (вивчення мови в дії), семантикоцентризм (зосередження уваги дослідників на плані змісту) і текстоцентризм (увага до мовних одиниць, які функціонують у тексті) [8, с. 8 – 13]. Останній принцип стрімко ввійшов у практику діалектологічних студій. Наразі говорять про текстове прочитання фонетичних та фонологічних рис говірки; вивчення морфологічних одиниць та їхніх форм на основі тексту; визначення семантичних відтінків слів, ураховуючи їхню сполучуваність у тексті; лексикографічну репрезентацію текстової поведінки реєстрової одиниці словника тощо. Текстоцентризм певною мірою визначає особливості аналізу й методику дослідження лінгвістичних одиниць.

Проте поряд із поняттям *текст* функціонує поняття *дискурс*, яке нерідко характеризують як загальнонаукову [7], розмиту категорію [3, с. 30], багато вимірне явище [1], термінологічну одиницю, що може мати кілька значень. Лінгвісти його потрактовують у межах кількох глобальних підходів і визначають через поняття *текст* чи терміни комунікативної лінгвістики або теорії мовленнєвих актів [4, с. 174–180]. Виходячи з позицій текстоцентризму, тлумачить *дискурс* Н.О. Руснак. Вона стверджує, що *діалектний текст* і *діалектний дискурс* перебувають в ієрархічній залежності, пов'язані відношеннями включення: „Діалектний текст – діалектний дискурс, який функціонує в певних ситуативних (комунікативних) умовах, що й зумовлюють його структурно-семантичну організацію” [9, с. 23]. У такому разі при дефініції діалектного дискурсу можна покликатися на студії Т.А. ван Дейка і В. Кінча, згідно з якими дискурс – „складне комунікативне явище, що включає, крім тексту, ще й екстралінгвальні чинники (знання про світ, думки, настанови, цілі адресата), необхідні для розуміння тексту... Мовленнєвий потік, мова в її постійному русі, що вбирає в себе всю різноманітність історичної епохи, індивідуальних і соціальних особливостей, і комунікатора, і комунікативної ситуації, у якій проходить спілкування” [5, с. 48 – 49].

Умотивування діалектного дискурсу як лінгвістичної субстанції актуалізує поняття *дискурсивної особи-*

стості, яка продукує текст та ідентифікує його. На думку багатьох учених, науковий концепт *мовна особистість* „утратив свій евристичний заряд у зв'язку з накопиченням досліджень у галузі аналізу дискурсу” [2, с. 30]. Наразі актуальним постає питання дискурсивної особистості. На думку Л.М. Синельникової, „В основі поняття *дискурсивна особистість* лежить ментальний чинник: мисленнєва діяльність детермінує вибір мовних структур і засобів” [10, с. 44]. Якщо розглядати діалектоносія в цьому аспекті, то поняття *дискурсивна особистість* потрібне для визначення рис цієї особистості, адже діалектоносіє виявляє себе як мовленнєва, комунікативна, словникова, етносемантична дискурсивна особистість. Дискурс як „система обмежень” (П. Серіо) декларує певний тип мовленнєвої поведінки, якій властивий набір змінних: соціальні норми, ролі, показники інтерактивності, особлива грамати́ка, лексикон тощо.

Як мовленнєва особистість, діалектоносіє реагує на склад учасників комунікації. Скажімо, зміна учасників розмови може спричинити перехід на інший мовний код чи субкод. Так буває, коли представник говірки спілкується із записувачем польового матеріалу, тоді діалектоносіє нерідко намагається говорити мовою, близькою до літературної, може уникати локально вживаних слів або пояснює їх для того, щоб записувач усе зрозумів. Ось приклад такого пояснення: *на'р'ади ... ну... не так/ йак те'пер 'б'іле н'лат':а/ а 'воопи'ем о'так/і кер'сетки бу'ли б'із рука'в'іу/ о'тут 'поўно бу'ло... ру'каў/ ру'башика 'виши'та/ са'м'і виши'вали// на'мисто о'це од са'мої 'иши'ї// тут 'дуге на'мисто/ тут к'расне/ а то'д'і на са'м'ї низ – при'пай'ки// ру'шні'ком п'ідне'резана/ ну йак о'бично х'вартух/ а на голо'в'і ц'в'і'ток та'кий// 'разн'і ц'в'і'точки/ 'разн'і/ кра'сив'і/ а 'зверху із гуса'ка ко'сиц'і/ кру'гом ото поў'стро'млен'і/ 'п'і'р'яа та'ке / і о'то то'д'і за 'вуха так ко'сиц'і// так о'то на н'ї'і тре'пеш'ц'і: а 'ўсе// (с. Світляківка, Білокураїнський район).*

йа за'ход'у/ си'дит' же'них/ а в'ін ўже же'них та'кий/ ну/ 'може 'год'іў йо'му 'двац':ат' п'йат' бу'ло або т'риц':т'// ну/ йа закри'чала на ў'с'у/ та йак поб'і'жу з 'хати/ а 'мати – п'ідож'ди 'тон'у (ну ме'не то'д'і 'звали 'тон'а) п'ідож'ди 'тон'у// а ми то'д'і там де бу'ла гор'д'і'яа 'хата/ а по'том йо'го заб'рали і дес' 'д'і'ли/ ну шо/ о'це ми си'дим/ а йа з 'хати т'і'кай/ ну ка'жу/ йак 'хочете/ а йа п'іш'ла/ а во'ни ж

о'то прине'сли 'випити/ а во'ни ц'і старос'ти си'д'ат' та ї: "шо це во'на ста'риц':а не'хоче за та'ких л'у'деї/ с'тарец' / не 'хоче за та'ких л'у'деї"/ їа знайу/ ка'жу/ шо їа 'старец' / їа 'значит' (с. Нещеретове, Білокуракинський район).

Мовленнєві навички мовця сприяють дотриманню діалектної норми, контрольованої традицією використання мовних засобів у кожній діалектній системі. Відступи від діалектної норми часто фіксують носії говірки як такі, що виходять за межі характерних ознак системи. Це знаходить вияв у прізвиськах, мотивованих відмінностями слово- чи формовживання окремих представників говірки. Так, у с. Весела Долина Липоводолинського району Сумської області прізвисько *Закусюю* закріпилося за переселенцем із Полтавщини, у рідній говірці якого чергування приголосних при утворенні форми 1 особи однини дієслів I дієвідміни відсутнє, тоді як усі носії говірки села уживали форми, у яких чергування наявне (*ношу, засушую* тощо).

Відомо також, що вади вимови співрозмовника не залишаються непоміченими. За особливостями вимови окремих звуків чи цілих слів представники говірки отримують прізвиська, які супроводжують їх усе життя. Так, у с. Просторе Білокуракинського району Луганської області функціонує прізвисько *Мійоська*, утворене від імені та прізвища носія – Мінчука Сергія, який у дитинстві не міг правильно вимовити *Мінчук Серьожка*.

Як комунікативна особистість, діалектоносій добирає мовні засоби, які активізують свідомість слухача, тобто сприяють покращенню комунікації. Так, експресивізація висловлювання може здійснюватися за допомогою вживання слів з емотивним значенням, лексем, які надають висловленню меліоративного чи пейоративного значення.

Креативність діалектоносія репрезентована фразеологізмами, прислів'ями, приказками, трансформи та варіанти яких указують на включення мовця до мовної гри. Так, відоме прислів'я *Баба з воза – кобила легше*, зафіксоване в українських східнослов'янських говірках у таких виявах як *баба з воза – кобила радіє; баба з воза – кобила в курсі діла; баба з воза, а я (ми) на віз; баба з воза, на колеса легше; баба з воза, кобила не проти; баба з воза – він на віз; баба з воза, а дід іниш знайшов; баба з воза, кобила знає; баба з воза – кобила за нею; баба з воза – швидше до фінішу; баба з воза – дозвіллю час; баба з воза – далі будеш; баба з воза – кобила ціла; баба з воза – вовки ситі; баба з воза – кобила на віз* [Глуховцева, с. 20–21]. Це свідчить про намагання мовців щоразу актуалізувати відоме прислів'я, надати йому більшої експресивності, сигналізує про пошук нових форм висловлення думки й характеристики ситуації.

Якщо продемонструвати креативність діалектної особистості наявними в її обігу прізвиськами, то впадає в око спостережливість мовців, їхня реакція на позалінгвальні чинники. Зокрема, прізвиська *Ілляч* та *Ленін* (м. Луганськ) надані за характерні жести та манеру розмови, що робить носіїв схожими із політичним діячем. Значною кількістю прізвиськ відгукнулися жителі Луганщини на воєнні дії, катаклізми. Жорстоку людину називають *Чеченець* (м. Луганськ), *Фашист* (м. Алчевськ) тощо. Прізвиська *Чорнобильський*

одуванчик (м. Луганськ) та *Йожик* із *Чорнобиля* (м. Старобільськ) надані носіям за нетиповість зачіски, свідчать про появу генетичних мутацій, пов'язаних із наслідками аварії на Чорнобильській атомній електростанції. Існує група прізвиськ, що відображає якусь домінуючу рису зовнішності: зріст (*Довгий, Тюбик, Огірок* – високий; *Лось, Термінатор* – кремезний; *Малий, Шпендик* – невисокий); волосся, де домінуючою ознакою слугує його колір (*Чорний, Блек* (від англ. – чорний) – чорнявий; *Рудий, Чиж* – рудий). Крім кольору волосся, мовці фіксують і його відсутність – *Лисий*. Ці мовні одиниці мають прозору мотивацію і не потребують пояснення.

В українських східнослов'янських говірках функціонують і прізвиська із затемненою внутрішньою формою, хоча вони засновані на давніх традиціях використання мовних засобів у процесі мовлення. Зокрема, у село Ольшани Троїцького району компактно переселилися жителі с. Вільшани, що нині знаходиться на Сумщині. Від назви місця проживання утворилося прізвище *Ольшанський*, яке й донині є родовим для багатьох сімей цього села. Щоб якось розрізнити один одного, ольшанці почали іменувати односельців за прізвиськами, якими нерідко ставали назви свійських тварин. Так виникли прізвиська *Кінь* (*Коні*), *Корова* (*Корови*), *Індик* (*Індики*), *Коза* (*Кози*) та ін. Усі прізвиська носять негативну конотацію. Отже, *Коні* – напористі, *Корови* – незграбні, *Гуси* – галасливі, *Індики* – бундючні, *Свині* – неохайні та ін. Цей відтінок значення відображений у ситуації, коли мати переконала доньку не виходити заміж за одного з Ольшанських. Наводячи різні аргументи, вона врешті-решт скористалася таким: „Ну куди ти лізеши? Куди? Ти що, не помілаєш: та то ж Індики!” Отже, тут виявилася традиція уживання назв тварин і птахів у переносному значенні з урахуванням негативної конотації, якої зазнають ці одиниці в мові фольклору.

Словниковий склад діалектного дискурсу подає етнічну характеристику діалектоносіїв, найбільше пов'язаний із ментальними особливостями жителів ареалу. У ньому вербалізовано працьовитість носіїв українських східнослов'янських говірок, поклоніння пам'яті предків, поклоніння природі, віра в цілющі властивості природи, прагнення дотримуватися звичаїв, які були важливими для попередніх поколінь, любов до дітей, хазайновитість, побожність. Особливо добре ці риси діалектоносія демонструють тексти, у яких наратор переповідає народні звичаї, обряди тощо. Діалектний дискурс у цьому разі – це сума знань про природу, спосіб життя, культуру, це резервуар національної свідомості. Звернемося до тексту про Трійцю, записаного від Старцевої Марини Олексіївни в с. Бунчуківка Новопсковського району Луганської області: *о'то на троїцц'у / ми з'ї'лене зби'рали / хо'дили // то мо'їа ба'бус'а т'р'їц'у зе'лени'ми п'разни'ками з'вала // но о'но ж ко'н'єшно не' пр'ї'ветствовалос' / хо'т'а ў се'л'і ўс'о ра'ўно / на'в'єрно / легше бу'ло / ч'ем ў'город'е // ми соби'рали ўс'аке зе'л'ене та'ке / тра'ўки // но о'но ж йак // воб'иче о'це ж суб'ота 'пере'д троїцц'еї / ба'бус'а йї'ї' кле'ч'аноўу з'вала / ч'и кв'і'ч'аноўу / н'е / кле'ч'ана / їа шче за'помни'т' 'доўго не' мо'гла // 'знач'ит' / чіт'алос' / шо у суб'оту 'нада сут'ра 'босим по'ходит' по тра'ві // 'бабушка та*

їс'їда ме^шне будила. У тексті ментальні риси репрезентовано низкою мовних одиниць: *Трійця, зелені празники, зелене, ходити босими по росі, квічальна неділя, клечальна неділя, квічало*, відтворено давні традиції. У багатьох акціях, які проводили під час свят чи родинних обрядів (перенесення нареченої через поріг, через міст, прикрашання хати, господарських споруд напередодні Трійці), актуалізовано безеквівалентні лексичні одиниці, загальноновживані ж лексеми нерідко набувають своєрідного фону, зрозумілого лише носіям говірки. Архаїчними в обрядовому дискурсі Новопокровщини є концепти *вода, вогонь, роса, трава*. Значущими для розуміння специфіки обрядодії є концепти *дорога, поріг, ворота, хата*. Весільний обряд репрезентують концепти *калач, рушник, коровай, бики, гільце*, поховальний – *ніч перед похороном, 9-й день по смерті, 40-й день по смерті, роковини* тощо.

Аналіз лексикону діалектної особистості як носія російських сибірських старожитніх говірок, здійснений К.В. Іванцовою, засвідчує, що ідіолексикону „властиві розвинутість різних видів системних відношень слів, різноманітність тематичних груп і лексико-семантичних полів, значна частка експресивних утворень, постійне поповнення новими елементами” [6, с. 284]. Лексикон має загальноновживані, діалектні та індивідуальні риси. Лексикон є носієм кількісних та якісних характеристик метамовної свідомості діалектоносія, містить свідчення про особливості побудови текстів, систему мовленнєвих жанрів індивіда. З його допомогою можна реконструювати архаїчні риси мовної картини світу мовця – і на рівні аналізу лексичних та фразеологічних одиниць, і через опис ключових концептів [ПСДЯЛ, с. 7].

Спробуємо це показати на прикладі обряду *квітчати солдата*. В українських східнослов'янських говірках функціонують і вільні словосполучення з дієсловом *квітчати (квічати)*, і сталі. До вільних відносимо такі: *квітчати хату, квітчати покуть, квітчати молоду, квітчати молодого, квітчати дітей* (напр., *гроші заробляють та діток квітчають*). У них лексема *квітчати* має значення, засвідчене відомими лексикографічними працями (пряме або переносне): **Квітчати**, -аю, -аєш, *недок., перех.* Прикрашати, прибирати квітами, зіллям кого-, що-небудь; завітчувати. // *перен.* Прикрашати кого-, що-небудь чимось [ВТССУМ, с. 534].

Проте майже всі названі словосполучення можуть вживатися й у функції фразеологізмів. Скажімо, до середини ХХ ст. на Слобожанщині зберігалася традиція розмальовувати піч, покутя кольоровою глиною або фарбами, що теж номінувалося як *квітчати піч, квітчати покуть*. Ці одиниці мають усі ознаки стійких сталих сполучень: вторинність значення, відтворюваність, експресивність та ін. Упадає в око виразна культурна конотація аналізованих висловів, що також підтверджує думку про їхню фразеологічність.

Культурно-національна семантика таких фразеологічних одиниць найтісніше пов'язана з позамовними сутностями й має різну глибину вияву [12, с. 214]. Учені стверджують, що існують різні „ступені приховування смислів”, неоднаковий ступінь відрефлексованості культурних таксонів, експлікувати які допо-

магає міжкультурна комунікація [1, с. 69]. Культурно-національна конотація сягає в цьому випадку лексемно-семного плану й пов'язана насамперед з маркованими компонентами: словами-символами, етнографізмами, ендемізмами, які зазвичай є іменниками, проте можуть бути й дієсловами.

Так, яскраву культурну конотацію має дієслово *к'в'ічати* у виразі *к'в'ічати (від'зати, ув'язувати) солдата*. У с. Дякове Антрацитівського р-ну Луганської області до 60-их років ХХ ст. існував звичай об'язувати руки призовника під час його випроводження до лав армії вишитими дівчатами села хустинками або квітами. Майбутній солдат мав багато таких хустинок і зберігав їх як пам'ять про своїх односельців. Іноді ув'язували також шапку чи інший головний убір різнокольоровими стрічками чи квітами. Імовірно, хусточки та стрічки відігравали тут оберегову функцію. Культурна конотація цього виразу пов'язана з символікою слів *хустка* – символ прихильності, любові, вірності, прощання, скорботи, *стрічка* – символ цнотливості, дороги, *квітка* – поліфункціональний символ, часто використовуваний у різних обрядах.

Цей обряд, імовірно, утворився унаслідок перенесення акціональних його складників з обряду *квітчати молоду, квітчати молодого* на новий ґрунт. У весільному обряді *квітка* може означати і головний убір нареченої до обряду її покривання, і прикраси у вигляді червоної або білої квітки, що є атрибутом учасників весілля, і прикраси у вигляді квітки, які священник вручає молодим під час вінчання, і прикраса у вигляді червоної квітки, яка знаходиться у центрі вінка молодої та ін. Складовою частиною весільного обряду є пришивання квітки до кашкету молодого (с. Московське, Липоводолинський район, Сумська область). Як пригадують старожили, на вінку в молодої були дві квіточки, які акуратно зрізали і під час застілля пришивали молодому на кашкет, а молодій на хустку. Обряд називали *пришити квітку*, у деяких випадках – *квітчати молодого, квітчати молоду*. Квітку пришивала світилка, зазвичай молодша сестра молодого, яка несла дві свічки, що були поміщені в посудину (банку, горщик) із житом. Імовірно, складники цього давнього обряду були перенесені на новий ґрунт: у післявоєнний час поширився звичай ув'язувати шапку солдата стрічками, квітками, хустинками – квітчати солдата.

Загалом в українському узусі знаходимо чимало таких фразеологічних одиниць зі стрижневим словом-дієсловом, що мають стійку культурну конотацію. Значення таких фразем сформовано на базі традиційних слів-символів з урахуванням культурних, звичаєвих, обрядових, побутових та інших додаткових змістів, які можуть нашаровуватися на основне значення іменника чи дієслова.

Отже, діалектна дискурсивна особистість, репрезентована через призму діалектного тексту, дозволяє актуалізувати і традиційні питання функціонування діалектного мовлення, і нові: вияв діалектних відмінностей, характерних для кожного ареалу; аналіз екзотизмів, ендемізмів та інтерлокалізмів; характеристика стилістичних особливостей тексту, опис діалогічності; умотивування доцільності використання мовних засобів; репрезентація ідіолексикону з погляду кількісних і якісних характеристик та інше.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М. : Яз. рус. культуры, 1998. – 896 с.
- [2] Баранов А. Семиотическая личность: кодовые переходы / А. Баранов // Речевая деятельность. Языковое сознание. Обобщающая личность : тез. докл. XV Междунар. симпозиума по психолингвистике и теории коммуникации. – М.; Калуга, 2006. – С. 30-31.
- [3] Бацевич Ф. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу / Ф. Бацевич // Вісн. нац. ун-ту „Львівська політехніка”. – 2002. – № 453. – С. 30-34.
- [4] Голубовська І.О. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: курс лекцій / І.О. Голубовська, І.Р. Корольов. – К. : Вид.-поліграф. центр „Київський університет”, 2011. – 223 с.
- [5] Дейк ван Т.А. Макростратегии / Т.А. Дейк ван, В. Кинч // Язык. Познание. Коммуникация. – М. : Прогресс, 1989. – С. 41-67.
- [6] Иванцова Е.В. Феномен диалектной языковой личности / Е.В. Иванцова. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2002. – 321 с.
- [7] Павличко С. Дискурс модернізм в українській літературі : монографія / Соломія Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
- [8] Пименова М.В. Концептуальные исследования. Введение : учеб. пособие / М.В. Пименова, О. Н. Кондратьева. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2011. – 176 с.
- [9] Руснак Н.О. Лінгвокогнітивні та прагматичні виміри діалектних текстів буковинських говірок / Н.О. Руснак. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2009. – 448 с.
- [10] Синельникова Л.Н. Дискурсивная личность как предмет и объект социолінгвістики / Л.Н. Синельникова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – № 3. – Ч. II. – С. 41-52.
- [11] Сукаленко Н.И. О различной степени сокрытия культурных таксонов / Н. И. Сукаленко // Фразеология в контексте культуры / Отв. ред. В.Н. Телия. – М. : Школа „Язык русской культуры”, 1999, С. 66-70.
- [12] Ужченко В.Д. Східноукраїнська фразеологія : монографія / В.Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 362 с.

Джерела

- Глуховцева** – Глуховцева І.Я. Словник модифікованих стійких сполучень слів в узусі кінця XX – початку XXI століття / І.Я. Глуховцева. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 328 с.
- ПСДЯЛ** – Полный словарь диалектной языковой личности / авт. сост. О.И. Гордеева, Л.Г. Гынгазова, Е.В. Иванцова и др. ; под ред. Е.В. Иванцовой. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2006. – Т. I. – 358 с.
- ВТССУМ** – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ „Пєрун”, 2005. – 1728 с.

REFERENCES

- [1] Arutyunova, N.D. Language and human world / N.D. Arutyunova. – M. : Language of Russian culture, 1998. – 896 p.
- [2] Baranov, A. Semiotic personality: code transitions / A. Baranov // Speech activity. Language consciousness. Generalizing personality: abstracts XV Intern. Symposium on psycholinguistics and communication theory. – M. ; Kaluga, 2006. – P. 30-31.
- [3] Bacevych, F. Terminology of communicative linguistics: aspects of discursive approach / F. Bacevych // Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". – 2002. – № 453. – P. 30-34.
- [4] Golubovska, I.O. Topical problems of modern linguistics: lectures / I.O. Golubovska, I.R. Korolov. – K.: Publishing Printing Center "Kyiv University", 2011. – 223 p.
- [5] Deik, van T.A. Macrostrategies / T.A. van Deik, V. Kinch // Language. Cognition. Communication. – M. : Progress, 1989. – P. 41-67.
- [6] Ivantsova, E.V. Phenomenon of dialectal linguistic personality / E.V. Ivantsova. – Tomsk : Publishing house of Tomsk University, 2002. – 321 p.
- [7] Pavlychko, S. The discourse of modernism in the Ukrainian literature: monograph / Solomiya Pavlychko. – K. : Lybid, 1999. – 447 p.
- [8] Pimenova, M.V. Conceptual studies Introduction: Tutorial / M.V. Pimenova, O.N. Kondrateva. – M. : FLINTA : Nauka, 2011. – 176 p.
- [9] Rusnak, N.O. Cognitive linguistic and pragmatic dimensions of dialectic texts of Bukovyna patois / N.O. Rusnak. – Chernivtsi : Cherniv. Nat. Univ, 2009. – 448 p.
- [10] Sinelnikova, L.N. Discursive personality as subject and object of sociolinguistics / L.N. Sinelnikova // Linguistics: a collection of scientific papers. – Lugansk : Luhansk Taras Shevchenko National Univ., 2010. – № 3. – Part. II. – P. 41-52.
- [11] Sukalenko, N.I. About different levels of cultural taxa concealment / N.I. Sukalenko // Phraseology in the context of culture / ed. V.N. Teliya. – M. : Shkola „ Language of Russian culture”, 1999, P. 66-70.
- [12] Uzhchenko, V.D. East-Ukrainian phraseology: monograph / V.D. Uzhchenko. – Lugansk : Alma-mater, 2003, 362 p.

Discursive of dialect speaker personality

K.D. Hlukhovtseva

Abstract. Based on the position of the text-centrelazation, text is understood as a discourse. Although the dialect text has all features of the dialect discourse. Reasons of the dialect discourse as a linguistic substance actualizes the notion of discursive identity. If we consider a dialect speaker in this aspect, the notion of discursive identity needed to determine the features of this personality, because the dialect speaker acts himself as a speech, communicative, vocabulary, ethnic personality. Discourse as a „system of constraints” declares a certain type of speech behavior, which is peculiar set of variables: social norms, roles, results of interactivity, special grammar, vocabulary and etc.

Keywords: text-centrelazation, text, discourse, text dialect, dialect discourse, linguistic identity, discursive personality, speech, communicative, vocabulary, ethnosemantic discursive identity

Вербалізація концепту земля у поетичній мові Ліни Костенко

О.І. Крупко*

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: ymkрупко@gmail.com

Paper received 30.05.15; Revised 05.06.15; Accepted for publication 19.06.15.

Анотація. Зроблена спроба дослідити сутність концепту землі, який є одним із ключових у творчості Ліни Костенко. Визначено особливості вираження та смислового значущість цього концепту в її поетичній мові.

Ключові слова: концепт, концептуальний аналіз, концепт земля, мініконцепти ліс, поле, сад, степ.

XXI століття відзначається стрімкою зміною наукової парадигми. Так, у галузі лінгвістичних досліджень з'являється принципово новий, антропоцентричний підхід, за яким мова визначається як один із головних пізнавальних інструментів людського інтелекту. У процесі пізнання людина оперує особливими лінгвокогнітивними одиницями – концептами, які виникають завдяки її здатності виокремлювати із загального фону інформації про світ стійкі, типові ознаки явищ і відповідно упорядковувати, систематизувати їх. Хоча теорія концептуальної лінгвістики має значні напрацювання, про що свідчать праці Ю. Степанова, О. Кубрякової, А. Вежбицької, Т. Радзівської, В. Жайворонка, І. Голубовської, Н. Слухай, вивчення концепту як елемента етнопоетичних картин світу все ще залишається **актуальним**. Саме тому, на наш погляд, на окрему увагу заслуговує дослідження поетичних картин світу тих митців слова, твори яких репрезентують особливості як етнічного, так і авторського світобачення.

Мета статті – комплексне вивчення концепту *земля* в українській мовній свідомості на матеріалі поетичної творчості Ліни Костенко, що передбачає систематизацію теоретичних підходів до дослідження національних та етнічних компонентів названого концепту, а також з'ясування лінгвістичних особливостей його функціонування у поетичній мові Ліни Костенко.

Предметом аналізу стали смислові домінанти концепту *земля*, репрезентовані у творчості Ліни Костенко. Основний **метод дослідження** – концептуальний аналіз, що полягає у виявленні ознак концепту та його інтерпретацій.

Теоретичне значення зумовлене тим, що здійснене дослідження дозволяє глибше зрозуміти специфіку низки фрагментів загальної концептосфери мови Ліни Костенко.

Концепт *земля* – один із найголовніших складників поетичної картини світу Ліни Костенко. В основі концептосфери авторки лежить базова лексема *земля* та її похідні, що утворюють словотвірне гніздо. Вона означає все суще на землі одночасно, це місце існування людини, основа її життєдіяльності.

Широкий спектр образних інтерпретацій Ліни Костенко визначається насамперед семантикою лексем *земля*. Як засвідчує Словник української мови лексико-семантичні варіанти, що формують значення лексеми *земля* такі: 1) третя від сонця велика планета; 2) місце життя і діяльності людей; 3) верхній шар земної кори; 4) речовина темно-бурого кольору, що входить до складу земної кори; 5) ґрунт, який обробляється і використовується для вирощування рослин; 6) країна, край, держава, Батьківщина [1, с. 557].

Вираженням етнонаціональної сутності мовної картини світу Ліни Костенко та її поезії є вислів: *Мені дорога лиш земля, з якої я расту* [МЧ, с. 87]. Наведена поетична теза ілюструє один із основних етномаркованих змістів, послідовно втілюваний у мовотворчості авторки: *земля* – життєдайна сила, основа національного й особистісного буття [3, с. 6]. *Коріння наше болить у нашій землі. Я вийшла із цього саду* [МЧ, с. 67].

У традиційній системі цінностей нашого народу земля посідає особливе місце, де важливу роль відіграє поняття *рідна*, що асоціюється в носіїв української ментальності зі спадщиною предків, далеких прашурів. Ліна Костенко продовжує наслідувати у своїй творчості традиційні уявлення свого народу про землю. Це праотча земля, споконвічна козацька земля від діда-прадіда: *«Шматок землі... Мій предковичний, мій умитий росами, космічний, вічний, зоряний, барвінковий...»* [ТП, с. 211]; *Та ще ж яка, мій Господи багата! Лісами щедра, зерном золота, міцна зелом, скотиною рогата, народом добра, вірою свята* [Б, с. 121]; *Спасибі, земле, за твої щедроті!* [МЧ, с. 133]. Така персоніфікація землі є відгомном її обожнювання, усвідомлення її цінності. У наведеному прикладі прикметники, виражаючи предикативну (модально-часову) ознаку, мають подвійну природу: з одного боку вони вказують на ознаку, а з іншого, цю ж ознаку виносять на перший план, тобто ознака переходить у властивість, стан. Додатки «народом», «вірою», «зерном», «зелом», «лісами» розширюють асоціативні зв'язки лексеми *земля* не тільки в матеріальному, але й духовному аспектах. Тут лексема *земля* можна віднести до спільного асоціативного ряду з лексемою *рай*.

Етносемантичне розгортання образу *земля* відбувається і в концептуальному значенні «*Батьківщина*». В дитинстві відкриваєш материк, котрий назветься потім – Батьківщина [РГ, с. 240]; *Сонце, сонце! Не заходь, почекай хвилину! Я ще раз у твоєму промінні озирнусь на свою батьківщину* [МС, с. 65]. Тобто земля є частиною обжитого людиною простору, це один зі складників самоусвідомлення нації, виокремлення її з-поміж інших. На це вказує вживання присвійних займенників *своїй*, зокрема в таких афоризмах: *Історії ж бо пишуть на столі. Ми ж пишем кров'ю на своїй землі. Ми пишем плугом, шаблею, мечем, піснями і невілницьким плачем* [МЧ, с.94]; *Ба, може, часом гетьману потрібно пройтися пішки по своїй землі?* [Б, с. 23]. Тут лексема *Батьківщина* і лексема *земля* мають спільну сему – приналежність людини до тієї частини простору, де вона народилася. Тобто людина пов'язує, співвідносить себе із землею, на якій живе, яка дана їй Богом.

Свою причетність до землі – Батьківщини, ставлення до неї, поетеса виражає займенниками *моя, наша*, атрибутами *рідна, обітована*: *Земля ж моя рідна! Немає на тобі притулку* [В, с. 237]; *Куди іти? Земля обітована – вона ж під нами, наша, ось вона!* [Б, с. 121]. Такими смисловими конструкціями авторка передає почуття, тобто вербалізує свою любов до рідного краю. Рідний край і авторське «Я» – складники одного цілого. *Всі люблять Польщу в гонорі і в славі. Всяк московіт Московію трубить. Лиш нам чомусь відмовлено у праві свою вітчизну над усе любити* [Б, с. 93].

Лексема *земля* і тотожна їй лексема *Батьківщина* уособлюють у творах авторки жіноче начало і в їх семантиці наявні архетипні та символічні нашарування прадавніх уявлень про землю (земля як мати). Саме життєдайна сила землі, яка зігриває, дає людині енергію, породила й традиційне порівняння її з матір'ю. Людина здавна сприймає землю такою, яка їй щось дає (годує), або в неї когось забирає. Опозиція *давати-брати* передбачає, з одного боку, асоціативний ряд певних дій (*родити-віддавати*), а з другого, – символізовану дію *забирати*, тобто *приймати в себе*. Як зауважує В. Жайворонек, із давніх-давен (ще з язичницьких часів), земля шанувалася та обожнювалася, як мати, що *родить (дає)* людям потрібне для життя і забирає до себе по смерті; в народній уяві виступає персоналізованою істотою...» [2, с. 243]. Вона наша мати, наша годувальниця, вона – свята. Через усвідомлення людиною її важливості для життя, її безцінної вартості у нашого народу існує багато настанов щодо турботливого поводження з нею, особливого догляду за нею.

Образ землі – один із лінгвальних макрообразів України в мовомисленні Л. Костенко часто набуває властивостей та ознак живої істоти, нерідко знедоленої. *Земле ж моя, нащо ти рожайста? А чом же ти, земле, не з каменю-трути? Що кожна прожра бажла тебе з'їсти і пощасливити кожен трутень* [Б, с. 14]; *Так наступили цій землі на груди... І мову наїу мають для зловтіх* [Б, с. 123]. Тут маємо приклади персоналізації, антропоморфізації землі. Нерідко земля у письменниці мислиться не лише як годувальниця, але й як носій милосердя, співчуття, на що вказує атрибут *ласкава*, зокрема у таких рядках: *Біда, коли земля така ласкава, коли така правічна й молода!* [В, с. 368]. У наївній картині світу земля сприймається як істота, якій властиві такі фізіологічні ознаки, як дихання, сон, пробудження. Передбачається, що вона має тіло, може бути плодючою або безплідною. Конкретизацію значення *земля-мати* у міфопоетичному напрямі *земля-годувальниця* (згадаймо, що тісний зв'язок із землею сучасні етнопсихологи й етнофілософи називають базовою ознакою національного світогляду й українського характеру) забезпечує предикацію родючості: *Тут землі щедрі. Тут річок без ліку. Всілякі руди в надрах залягли* [В, с. 428]; *Землі всецедрої плоди* [В, с. 454].

Не менш частотними є й уживання лексеми *земля* у значенні *грунт*: верхній родючий шар землі, який розорюють, боронують, засівають: *У землі копають – діло чисте* [В, с. 118]. У цій ілюстрації етностетику образу підкреслює фразеологізоване словосполучення *чисте діло*, в якому знаходить вираження конотація чистоти, святості образу, обожнювання землі, показові для українського світогляду. «Такі метафори – осо-

бливо етнонавантажений фрагмент мовосвіту авторки свідчать про вrostання її індивідуальної (й особистісної, й творчої) свідомості у народний побут, у життя свого народу» [3, с. 6], коли поетеса живе й мислить тими категоріями, що й її народ.

У такому значенні лексема *земля* у свідомості українця асоціюється з постійними характерологічними ознаками *добра, плодюча, родюча, багата* (на означення землі, що добре родить). Ознака *родюча* асоціюється також із такими властивими для землі ознаками як *сира, чорна*. З іншого боку, ознака *сира* через аналогію «*земля-могила*» набуває сакрального значення. Тобто в ідіостилі Ліни Костенко відбита й характерна для народнопоетичної системи традиція зараховувати номінацію *земля* до семантичного поля *смерть* [3, с. 7], тобто земля як останній прилисток людини. При цьому авторка активно використовує розмовні вислови: *лягти в землю, піти в землю*, зокрема і в такому афоризмі: *Погасли кострища стоянок. У землю пішли племена* [В, с. 349].

У поетичній мові Ліни Костенко відбиті й інші варіанти значення лексеми *земля*, зафіксовані у лексикографічних працях. Одним із таких лінгвостилістичних варіантів є тлумачення *землі* як поверхні літосфери. Тобто релевантною для слова *земля* є сема «рівна поверхня». На нашу думку, саме в народнопісенній традиції варто шукати витoki візуальних метафор Ліни Костенко, у яких оспівано красу землі: *Світає, господи, світає...// Земля у росах, як в парчі*. [МЧ, с. 74]. *Україна! То край такої дивної краси* [МЧ, с. 99]; *Ти у мене красуна, земле моя нещаслива* [Вт, с. 14].

Ще одним зі складників концепту земля є лексема *степ*. Міфологема *степу* як фундаментального, глибоко енергетичного елемента етнонаціональної моделі українського макрокосму в націоцентричній парадигмі, запропонованій автором, окреслює етнічну територію українців. На думку І. Ткаченко, ця етнолексема є однією з осмислених символіко-національних констант її поетичного світу, де «*степ*» і «*українськість*» є взаємозамінними, аж до тотожності, поняттями [4, с. 97]. Через призму *степу* авторка генерує поетично-образне бачення менталітету українців, який означений концептом свободи, незламності духу, концептом родинного вогнища. Саме в степах України виборювали українці право бути вільними. Інтегруюча сила землі та її регіонального втілення – *степу* – настільки всевладна, що на ній вже віками замикається історія українського народу. А ще *степ* – це втілення *землі*, а для українців ґрунт є значимим універсумом, тяжіння до якого «з бігом часу виявило більшу тривкість і надійність, ніж усі разом взяті суспільні уклади і в українському народі проявилось з найбільш вражаючою силою врослості в цю степову територію та упродовж віків формувало його етнонаціональний характер, тобто те, що, існуючи в статусі незнищального, стоїть вже над часом» [5, с. 129]. У менталітеті українського народу мініконцепт *степу* як психоментальний й етнокультурний елемент мовної картини світу є дуже важливим ще й тому, що лексема *степ* для українців відбиває явище, пов'язане з територіальним ареалом, що охоплює значну частину української землі (степова зона займає сорок відсотків усієї площі країни). *О скільки нам, боже, ти степу одміряв!* [В, с. 70]. І це не могло не вплинути на украї-

нців, не відбитися в мові. Зокрема у Ліни Костенко знаходимо: *Степи, степи, стерня та роси, Веселка в літа на брові* [В, с. 95]; *Люблю твоїй степ і подих твого степу. Міраж кринички, і міраж осель. Поклавши крила на велику спеку, стоїть над степом сірий журавель* [ТП, с. 37].

Лексема *степ* (як *грунт*) у свідомості українця теж асоціюється з постійними характерологічними ознаками *плодюча, родюча, багата*, тобто семантика окреслена уявленнями про життєдайність цієї землі: *Там що не впало – проросло* [В, с. 188]; *Там, за порогами, в степах, де землі щедрі і розлогі, сидять лелеки на стовпах і ріллі дихають вологі* [В, с. 188]. *Степ полонецький половиє, трава аж срібна від роси* [В, с. 94]. Яскрава забарвленість, передана епітетом *срібна*, є вказівною на співвіднесеність із поняттями «краси» та «благополуччя», а семантика цього прикметника уточнює відтінок білого, виступає символом, об'єктиваторм ідеї плодючості та сили.

Лексема *поле* теж належить до семантичного ядра ряду. Як лексемі *степ* так і лексемі *поле* – обом словам цієї синонімічної групи – властива архісема *великий простір, рівнина*. Ці ознаки є інтегральними для всього синонімічного ряду. І поле, і степ у творах авторки символізують землю, яка годує народ, без чого не може прожити жоден: *Я виростала у полях, де сонця схід – неначе спалах (символ простору), де потрівожена земля опівдні м'яко парувала* [ПЗ, с. 3]; *Уже дощем надихалась рілля. І скрізь трава, травиченька, травичка! І сонце сипле квіти як з бриля* [МЧ, с. 105]. Створюючи такі об'єкти українського світу вона наділяє їх кольористичними ознаками, що є однією з найочевидніших характеристик. Значну групу лексичних одиниць у мовній картині світу Ліни Костенко складають кольори *золотий* з надзвичайно важливою аксіологічною характеристикою як символ найдосконалішого, найбагатшого: *Коли серпень в росах іскриться, я тону в степовому теплі, і здається мені пишениця золотим промінням землі* [ПЗ, с. 3]; *Колосисті поля в золотому безсонні. Колосисті поля в колисанках вітрів...* [МС, с. 41].

Змалювати красу землі навколишнього світу Ліни Костенко допомагає рослинна символіка, яка функціонує у мовотворчості поетеси та передається лексемами *ліс, сад*. У надзвичайно проникливо-світлій гамі осмислює поетеса особливості та мудрість природи рідного краю, яка живить людину енергією, формує її українське ество, є для неї джерелом натхнення: *Буває, часом спігну від краси, Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, оці степи, це небо, ці ліси, усе так гарно, чисто, незрадливо. Усе як є – дорога, явори, усе моє – все зветься Україна, Така краса, висока і нетлінна, що хоч спинись і з Богом говори* [Н, с. 63]. У неї природа завжди оживлена, може виконувати ту ж роботу, яку виконує людина: *Калина міряє коралі* [СНС, с. 32]; *Поклала вишня ліктик на тину* [В, с. 397]; *Сосновий ліс перебирає струни над берегами вічної ріки* [В, с. 108]; *Самі на себе дивляться ліси, розгублені од власної краси. Немов прийшов незримий Левітан, то там торкнув їх пензликом, то там* [В, с. 322]. Лексеми *калина, вишня, сосна, дуб* є національними фіто-символами, невід'ємною частиною мовної картини світу Л. Костенко. Пропущені крізь внутрішній емо-

ційний світ автора, ці поняття означаються оригінальними епітетами, входять у метафоричні образи, формують образні афористичні вислови. Саме вони є особливими засобами емоційно-експресивного вираження поетичного тексту. Мистецтво майстрині слова саме й полягає в тому, що не зупиняючись детально на зображенні природи, за допомогою мінімальних пейзажних елементів тонко, філігранно витворювати в уяві читача незабутні мальовничі картини.

Зокрема лексема *ліс* – один із вербалізаторів концепту земля, одна з головних дійових осіб її пейзажної лірики: *Я виростала у лісах, де сосни рожевїли станом, де важко падала роса на голубі лісні поляни* [ПЗ, с. 5]. *Ліс стоїть у зливі – як в соборі* [В, с. 69]; *Дубів золоті герби горять під кронами сосен* [В, с. 124]; *Ліси правічні – госпіталь душі* [В, с. 411]. У глибокій асоціативності слова, у його звучанні віднаходить поетеса дивний світ гармонії: *У лісі ліс виходить з-за куліс. Стоять ансамблі сосен і беріз. І над медовим подихом галлявин сміється сонце успіхом білявим* [Н, с. 91]. Змалюючи такі пейзажі авторка звертається до прийому персоніфікації, наділяючи дерева рисами людини, і навіть іменами: *Дубовий Нестор дивиться крізь пальці На білі вальси радісних беріз* [В, с. 51]; *Правічну думу думають ліси, вгрюзають в мох столітні дідузани* [В, с. 328]. *Сосновий ліс перебирає струни. Рокоче тиша на глухих басах. Бринять берези. І блукають луни, людсьми забуті звечора в лісах* [В, с. 108]. Твір сповнений динаміки руху, яку передають дієслова *перебирає, рокоче, бринять*. Готичні *смереки над баями буків, гаркаві громи над країною крон* [В, с. 62]. «Голос» грому передає накопиченням звуків, зокрема сонорного щільного дрижачого [р], сонорного зімкнено-прохідного [м], шумного зімкнено-проривного [к], а також домінуючого шумного щільного [г].

Ліс у поетеси є храмом природи: *Тут кожен сам собі пан, живе по своєму закону. І сонце – найвищий Коран. І крона – найкраща корона* [В, с. 124]. Результати дослідження свідчать також про використання в ідіостилі Ліни Костенко інверсії: *Бори стоять такі соснові!* [В, с. 123]; *Біліють хмари беріз* [В, с. 124]. Створюючи такі пейзажні об'єкти, авторка щедро наділяє їх кольористичними ознаками: *Стоїть берізонька, як в іскрах золотих* [В, с. 322]; *Рожевї сосни... Арфа вечорова...* [В, с. 335].

Мовно-виражальні можливості художніх творів авторки значно розширюють кольороназви, які є невід'ємним компонентом стильової манери поетеси. Кольоропозначення в системі її мови є одним із найструктурованіших фрагментів лексичного складу мови, створюючи певну ієрархічну систему з особливим статусом кожного його компонента, викликаючи певні асоціації. Саме колір у неї як найбільш яскрава й наочна ознака, що характеризує об'єкт номінації.

Свою поетичну реальність Ліна Костенко часто переносить у *сад*, ще один із складників концепту земля, метафоричний архетип якого також позначений національним колоритом: *Я виростала у садах, де грушії досягали теплі* [ПР, с. 5]; *Стоять садів квітучі повені* [РГ, с. 254]; *Досягають яблука ранети. Рання осінь листя золотить* [Н, с. 107]; *Осіній сад ще яблучка глядить. Листочок-два гоїдає на гілляках* [В, с. 340]. Продовжуючи кращі зразки пейзажної лірики,

поетеса звертається до поетично-образних багатств української мови, дуже тонко відчуючи її ритмомелодію: *Чманіє сад од квітучої рясності* [РГ, с. 262]; *Сади стояли в білому наливі* [РГ, с. 158]. Тут білий колір пов'язаний з позитивними емоціями, креативними діями, адже «у дохристиянських віруваннях Білобог – головний бог білого дня, щастя, плодючості, добра, багатства» [Н, с. 40]. *Нечутно ходить вітер по землі, цілує ніжним яблуням долоні* [РГ, с. 55]; *Сади прекрасні, роси – як вино* [В, с. 323]. У Ліни Костенко сад найчастіше ототожнюється з людиною, з її почуттями.

Художня конкретність літнього, осіннього, зимового саду втілена в містких поетичних формулах-афоризмах, а крізь суто ліричну тональність прозирають рядки, строфи узагальненого звучання: *У закутку душі хай буде трохи сад* [Н, с. 111]; *Сади, омиті музикою згадок* [В, с. 112]; *Тихий сад мого подиву* [РГ, с. 253]; *Сад нетанучих скульптур* [СНС, с. 168]; *Як сад під зливою, живу* [В, с. 329]; *Усе святе, усе неповториме, усе чекає невимовних слів...* [Н, с. 17].

Навколишні краєвиди рідного краю у поетеси – диво, у якому знаходиш красу, спокій для душі, маєш можливість відновити сили. Це простір буття, де часто відбувається її духовний діалог з матінкою-природою: *Вечірнє сонце, дякую за день. Вечірнє сонце, дякую за втому. За тих лісів просвітлений Едем і за волошку в житті золотому* [В, с. 9]; *Ліси мої, гаї мої священні! Преподбуйте нам навіки незнищенні!* [В, с. 76].

Творячи свої поетичні пейзажі, поетеса тонко естетизує колір. Колірна гама у неї психологізована, збагачена умовно-асоціативним змістом. Художня семантика кольору виявляється, як правило, в моменти злету ліричних емоцій: *Багряне сонце сутінню лісною у простір хмар показує кіно* [В, с. 51]. У такій проникливо-світлій гамі освітлює поетеса мудрість природи, нездоланну її жагу до постійного оновлення, до краси. Білий колір як чистота, невинність, духовність, пов'язаний із життям, творенням нового, прекрасного. Він символізує «усе видиме, осяяне небесним світлом» [6, с. 41], інколи може експлікувати протилежну оцінність, асоціюючись з печаллю, сумом: *Затінок, сутінок, день золотий. Плачуть і моляться білі троянди* [В, с. 15]; *Над присмерком смерек – усіх печалей білі епілоги* [В, с. 104].

Нерідко шматочок звичного українського краєвиду оживає в іншому кольорі, часто переливчастими тонами в інших словах-образах: *І золотаве звечоріння в*

зелених кучерях сосни [В, с. 45]; *І молодик над смужкою лісів поставить позолочений апостроф* [В, с. 328]. Ліна Костенко вміє по-особливому подати чарівність словесного образу, тільки їй, як творцеві, він відкривається: *І в чорних сльозах стояла. В солодких сльозах шовковиця, і чорні сльози шовковиці капали через тин* [В, с. 105].

До щемливо-ніжних українських пейзажів звертається Ліна Костенко і в творах для дітей: *Цей ліс живий. У нього добрі очі. Шумлять вітри у нього в голові. Старезні пні, кошлаті, поторочі Літопис тиші пишуть у траві* [В, с. 51]. Одухотворені назви природи і конкретні найменування предметів та явищ, пропущені крізь внутрішній емоційний світ автора, входять у метафоричні образи в поетичних афоризмах, означаються оригінальними епітетами: *Струшується сад, як парасолька, Мокрі ниви і порожній шлях. Ген корів розсипана квасолька Доганяє хмари у полях* [В, с. 92]. Поетична уява митця здатна поєднати в одній просторовій конструкції кілька понять: *поле і хмари, ниви, шлях*, конденсовано висловити відчуття руху й картинно-малювниче сприйняття простору і тоді шматочок звичного українського краєвиду оживає в індивідуальних словах-образах. Череда в полі порівнюється з розсипаною квасолькою, що сприяє розвитку поетичного мислення маляти [7, с. 25]. Національна позиція поета афористично виражена яскравою формулою *Шматок землі, ти зветися Україною. Ти був до нас. Ти будеш після нас* [МЧ, с. 62].

Отже, смислові домінанти концепту *земля* у поетичній мові Ліни Костенко, за нашими спостереженнями, виформовують лексеми *земля, степ, поле, ліс, сад*, а їх емоційно-оцінні конотації свідчать про виняткову важливість цих реалій у поетичній картині світу митця. Українська земля як територія, Батьківщина стає для поетеси своєрідним мірилом, крізь призму якого вона сприймає та оцінює події, людей, своєрідно омовлюючи власне сприйняття навколишнього світу. Семантична динаміка та аксіологічна наснаженість номена *земля* у мові Л. Костенко засвідчує складність структури відповідного концепту, яка виявляється в різнотипних репрезентаціях, варіюванні змістових та експресивно-оцінних значень. Це підтверджують епітетні, метафоричні вживання слів, які увиразнюють текстову канву поезій, структуруючи аксіологічну парадигму номінації *земля* зі збереженням етносемантики та етноконотацій.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Словник української мови [Текст] : В 11 т. Т. 3 / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; [редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. ; уклад.: А.А. Бурячок, В.М. Білоноженко, А.П. Білоштан та ін. ; ред. тому: Г.М. Гнатюк, Т.К. Черторизька]. – К. : Наук. думка, 1972. – 744 с.
- [2] Знаки української етнокультури : словник-довідник / В.В. Жайворонок ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – Київ : Довіра, 2006. – 703 с.
- [3] Сютя Г. Етносемантика й етноестетика номінації *земля* / Г. Сютя // Слово Просвіти. – 25–31 березня 2010. – № 12 (545). – С. 6.
- [4] Ткаченко І. Образ степу в художньому світі Ліни Костенко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – №6. – С. 96–104.
- [5] Василенко В. Наша доля прослалася степами / В. Василенко // Пам'ять століть. – 1998. – №6. – С. 125–138.
- [6] Нікульшина Т. Колористика ірреального: зіставний аспект дослідження (на матеріалах англійської та української мов) / Н. Нікульшина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – Випуск 45. – 2012. – С. 39–44.
- [7] Дзюбишина-Мельник Н. То не є розмовка побутова / Н. Дзюбишина-Мельник // Урок української. – 2010. – № 3. – С. 25–26.

Першоджерела: 1. Костенко Ліна. Проміння землі. – К.: Молодь, 1957. – 50 с. 2. Костенко Ліна. Вітрила. – К.: Радянський письменник, 1968. – 95 с. 3. Костенко Ліна. Сад нетанучих скульптур. – К.: Радянський письменник, 1987. – 203 с. 4. Костенко Л.В. Вибране / Л.В. Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с. 5. Костенко Л.В. Неповторність. – К.: Молодь, 1980. – 222 с. 6. Костенко Л.В. Річка Геракліта : вірші / Ліна Василівна Костенко ; Упоряд., передмова Оксана Пахльовська ; Худож. С. Якутович. – Київ : Либідь, 2011. – 288 с. 7. Костенко Л. Мадонна перехресть: поезія / Ліна Костенко. – К.: Либідь, 2011. – 112 с. 8. Костенко Л. В. Триста поезій [Текст] : вибране / Ліна Костенко ; [упоряд.: Оксана Пахльовська, Іван Малкович]. – Київ : А-БА-БА-ГА-Г-А-ЛА-МА-ГА, 2014. – 415 с.

Умовні позначення: афористичні вислови – АВ; Проміння землі – ПЗ; Вітрила – Вт; Вибране – В; Неповторність – Н; Сад нетанучих скульптур – СНС; Річка Геракліта – РГ; Мадонна перехресть – МП; Триста поезій – ТП.

REFERENCES

- [1] Dictionary of Ukrainian language [Text]: In 11 v. T. 3 / USSR, Linguistics In-t. n.a. A.A. Potebnya; [redkol.: I.K. Bilodid (Chairman) and others; compilers: A.A. Buryachok, V.M. Bilonozhenko, A.P. Biloshtan and others; Ed.: H.M. Hnatyuk, T.K. Chertoryzka]. – K.: Naukova dumka, 1972. – 744 p.
- [2] Signs Ukrainian ethnic culture: Dictionary Directory / V.V. Zhayvoronok; NAS of Ukraine, Institute of Linguistics n.a. A.A. Potebnya. – Kyiv: Trust, 2006. – 703 p.
- [3] Syuta, H. Etnosemantyka and land etnoestetyka category / H. Syuta // Word of Enlightenment. – 25-31 March 2010. – № 12 (545). – P. 6.
- [4] Tkachenko, I. The image of the desert in the art world Kostenko // Ukrainian language and literature in secondary schools, gymnasiums, lyceums and colleges. – 2007. – №6. – P. 96-104.
- [5] Vasylenko, V. Our destiny proslalasya steppes / V. Vasylenko // Memory of centuries. – 1998. – №6. – P. 125-138.
- [6] Nikulshyna, T. Colouristics unreal, comparable aspect of the study (based on English and Ukrainian) / N. Nikulshyna // Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Foreign philology. – Issue 45. – 2012. – P. 39-44.
- [7] Dzyubyshyna-Melnyk, N. It is not a household chat / N. Dzyubyshyna-Melnyk // Lesson Ukrainian. – 2010. – № 3. – P. 25-26.

Verbalisation of the concept EARTH/LAND/GROUND/SOIL/MOTHERLAND in Lina Kostenko's poetic language

O.I. Krupko

Abstract. The article analyses the essence of the concept EARTH which is one of the key ones in the creative work of L. Kostenko. It defines the specific features of expression and sense meaningfulness value of this concept in the poetic language and it also outlines esthetic means of the language image.

Keywords: concept, concept analysis, concept earth, miniconcepts of forest, field, garden, steppe

«Хронологія» Андрія Римші як зразок раннього українського бароко

Ю.В. Миненко*

Національний університет «Острозька академія», Острог, Україна

*Corresponding author. E-mail: mynenko@ukr.net

Paper received 05.05.15; Revised 20.05.15; Accepted for publication 25.05.15.

Анотація. У статті розглядається постать білорусько-українського письменника Андрія Римші. Особливу увагу приділено його поезії «Хронологія», одному з перших творів. Трактатування автором місяців церковного календаря у хронології з подіями старозавітної історії проаналізовано у контексті поєднання ренесансних та барокових рис поетики.

Ключові слова: поезія, хронологія, календар, Острозьке літературне коло, ренесансна і барокова поетика

Постать письменника Андрія Римші привертала до себе увагу рівною мірою як істориків, так і літературознавців багатьох поколінь, однак ці дослідження зводилися здебільшого або до історичної реконструкції біографії письменника та його відданого служіння князю Криштофу Радзивилу («Перуну»), або ж до підкреслення важливості його версифікаторських пошуків як автора однієї з перших поезій книжною українською мовою, який вперше на східнослов'янських землях поставив своє ім'я під власним твором [5, 397]. Натомість майже не наголошувалося на змістово-формальній стороні «Хронології», її зв'язку з писаннями членів Острозького культурного осередку.

Народився письменник в селі Пенччині біля Новогрудка в шляхетській родині близько 1550 року, як зазначає у своєму «Декетеросі». Достеменно невідомо, де й коли навчався Андрій Римша. Проте письменник мав ґрунтовну освіту, вищу за рівень православних братських шкіл. «Очевидно, набув його А. Римша в котромусь з кальвіністських навчальних закладів, які існували майже при кожній громаді, а до найбільш відомих належали берестейська, несвізька, случька, кльоцька, віленська. Це були здебільшого початкові чи середні школи (вивчалися граматики, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, астрономія та музика - сім "визволених" наук). Але існували і заклади вищого типу, в яких, окрім вільних наук, вивчали теологію, філософію, право, етику, як наприклад, у Вільно, де таку школу заснували на початку чи в середині 60-х рр. XVI ст. Загалом, сучасники і дослідники відзначають високий рівень викладання у кальвіністських школах, навіть порівняно з католицькими навчальними закладами ВКЛ того часу» [1, 68-69]. Римша знав латину й польську. У «Хронології» він використовує назви місяців ще трьох мовами - церковнослов'янською, єврейською та книжною білорусько-українською. У «Декетеросі» ж Римша демонструє добре знання античної спадщини й міфології. Як бачимо, освіченість на той час неабияка. Зважаючи на добру обізнаність автора зі старозавітною історією (як-от у «Хронології») припускаємо можливе навчання Римші у Вільно, де письменник вивчав теологію. «Сприятливим» для цього був і вік Римші, що ставав каменем спотикання під час розгляду питання про можливе його навчання в Острозі.

Андрій Римша служив при дворах литовсько-білоруських магнатів - спершу Миколая Радзивила (Сирітки), а потім - Криштофа Радзивила («Перуна»), зятя князя Василя-Костянтина Острозького. Брав участь у воєнних походах. З 1585 р. письменник жив у Вільно,

видавав свої твори в друкарні Мамоничів. Римша входив до культурного осередку, що сформувався навколо Криштофа Радзивілла, до якого входили також Ф. Градовський, Я. Радван, Я. Козакевич, Е. Пельгримовський, С. Рісінський. Помер письменник після 1595 року, оскільки саме тоді вийшов його переклад «Хорографії» А. Полака.

Важливим у контексті відтворення біографічної канви письменника є його зв'язок з Острогом. Питання навчання Римші можна вважати остаточно нез'ясованими, оскільки прямі вказівки на цей факт його біографії відсутні. Ані друкування "Хронології" в Острозі, ані згадка імені Римші в листі В.-К.Острозького за остаточний аргумент, на думку істориків, вважатись не можуть. Однак, припущення про можливе навчання Римші в Острозі все ж існують. Відвідина Римшею Волині «могли бути пов'язаними із налагодженням контактів православних з протестантами, допомогою досвідчених кальвіністських громад у налагодженні функціонування Острозької школи, участю в діяльності вищого протестантського закладу в Острозі, а можливо, з усім цим в цілому. Організаційні здібності поета можна спостерігати і в зв'язку з діяльністю кальвіністської школи в Біржах, значення якої починає зростати з піднесенням міста Кр. Радзивілом "Перуном" до рангу своєї головної резиденції, що співпадає з часом перебування тут на посаді підстарости саме А. Римші» [1, 69]. Саме швидше організаційною була місія Андрія Римші в Острозі, адже для навчання автор мав уже досить пізній вік - близько 30 років, та й можливості для здобуття освіти у кальвіністських навчальних закладах були значно кращими. «Учнівським» (як його називав Харлампович) же твір Римші «Хронологія» слід вважати не в значенні навчального, а у контексті відсутності досвіду, проби пера, тобто він один з перших або й швидше за все перший у доробку письменника. Не міг навчатися автор в Острозі й з інших причин. Вже восени 1581 р. («Хронологію» датовано 5-им травнем) він брав участь у рейді з 4-тисячним військом свого патрона Криштофа Радзивила вглиб російської території, в результаті якого останній і отримав прізвище «Перун» [1, 77]. Тож питання про навчання Римші в Острозі, на нашу думку, слід вирішити негативно.

Римша, однак, відіграв чималу роль у налагодженні діяльності острозького культурного осередку, важливими, зокрема, були видавничі контакти Римші. Примітним є, приміром, видання у віленській друкарні Мамоничів «Граматики» 1586 року, написаної в Острозі. Тож справедливо зауважує О. Анушкін, що Анд-

рій Римша будучи наближеним до Радзивилів, через них був зв'язаний з В.-К. Острозьким [1, 70]. До цього слід додати і родинні зв'язки обох дворів.

До української літератури Андрій Римша входить як автора «Хронології» - єдиного твору Римші, виданого в Острозі. Я. Запаско зазначає: «Хронологія» Андрія Римші – п'яте острозьке видання Івана Федорова. Це невеличка двоаркушева листівка, (текст вміщено на внутрішніх сторінках), випущена в світ 5 травня 1581 р. в Острозі. Підпису друкаря під листівкою немає, але з огляду на те, що вона вийшла раніше *Біблії* – наступного видання Федорова – і видрукована його друкарськими матеріалами, її належність першодрукареві не викликає сумніву» [3, 32].

Хронологія – це своєрідний календар. Тут подано латинські, єврейські та «прості», тобто народні назви 12 місяців («вресень», «грудень», «просинець»), а в коротких дворядкових віршах, написаних тодішньою книжною українською мовою, повідомлено про найважливіші біблійні події, які відбулися в ці місяці. Увагу літературознавця у цьому невеличкому вірші привертає особливий паралелізм раннього бароко – поєднання назв місяців різними мовами із зазначенням старозавітних подій, що відбулися в цей час. Твір демонструє ґрунтовні знання автора. Поезію можна вважати, як уже зазначалося, пробою поетичного пера, крізь яку виразно виступають і ренесансне намагання «по-простому» розтлумачити події біблійної історії, і барокова грайливість, що набуде розквіту в добу розвиненого бароко.

Тематично поезія Римші мало нагадує писання членів Острозького культурного осередку (поезія Герасима Смотрицького, Даміана Наливайка та ін.), що слугує ще одним доказом своєрідного «відстороненості» Римші від цього центру. У тексті не зустрічаємо ані згадки про рід Острозьких, ані панегіричного прославляння діянь і чеснот князя Василя-Костянтина Острозького.

В українському літературознавстві «Хронологія» розглядалася здебільшого у контексті версифікаційної техніки автора, якому вдалося пристосувати польський силабічний вірш з дієслівною римою на українському ґрунті до народних традицій. М. Сулима справедливо намагається обмежити важливість польського впливу для розвитку національної поетичної традиції, хоч його цілком відкидати все ж не можна. Природним виглядає порівняння твору Римші з білоруськими волоченими піснями [7, 10], менш переконливим є твердження про залежність твору від українських колядок [7, 11]. Однак версифікація «Хронології» справді піддає сумніву хрестоматійну тезу В. Перетца про беззастережне польське запозичення віршування [6].

Повна назва твору «КОТОРОГО СЯ МЕСЯЦА ШТО ЗА СТАРЫХ ВЕКОВ ДЪЕЛО КОРОТКОЕ ОПИСАНИЕ [ХРОНОЛОГИЯ]». Саме останнє слово є визначення жанрової природи твору, вказуючи на мотиви, що спонукали автора написати твір. Андрій Римша перебував під впливом популярних в той час у Речі Посполитій історичних жанрів (історія Польщі від найдавніших часів секретаря польського короля Мартіна Кромера 1555, дослідження походження гербів польської шляхти «Гніздо цноти» Бартоша Папроцького 1578 року, «Хроніка» Мацея Стрийковського 1582 та ін.).

Новітні дослідження дають змогу по-новому подивитися на жанр твору. Д. Вирський, розглядаючи історіографію Речі Посполитої, наголошує на популярності хроні і хронологій у Речі Посполитій. Про часи ж правління Стефана Баторія (1576-1586), на період якого і припадає написання «Хронології», зазначає: «Взагалі, хоча С.Баторій претендував на цілковитий контроль за історіографічним процесом у країні, саме баторіанське та наступне покоління роблять історичне письменство ледь не масовим захопленням. «Цензурні» обмеження, здається, лише підстобнували доморослих історіографів, утім вони часто обирали для своїх творів «вільніші» мемуарний і реляційні стилі (література факту), обмежували тематично та хронологічно предмет власних зацікавлень і часто-густо задовольнялися рукописним побутованням власних праць» [2, 68]. З цього погляду стає зрозумілішим вибір письменником теми для свого першого твору. Римша подає власне оригінальне поєднання історичних подій далекої давнини та назв місяців, створює невеличку хронологію подій біблійної історії. Такий хід можемо віднести до ренесансного прагнення протестанта наблизити старозавітні події до життя простого народу. З іншого боку твір виявляє типово барокове ставлення до подій священної історії, будучи цілком перейнятий релігійними мотивами. Не забуваймо також, що XVI століття – час розквіту польського бароко, що й зумовило згадані модифікації історичних жанрів за часів Баторія.

У своєму аналізі вважаємо засадничим твердження В. Шевчука про поєднання у творах раннього бароко (з кінця XVI до 30-х років XVII ст..) ренесансних та барокових елементів: «Реакцією на літературний ренесанс в Україні була полемічна творчість І. Вишенського, що формально й світоглядно знаменувала собою перехід до бароко – це в українських умовах визначало поєднання візантизму з ренесансом і засвоєнням певною мірою ідей реформатизму» [10, 81]. Проте хрестоматійна теза Д. Чижевського про наявність перших барокових елементів у писаннях І. Вишенського наприкінці 80-х років XVI століття [9, 272] потребує в наш час перегляду. Адже вже перші твори Герасима Смотрицького й Андрія Римші містять у собі як ренесансні, так і ранньобарокові елементи.

Твір є досить бідним з суто художнього погляду. Ми не бачимо у творі ані розгорнутого сюжету, ані багатства образів, метафор, символів. Не маємо тут ані барокового концептизму, ані нагромадження стилістичних фігур – Римша виявляє себе досить стримано. Водночас сам автор несвідомо виявляє елементи гри у такому поєднанні подій старозавітної історії й народнорозмовних елементів. Саме на ігровому моменті як онтології давнього вірша наголошує Б. Криса: «Порядок гри, закладений у троякому називанні місяців, замикається датою написання кожної, крім першої, недатованої строфи – церковнослов'янський відповідник, власна «латиниця» ще раз повторюється» [4, 122], тобто мається на увазі загальна структура строфи у «Хронології»:

*Месця априля, по-гебрейску нисан, просто кветень.
Жидове сухо пройшли Чирвдное море,
кормил их бог на пуци, не было им горе.
Априля 14 дня [8].*

Починаючи з вересня – першого місяця індікту (церковного періоду в 15 років, який починався 1 вересня і був затверджений Отцями Першого Вселенського Собору у 325 році), Римша послідовно наводить події біблійної історії, що відбулися певного місяця із зазначенням конкретної дати. Вересень обігрується приміром так

*Місяця сентебра, по-гебрейску єлюль, просто вресень.
Двадцять четвёртого дня мѣсяца сеньтебрѣ
дороблен Єросолім, сталася рѣч добра [8].*

У своєму трактуванні автор цілком покладається на старозавітні тексти, не вказуючи інших джерел. Місяця октоврія, по-гебрейску тышри, просто паздерник.

*Арха з Нѣим на горе станула на суши,
другій потѣп не бѣдет, такъ нам писмо туши.
Октоврія 17 дня [8].*

З позиції сучасності прикметно, що народні назви місяців у творі не збігаються з нинішніми. Так, приміром, «груднем» звався в народі сучасний листопад, натомість перший місяць зими мав назву «просинець», а нинішній січень іменується «стичнем»:

*Місяця ноемврія, по-гебрейску маргеусам, просто грудень.
Місяця декаврія, по-гебрейску хашилеу, просто просинець.
Місяця генуара, по-гебрейску тебет, просто стичень.*

Ще одним виявом освіченості Римші є літочислення, якого він дотримується у творі. Автор викладає його за григоріанським календарем, який офіційно буде запроваджений папою Григорієм XIII лише наступного, 1582-го року. Однак цьому крокові, як відомо, передувала тривала робота Проект намагалися здійснити і попередники Григорія XIII. Підготовку реформи за вказівкою Григорія XIII здійснювали астрономи Христофор Клавіус і Алоїзій Ліліус. Результати їхньої праці були зафіксовані в папській буллі, підписаній понтифіком. Нагадаємо, що різниця між юліанським та григоріанським календарями у XVI столітті складала 10 днів. Тож після 4 жовтня 1582 року настало 15-те.

Людина, котра би входила до кола князя Василя-Костянтина Острозького чи навчалася в Острозі, ніколи не могла би виступити апологетом нового календаря, що точніше визначає час з астрономічного погляду. Загальновідомим є неприйняття православними нового календаря, згадати хоча б полемічні твори Герасима Смотрицького. У творі ж народження Ісуса Христа співвідноситься з датою 25 грудня (григоріанський календар):

*В том мѣсяцы Ісус Христос народѣлся нам,
не хто иный, тот избѣвил души наши сам.
Декаврія 25 дня [8].*

У тексті твору слід відзначити наявність народно-розмовних зворотів («не хто иный», «собѣ ліхо, нам добро», «Чирвѣное море»), прикметним є і вживання кличного відмінку:

*Місяця августа, по-гебрейску аов либо ав, просто серпень.
Въ том месяцы Аарѣн умер, божій єрѣй,
того собѣ на прикладъ ты, попе, завжды мей.
Августа 1 дня [8].*

Використання народної лексики і звертань свідчить про добру обізнаність Римші. Ці елементи природно входять у канву тексту так само, як цілком природними вони постануть згодом в «Апокрисисі» Христофора Філалета. Таке наближення тексту до народного розуміння, залучення мовних засобів простих людей можна розглядати у контексті ренесансних та реформаційних ідей того часу.

З іншого боку наявний у творі і відвертий дидактизм цілком у дусі раннього бароко. До вже згаданої рядка «того собѣ на прикладъ ты, попе, завжды мей» варто додати приклад з опису лютого («мы-сь о бога не дбаем, только б злость плужила») і липня:

*Місяця іюля, по-гебрейску тамуз, просто липець.
Мойсѣй побѣл таблицы зъ приказаньемъ божим,
а мы грешим, што часок, ни ся страхом трвожим.
Іюля 17 дня [8].*

Охарактеризувавши усі місяці року, автор чітко зазначає:

*Друковано 5 дня мая, року 1581, въ Острозѣ.
Писанье Андрѣя Римши.*

Ця самоідентифікація є першим свідченням подолання середньовічного топосу скромності, адже вірш Герасима Смотрицького підписаний не був, тож саме Андрій Римша започаткував в українському бароко традицію авторської самоідентифікації, на практиці реалізувавши ренесансний індивідуалізм.

Окрім «Хронології» перу Андрія Римші належать чи гіпотетично приписуються ще багато творів пізнішого часу, тож «його творча спадщина має бути визнана винятковою для східнослов'янських літератур кінця XVI-поч. XVII ст.» [1, 73]. Острозької тематики, зокрема, стосуються епіграма на герб кн. Острозьких зі звороту титульного аркушу "Хорографії" (переклад присвячено дружині Криштофа Радзивіла Єлизаветі Острозькій). На думку Р. Радишевського, Андрій Римша є можливим автором поеми "Rozprawa starego żołnierza", створеної в маєтках Острозьких і надрукованої у 1595 р. у Кракові, тоді відповідно він є і автором вірша на герб князів Острозьких, вміщеного у «Розправі...». Білоруські вчені також припускають, що «Хронологія» могла бути не єдиним твором Римші, надрукованим в Острозі, тож сюди слід віднести й можливі інші твори, надруковані І. Федоровим. Проте всі ці твердження є лише припущеннями і мають характер гіпотетичності, а не достеменності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що «Хронологія» є першим твором Андрія Римші, що засвідчив версифікаційну вправність молодого автора, подолання традиційного середньовічного топосу скромності. В особливостях трактування історичних фактів біблійної історії з назвами місяців різними мовами простежується поєднання у творі ренесансних (народні назви місяців, авторська самоідентифікація) та ранньобарокових (моменти гри, релігійний зміст) рис поетики.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Атаманенко В., Пасічник І. Андрій Римша (біля 1550 – після 1595) / Віктор Атаманенко, Ігор Пасічник // Острозькі просвітники XVI – XVII ст. – Острог, 2000. – С. 67-83.
- [2] Вирський Д. Річпосполитська історіографія України (XV – середина XVII ст.) / Дмитро Вирський. – К., 2008.
- [3] Запаско Я. Мистецька спадщина Івана Федорова / Яким Запаско. – Л., 1974.
- [4] Криса Б. Онтологія ранньобарокового віршованого тексту / Богдана Криса // Біля джерел українського бароко: Збірник наукових праць. [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 3]. – Львів: Свічадо, 2010. – С. 120-127.
- [5] Острозька академія XVI – XVII століття: Енциклопедія за ред. І. Пасічника. Острог, 2010.
- [6] Перетц В.Н. Из наблюдений над украинским виршеписанием XVI – XVII вв. / Володимир Перетц // Перетц В.Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы семнадцатого столетия. – М.-Л: Издательство Академии наук СССР, 1962. – С. 137-161.
- [7] Сулима М.М. Українське віршування кінця XVI – початку XVII ст. / Микола Сулима. – К.: Наукова думка, 1985. – 147 с.
- [8] Українська поезія XVI – XVII ст. / URL: <http://www.litopys.kiev.ua>
- [9] Чижевський Д. Українське літературне бароко / Видання підготував О. Мишанич / Дмитро Чижевський. – К.: Обереги, 2003. – 576 с.
- [10] Шевчук В.О. Муза Роксоланська: Українська література XVI – XVIII століть: У 2 кн. – Книга перша: Ренесанс. Раннє бароко / Валерій Шевчук. – К: Либідь, 2004. – 400 с.

REFERENCES

- [1] Atamanenko, V., Pasichnyk, I. Andriy Rymsha (about 1550 – after 1595) // Ostrog enlighteners XVI – XVII century – Ostrog, 2000. – 67-83 p.
- [2] Vyrsky, D. Richpospolyta historiography of Ukraine (XV – middle of XVII of century). – K., 2008.
- [3] Zapasko, J. Art heritage of Ivan Fedorov. – L, 1974.
- [4] Krysa, B. Ontology of early baroque text // Near the sources of the Ukrainian baroque : Collection of scientific works. [Lviv medievistic. – Vol. 3]. – Lviv: Svichado, 2010. – 120-127 p.
- [5] Ostrog academy XVI – XVII century: Encyklopaedia edited by. I. Pasichnyk. – Ostrog, 2010.
- [6] Peretc, V. From supervisions above Ukrainian poetry XVI – XVII centuries // Peretc, V. Researches and [materials on history of ancient Ukrainian literature of the seventeenth century. – M.-L: Edition of Academy science of SSSR, 1962. – 137-161 p.
- [7] Sulyma, M. Ukrainian poetry of the end XVI – beginning XVII centuries. – K.: Naukova dumka, 1985. – 147 p.
- [8] Ukrainian poetry of XVI – XVII centuries / URL: <http://www.litopys.kiev.ua>
- [9] Chizhevskyj, D. Ukrainian literature baroque/ Edited by O. Myshanych. – K.: Oberegy, 2003. – 576 p.
- [10] Shevchuk, V. Muza Roksolanska: Ukrainian literature of XVI – XVIII centuries: In 2 books. – The first book: Renaissance. Early baroque. – K: Lybid, 2004. – 400 p.

«Chronology» of Andriy Rymsha as example of early Ukrainian baroque

Y.V. Mynenko

Abstract. The figure of the Belarusian and Ukrainian writer Andrii Rimsha is examined in the article. The special attention pay to poetry «Chronology», which is one of the first works. Interpretation of the months of church calendar in chronology with the events of old testament history by author is analysed in the context of combination renaissance and baroque features of poetics.

Keywords: poetry, chronology, calendar, Ostrog literary world. Renaissance and baroque poetics

Концепція особистості в художньому часопросторі постмодернізму в романі Д. Мітчела «Сон №9»

Ю.О. Мирошніченко*

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького, Мелітополь, Україна

*Corresponding author. E-mail: miroshnichenko30@mail.ru

Paper received 20.04.15; Revised 28.04.15; Accepted for publication 04.05.15.

Анотація: В статті проаналізований сучасний англійський роман Д. Мітчела «Сон № 9». Основна увага сконцентрована на проблемі концепції особистості в художньому часопросторі постмодернізму. Дана концепція базується на само ідентифікації персонажа, який залишається у процесі пошуку – між двома містами, між минулим та сьогоденням та із закритим для нього майбутнім.

Ключові слова: концепція особистості, роман, постмодернізм, художній часопростір

Одним із найскладніших теоретичних питань постмодерної прози є концепція особистості в художньому часопросторі постмодернізму, оскільки у літературознавстві щодо цього співіснують різні позиції дослідників, які часто висловлюють протилежні погляди.

Серед найбільш популярних визначень – «фрагментарна людина» (Ж. Дерріда), «випадковий механізм» (Мішель Скрес), «негативний простір» (Розалінда Краус) тощо. Найчастіше дослідники в цьому питанні посилаються на теорію «смерті суб'єкта», з якою в свій час виступив М. Фуко, у зв'язку з чим в гуманітарному дискурсі затвердилися уявлення про «теоретичний антигуманізм» постструктуралізму.

Спираючись на дослідження М. Фуко, Д'яков А.В. зазначає, що у сучасному культурному контексті питання про людину та її сутність не є можливим: людина померла, залишилася лише структура. «Смерть суб'єкта» передбачає те, що індивід не може бути суб'єктивним, оскільки замість його свідомості діють дискурси та ірраціональні владні прагнення, за людину відчуває і вирішує її «архів» [1, с. 490-500]. Таким чином, людина є продуктом ідеології.

Марк Липовецький у монографії «Російський постмодернізм (Нариси історичної поетики)» намагається охарактеризувати героя літератури постмодерну, звертаючи увагу на те, що його особистість утворює те культурне поле, де перетинаються естетичні системи та вступають у діалог. Все це в кінцевому рахунку призводить до того, що герой наділяється позицією позаприсутності – саме ця позиція і дозволяє йому стати центром міжтекстового діалогізму і водночас не залишатися замкнутою в межах будь-якої однієї культурологічної формули» [2, с. 28]. Дослідник також відзначає розмивання сталих рис героя: «образ конкретної людської особистості, індивідуальної долі або замінюється маскою, завжди з багатозначною культурною семантикою, або «розпливається», перетворюючись в пучок суперечливих культурологічних асоціацій» [2, с. 29].

В.Г. Новикова називає новий тип свідомості особистості, представлений у постмодерних творах, «палімпсестним»: на думку дослідниці, «у традиційному уявленні існує протиставлення послідовності часу і одночасності простору. Однією із принципів важливих відмінностей неklasичного мислення є «опросторення часу», що означає присутність всіх елементів минулого в певний момент, в протилежність «ліній-

ному» розгортанню цих елементів в класичному мисленні [4].

Н.С. Ліхіна, розглядаючи проблему людини в епоху постмодерну, стверджує, що людська особистість, яка «в колишніх традиційних онтологічних координатах була мірою всього сущого, категорією самоцінною і самодостатньою, виявляє свою неповноцінність» [3, с. 7]. Дослідниця зазначає, що у сучасному літературознавстві склалася думка, що конкретної концепції особистості у постмодерністів не існує. Вона вважає, що людина культури постмодерну сприймається як антиособистість, антигерой і свого роду персоніфіковане зло. З такою позицією важко погодитися, оскільки в даному випадку, на нашу думку, йдеться не стільки про людину в певному літературному просторі постмодернізму, скільки про один з типів, представлених в ньому.

Метою даної розвідки є дослідження концепції особистості в художньому часопросторі роману Д. Мітчела «Сон №9».

У центрі роману – Еїдзі Міяке, самотній персонаж у позбавленому логіці світу. Він виховується у провінційному містечку в регіоні Кюсю, не знаходячи нікого близького собі за духом і силою. Ця людина не слабка, вона не залежить від суспільства, але бажає бути в ньому, свою відірваність від світу сприймає як тяжкий тягар.

У романі «Сон № 9» почуття самотності виражено у граничній гостроті і тотальності: “Here I am, in a city of five million women, ...single as a leper” [6, с. 51].

У віці 19 років Еїдзі Міяке вирушає у Токіо у пошуках свого біологічного батька, якого хлопець ніколи не бачив. Еїдзі та його сестра-близнючка були позашлюбними дітьми і це виявилось ганебно за традиційними японськими законами. Мати-алкоголичка, смерть сестри у дитинстві та відсутність батька спричинили ранньому формуванню особистості хлопця.

Під час цієї одночасно метафоричної, емоційної й психологічної подорожі відбуваються випробування його мужності, сили, героїзму, майстерності, відданості, інтелекту та поглядів. Еїдзі отримує досвід смерті і сексу.

Головний герой роману – типовий постмодерністський суб'єкт, реальність якого перебуває під впливом процесів і сценаріїв, через які він набуває досвіду.

Важливим елементом роману є спогади дитинства, які викликають зондування внутрішнього світу, і їх

емоційне значення є важливим компонентом традиційних для роману виховання наративів.

Персонаж в творі функціонує в трьох часових виразах – далекому минулому, недавньому минулому і сьогоденні. Спогади, передані в теперішньому часі, створюють ефект підривання будь-якого «давнього» минулого, сигналізуючи про одночасне співіснування у суб'єктивному світі героя різних часових шарів. Еїдзі існує і в сьогоденні, і в минулому, проте його майбутнє завжди є невизначеним. «Реальний» життєвий досвід персонажа ґрунтується на тому, що Бодрійєр називає симулякрами.

В збірці статей під загальною редакцією Сари Ділон [5, с. 58] зазначається, що у своєму реально-фантастичному світі Еїдзі зустрічається з декількома образами батька. Всі ці зустрічі — відволікаючий фактор від його тривог і втрат, але, головне, вони необхідні, щоб винести складності емоційного, сексуального та психологічного розвитку Еїдзі на поверхню.

Якщо його новий товариш, Даймон, є в деякому сенсі демонічною заміною рідного брата, пан Моріно, глава однієї з двох конкуруючих злочинних синдикатів, функціонує як свого роду демонічний сурогатний батько. Його суперництво з «рідним братом» (главою іншої синдикату) призводить до насильницької помсти, жажливих кошмарів, які, як каже один із жукдза: “our wilder ancestors returning to reclaim land. Land-tamed and grazed by our softer, fatter, modern, waking selves” [6, с. 183-184]. Вони необхідні, щоб не забути справжнє людське обличчя.

Саме Бунтаро, у якого Еїдзі орендує кімнату, виступає в романі в ролі батька Еїдзі, якого хотів би він мати. Це Бунтаро шукає юнака, коли він пропадає без вести з жукдза, і він, і його мати, місіс Сасакі, потім забезпечують Еїдзі тихе та справжнє життя.

Від Бунтаро хлопець «успадковує» «Вивчення Казок», “tales”, які тітка Бунтаро почала писати для нього, коли він був дитиною.

Еїдзі говорить “I”Novel” [6, с. 204]; він дає зрозуміти, що занурюється в книги і позбавляється тілесності. Це почуття розчинення в текстуральності і передбачуваному спокої естетики неоднозначно відбивається в пізнанні Козла-розповідача, що може бути досягнуто тільки, скидаючи своє матеріальне тіло в священний басейн.

“Tales”грають ключову символічну роль для Міяке у спробі примиритися зі смертю його сестри-близнюка і в формуванні особистості.

Розповідні елементи в романі працюють, щоб відтворити глибоке відчуття втрати і його хворобливе прагнення зрозуміти і визнати це, і, в кінцевому рахунку, знайти людей, яким він зможе довіряти і любити. Чи досягає Еїдзі це чи ні, не ясно: його розповідь радикально порушує будь-яке почуття успіху у своєму прагненні повного самопізнання (переживається як «зрілість»).

Процес дорослішання Еїдзі ускладнюється тим, що разом з бажанням знайти свого батька, він намагається вгамувати свої почуття провини і руйнівне почуття втрати, що є більш глибоким (і невирішеним) аспектом його життя.

Примарною розповіддю є військовий щоденник, який Еїдзі успадковує від свого діда. Він має величезне значення для хлопця на шляху дорослішання і приводить хлопця до думки про те, що пошуки батька «не пройдуть даром», але, головне, те, що він так і не зможе зрозуміти причину смерті Андзю.

Щоденник, написаний Субару, коли він служив пілотом у програмі Кайтен під час Другої світової війни, реєструє драматичні історичні, економічні та культурні зрушення в Японії після війни. Тим не менш, щоденник є дорогоцінним для діда Еїдзі, в якому записані відомості про родовід сімейної честі, що допомагають хлопцеві зрозуміти, хто він є. Адмірал, який передає Еїдзі щоденник, пояснює: “Flesh and blood have meaningBloodlines are the staff of life, of identity. Knowing where you are from is a requisite of self-knowledge” [6, с. 256].

Важливо відзначити, що цей «привид з минулого» намагається допомогти Еїдзі зрозуміти смерть Андзю і переоцінити сенс життя. Перечитуючи щоденник, Еїдзі постійно згадує сестру.

Спогади про останні тижні, дні та хвилини життя діда, спонукають хлопця пригадати дні одразу після смерті сестри. Міяке, здається, знайшов мир і нове почуття його індивідуальної сутності. У той же час це почуття лінійної прогресії ставиться під сумнів, так як шлях додому Еїдзі проходить в повному стані сну.

Хоча юнак як і раніше знаходиться в пошуках батька (зустрічається з детективом Моріно для отримання інформації), але вони стають менш активними. Як і Козел-розповідач, який пише “truly untold tale” [6, с. 241], Еїдзі знаходиться в «реально-ілюзорному світі», де завмерло місце і час.

Частина “Cards” переносить читача до глибокого філософського міркування, де життя виявляється “sweet, rich, and fair” [6, с. 133], у такому житті треба зректися усіх страхів і марних бажань. Так, Еїдзі Міяке, маючи змогу познайомитися з батьком, відмовляється від свого попереднього сенсу існування: “I feel sad that I found what I searched for, but no longer want what I found” [6, с.353]. Відбувається процес дорослішання, а також переоцінка цінностей. Наразі відмова від пошуків батька, допомагає хлопцеві відчувати бажану свободу: “I feel weird lightness.... I feel both anticlimactic loss and a sort of triumph” [6, с. 360].

Отже, особистість героя є продуктом історичного та культурного контексту, в якому він виріс, а різниця між людьми полягає в тому, що вони по-різному усвідомлюють, навіщо вони існують в цьому світі.

Як типовий персонаж роману-виховання, Еїдзі їде додому з новою точкою зору, новим досвідом, але не з повним самопізнанням. У центрі несвідомого Еїдзі – безперервне чекання пояснення смерті сестри, яке насправді він не хоче зрозуміти, і при цьому блокується будь-яке просування в незалежне майбутнє.

Остання дев'ята частина залишається пустою. Її значення підтверджує думка Джона Ленона: “The meaning of the ninth dream begins after all meanings appear to be dead and gone...”[6, с. 380]. Ця промова співака розкрила суттєві зміни у свідомості Еїдзі Міяке, який знайшов свого батька, здійснив мрії свого дитинства і вирішив зупинитися, а потім піти далі,

жити своїм власним життям і подивитися новий, не пов'язаний з минулим «сон № 9».

Його особистість залишається в процесі, невизначеному, і відкритому і порожні сторінки з останньої глави це підтверджують.

Отже, у художньому часопросторі роману «Сон №9» концепція особистості Еїдзі Міяке ґрунтується на процесі самоідентичності та формуванні власного «Я», що відбувається за допомогою рекурсування із сьогодення

в минуле й навпаки. Роман закінчується в підвішеному стані: Еїдзі знаходиться між реальністю та сном, між Якусімою і Токіо, між минулим, яке закрито для нього, і абсолютно невизначеним майбутнім у вигляді порожніх сторінок Заключної частини. Оскільки автор залишає персонажа («фрагментарну людину») в процесі пошуку, фінал лишається відкритим, що, зазначимо, цілком відповідає постмодерному принципу «відкритості тексту», який відстоював у своїх працях У. Еко.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Дьяков А.В. Мишель Фуко и его время / А.В.Дьяков. – СПб.: Алетейя, 2010. – 672 с. 490-500
- [2] Липовецкий М.Н. Русский постмодернизм (Очерки исторической поэтики). – Екатеринбург, 1997. – с. 29
- [3] Лихина Н.Е. Актуальные проблемы современной русской литературы: Постмодернизм: Учеб. пособ. / Калинингр. ун-т. – Калининград, 1997. – 59 с.
- [4] Новикова В.Г. Британский социальный роман в эпоху постмодернизма / В.Г. Новикова – URL: <http://www.dissercat.com/content/britanskii-sotsialnyi-roman-v-epokhu-postmodernizma#ixzz3GrPmaa6H>
- [5] Dillon, S., Mitchell, D. Critical essays // Edited by Sarah Dillon. – Glyphy Limited, G. B. – 2011. – 264 p.
- [6] Mitchell, D. Number 9 Dream / a Division of Random House, New York, 2002. – 401 p.

REFERENCES

- [1] Dyakov, A.V. Michel Foucault and his time / A.V. Dyakov. – St. Petersburg.: Aletheia, 2010. – 672 p.
- [2] Lipovetsky, M.N. Russian postmodernism (Essays on Historical Poetics). – Yekaterinburg, 1997 – p. 29
- [3] Lihina, N.E. Actual problems of modern Russian literature: Postmodernism: textbook / Ret. Univ. – Kaliningrad, 1997. – 59 p.
- [4] Novikov, V.G. British social novel in the era of postmodernism / V.G Novikova – URL: <http://www.dissercat.com/content/britanskii-sotsialnyi-roman-v-epokhu-postmodernizma#ixzz3GrPmaa6H>
- [5] Dillon, S., Mitchell, D. Critical essays // Edited by Sarah Dillon. – Glyphy Limited, G. B. – 2011. – 264 p.
- [6] Mitchell, D. Number 9 Dream / a Division of Random House, New York, 2002. – 401 p.

The concept of personality in an artistic chronotope of postmodernism in the novel “Number 9 Dream” written by D. Mitchell

Y.A. Myroshnychenko

Abstract. The modern English novel “Number 9 Dream” written by D. Mitchell is under analysis in the article. The main attention is focused on the problem of the concept of personality in an artistic chronotope of postmodernism. This concept is based on the identity of the character, which remains in the search process - between the two cities, between the past and the present, and the future is closed for him.

Keywords: the concept of identity, the novel, postmodernism, an artistic chronotope

Лінгвістична структура та структурно-семантичні особливості невластне-прямого мовлення як конститутивної складової художнього тексту (на прикладах з творів Чака Поланіка)

Є.С. Орищук*

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, Чернівці, Україна

*Corresponding author. E-mail: tonkpils@rambler.ru

Paper received 11.06.15; Revised 17.06.15; Accepted for publication 28.06.15.

Анотація. Проаналізовано лінгвістичну структуру НПМ на морфологічному, синтаксичному та лексичному рівнях. Зроблено спробу охарактеризувати структурно-семантичні особливості текстових фрагментів з НПМ на прикладах з творів Чака Поланіка.

Ключові слова: невластне-пряме мовлення, лінгвістична структура, дискурсна зона персонажа, постмодернізм

Постановка проблеми. Насамперед з'ясуємо, як можна розпізнати невластне-пряме мовлення (далі – НПМ) в тексті і що слід віднести до морфологічних, синтаксичних та лексичних ознак цього філологічного явища, а також висвітлимо структурно-семантичні особливості текстових фрагментів із НПМ. Аналіз проводиться на прикладах з творів яскравого представника течії мінімалізму в літературі постмодернізму американського письменника Чака Поланіка.

Мета статті – проаналізувати фрагменти тексту та їхні структурно-семантичні особливості та визначити, за допомогою яких ознак можна виявити конструкцію з НПМ.

Матеріалом дослідження слугують композиційно-мовленнєві форми, відібрані з романів Чака Поланіка “Fight Club” (1996), “Invisible Monsters” (1999), “Diary” (2003) та “Rant: An Oral Biography Of Buster Casey” (2007).

Якщо розглядати художній текст як “суміш розмаїтих форм усного і писемного мовлення” [3, с. 33], то можна виокремити дві частини цього мовлення, які взаємодіють, а іноді протиставляються одна одній – дискурсну зону автора і дискурсну зону персонажа. Зупинимось детальніше на дискурсній зоні персонажа, оскільки саме в ній можна найчастіше зустріти НПМ.

Дискурсна зона персонажа – це сегменти тексту, які виражають думки та висловлювання героїв твору через прийняті в мові форми. Персональний дискурс у художньому тексті передається за допомогою прямого мовлення, непрямого мовлення, невластне-прямого мовлення, де останнє – це “мова оповідача, пронизана разом з тим лексикою, семантикою, синтаксичними конструкціями мови персонажа – джерела інформації, його інтонаціями, почуттями, думками” [6, с. 185–186].

Багато науковців свого часу зверталися до проблеми вивчення НПМ. Це породило велику кількість термінів, що визначають цей лінгвістичний феномен і свідчать про складну та неоднозначну природу цього філологічного явища. Полемічне й проблематичне, зокрема, виділення НПМ у художньому тексті. Отже, з'ясуємо, за допомогою яких ознак розпізнаємо НПМ.

Існує декілька підходів до розв'язання цієї проблеми. Так, А.А. Андрієвська вважає, що НПМ дуже легко виявити в тексті, навіть якщо повністю відсутні його граматичні ознаки. На її думку, НПМ “відразу безпомилково вгадується за смисловими ознаками, що доносяться (повідомляються) всією стилістичною тональні-

стю її словесної тканини...” [1, с. 77–78]. Деякі вчені, навпаки, стверджують, що саме граматичні ознаки головні у виділенні НПМ у тексті. Для нас найбільш слушний той принцип, якого дотримується у своїх дослідженнях К.Я. Кусько, вважаючи “більш доцільним двоплощинний розгляд НПМ – у площині суб'єктно-авторських стилістичних кореляцій і в площині їх лінгвістичної репрезентації” [5, с. 94]. Проаналізувавши концепції таких учених, як Г. Шторц, Е.А. Гончарова, Г.Г. Інфантова, Н.С. Поспелов, Є.С. Полташевська, А. Нойберт, Х. Біссінгер, А.А. Андрієвська, Н. Сахарова та ін.) К.Я. Кусько приходять до висновку, що основні ознаки виділення НПМ у тексті такі: 1) морфологічні ознаки (граматичні особливості), 2) лексичні особливості, а також 3) її синтаксична структура.

Ю.В. Шарапова до конститутивних ознак НПМ відносить:

- на морфологічному рівні – наявність прономінально-темпоральних транспозицій, зміну різних дейктичних показників відповідно до суб'єктів виконаних дій;
- на синтаксичному рівні – використання моделей розмовного синтаксису (повних / неповних, одно- / двоскладових пропозицій усіх комунікативних типів, повторів, паралельних і парцельованих конструкцій);
- на лексичному рівні – вживання словникових одиниць, характерних для будь-якого конкретного персонажа [8].

Отже, до морфологічних ознак НПМ, насамперед, належать елементи проксимального дейксиса, прислівники часу, займенники, окличні та питальні речення. Наприклад:

“After a while, Tyler sat cross-legged in the shadow of the standing logs. Tyler sat for a few minutes, got up and took a swim, pulled on a T-shirt and a pair of sweatpants, and started to leave. I had to ask. I had to know what Tyler was doing while I was asleep. If I could wake up in a different place, at a different time, could I wake up as a different person?” [2, p. 32].

Для НПМ характерні окличні, питальні й описові інфінітиви, останні не розвивають дії, не задають хронологічної послідовності, а привносять у НПМ ідею повторення, що створює враження позачасовості. Часто також зустрічаються дієслова в наказовому способі: “The building we're standing on won't be here in ten minutes. You take a 98 percent concentration of fuming nitric acid and add the acid to three times that amount of

sulfuric acid. Do this in an ice bath. Then add glycerin drop-by-drop with an eye dropper. You have nitroglycerin. I know this because Tyler knows this. Mix the nitro with sawdust, and you have a nice plastic explosive. A lot of folks mix the imitro with cotton and add Epsom salts as a sulfate. This works too. Some folks, they use paraffin mixed with nitro. Paraffin has never, ever worked for me” [2, p. 12].

НПМ є поєднанням об’єктивно-авторського плану й суб’єктивного плану персонажа при їх відносній рівновазі. Лінгвістичні показники, що йдуть від авторського плану, – це транспозиція особових займенників та позначення персонажа третьою особою, а також система тимчасових дієслівних форм, що залежать від часу авторського оповідання. Зазвичай розповідь ведеться автором у минулому часі. При появі НПМ вона часто змінюється і подається в теперішньому або майбутньому.

“The whole time I was in the hospital, no way could I fall in love. I just couldn’t go there yet. Settle for less. I didn’t want to process through anything. I didn’t want to pick up any pieces. Lower my expectations. Get on with my less-than life. I didn’t want to feel better about being still alive. Start compensating. I just wanted my face fixed, if that was possible, which it wasn’t.

When it’s time to reintroduce me to solid foods, their words again, it’s pureed chicken and strained carrots. Baby foods. Everything mashed or pulverized or crushed. You are what you eat.” [3, p. 25].

Ознаками НПМ є також: 1) питальні речення; 2) вступні слова з модальним значенням; 3) розмовна лексика; 4) конструкції розмовного синтаксису.

“Whatever the blessing, the talent, or technology, we can still find some way to fuck it up. The other day, the Percodan guy who graduated with top honors after his boosted birthing experience, he comes in here to rent a peak, still lugging around that baby. He tells me, he just lets it slip, that he’s got Robert Mason under contract to boost an upcoming white-water raft trip. Such a bullshit big-name fucking player he’s turned into. Such an industry hotshot. It’s not even a year old, and he’s already stuck a little black port into the back of his kid’s neck” [4, p. 61].

Велику роль у розпізнаванні НПМ відіграють різноманітні лексико-стилістичні засоби, що підсилюють емоційність мови. Це вигуки, які не зустрічаються в НМ, але так легко переходять із ПМ у НПМ, а також окличні, питальні, вказівні частки, частки, що імітують звуки. Можуть представляти НПМ і слова, що належать герою, але вкраплені в авторський контекст.

“A woman calls from Seaview to say her linen closet is missing. Last September, her house had six bedrooms, two linen closets. She’s sure of it. Now she’s only got one. She comes to open her beach house for the summer. She drives out from the city with the kids and the nanny and the dog, and here they are with all their luggage, and all their towels are gone. Disappeared. Poof. Bermuda triangulated” [1, p. 23].

Лексичний склад НПМ – це насамперед загальноживана лексика, що є основою для процесу контамінації, в яку можуть вплітатися модальні дієслова, слова з позитивною або негативною конотацією, а також

емоційно-експресивні слова й вирази, які є відображенням усної розмовної мови.

Виокремимо прийом повторення слів, словосполучень або речень, які акцентують увагу читача на певній дії або події і виконують образотворчу функцію.

У творах постмодернізму досить поширений прийом нав’язливого повторення. Слово чи речення повторюється неодноразово й повністю, або ж змінюється одне зі слів цього речення:

“YOU WAKE UP at Air Harbor International. Every take off and landing, when the plane banked too much to one side, I prayed for a crash. That moment cures my insomnia with narcolepsy when we might die helpless and packed human tobacco in the fuselage.

This is how I met Tyler Durden.

You wake up at O’Hare.

You wake up at LaGuardia.

You wake up at Logan” [2, p.25].

Синтаксична структура НПМ викликає серед лінгвістів найбільшу полеміку. Зокрема, Є.В. Гулига, М.Д. Натанзон вважають, що “НПМ неможливо виділити синтаксично з авторського мовлення” [4, с.171].

Ось що про це говорить В. Шмід: “Невласне-пряма мова – це уривок оповідного тексту, що передає слова, думки, почуття, сприйняття або тільки смислову позицію одного із зображуваних персонажів, причому передача тексту оповідача не маркується ні графічними знаками (або їх еквівалентами), ані вставними словами (або їх еквівалентами)” [9, с. 225].

І дійсно, конструкцію з НПМ не так легко виявити, адже вона не є підрядним реченням, як у випадку з НМ, і в неї немає чітко виражених графічних позначень, таких як двокрапка, лапки, тире, характерних для ПМ. Якщо говорити про стандартні конструкції НПМ, то їм найчастіше притаманні слова автора і саме НПМ, як бачимо в нижченаведеному прикладі:

“At Above and Beyond, we start with the Catch-Up Rap. The group is not called Parasitic. Brain Parasites. You’ll never hear anyone say “parasite”. Everybody is always getting better. Oh, this new medication. Everyone’s always just turned the corner. Still, everywhere, there’s the squint of a five-day headache. A woman wipes at involuntary tears. Everyone gets a name tag, and people you’ve met every Tuesday night for a year, they come at you, handshake hand ready and their eyes on your name tag. I do not believe we’ve met. No one will ever say parasite. They’ll say, agent. They do not say cure. They’ll say, treatment” [2, p. 34].

У творах, що належать до літератури постмодернізму, простежується тенденція до проникнення норм розмовної мови в художній дискурс. Збільшується обсяг чужої мови в тексті, а також розширюється діапазон можливостей уведення цієї мови в тканину художнього твору. Поряд із традиційним використанням ПМ, НМ і НПМ застосовуються вільні форми передачі думок персонажа, його внутрішньої мови. Усі ці способи дозволяють письменникам досягти поліфонічного звучання, яке є відмітною рисою сучасного художнього дискурсу. У наукових працях, присвячених вивченню особливостей художнього тексту постмодернізму, відзначається “мозаїчність”, “еклектичність”, “колажність” досліджуваного об’єкта [7, с. 13].

На різних етапах розвитку лінгвістики робилися спроби класифікації НПМ, визначаючи основними критеріями для типології структурний і семантичний підходи. Такі вчені, як А.А. Андрієвська, Л.А. Соколова, Н.Г. Бабалікашвілі та інші, дотримувалися теорії поділу НПМ за формально-структурною організацією. У новітніх дослідженнях здійснюється структурування НПМ з урахуванням його семантичних особливостей.

Зазначимо, що типологізація НПМ досить складна за умови постійного виникнення нових його форм. Має місце тенденція до зведення різноманіття НПМ до двох полярних типів: 1) НПМ як “голос автора” і 2) НПМ як “голос” персонажа. Але нам видається найбільш повною типологізація НПМ, якої дотримується І.А. Бехта: “З точки зору своєї структурно-семантичної організації, НПМ розпадається на зовнішнє (екзофазне) і внутрішнє (ендофазне) мовлення / думка. Це можна подати так: зовнішнє невластиве-пряме мовлення (фактичне): тематичне, приховане, цитатне, мовлення у мовленні та внутрішнє невластиве-пряма думка: внутрішні рефлексії, внутрішній монолог (діалог, потік свідомості, думка в думці)” [2, с. 26].

У НПМ поєднуються два види розумової діяльності людини – думка і мовлення, які, як відомо, нерозривно пов’язані. І якщо взяти цю тезу за основу для характеристики структурно-семантичних особливостей текстових фрагментів з НПМ, то неважко зрозуміти, що до зовнішнього мовлення слід віднести фактичне, озвучене, вимовлене, а до внутрішнього – мовлення невимовлене, уявне, тобто думки, спогади, роздуми.

Зовнішнє НПМ – це спосіб передачі третьою особою проголошеного й почутого висловлювання.

Спільне для всіх видів зовнішнього НПМ те, що вони співвідносяться з прямою мовою персонажа. Найчастіше зовнішнє НПМ – це дуже короткі уривки тексту, що йдуть, як правило, відразу після прямої мови.

“No”, Marla says. No, she wants it all. The cancers, the parasites [2, p. 38].

So what do I say? I say: I’m sorry. I say, “Tough break about your kid dying.” Out of sympathy, I shake my head... [4, p. 5].

Внутрішнє НПМ відтворює внутрішню мову, роздуми, спогади, думки та інші види ментальної діяльності, не оформлені у вигляді проголошеної мови. Найбільша кількість випадків НПМ у художньому тексті належить саме до внутрішнього НПМ. Це особливо властиве текстам художніх творів постмодернізму, які характеризуються перерваністю, фрагментарністю, дисгармонійністю, інтертекстуальністю, еkleктизмом, еротизмом [2, с. 111]. Наведемо уривок, який, на наш погляд, дуже добре ілюструє вищесказане:

“When meditation ends, everyone is stretching and twisting their heads and pulling each other to their feet in preparation. Therapeutic physical contact. For the hug, I cross in three steps to stand against Marla who looks up into my face as I watch everyone else for the cue. Let’s all, the cue comes, embrace someone near us. My arms clamp around Marla. Pick someone special to you, tonight. Marla’s cigarette hands are pinned to her waist. Tell this someone how you feel. Marla doesn’t have testicular cancer. Marla doesn’t have tuberculosis. She isn’t dying. Okay in

that brainy brain-food philosophy way, we’re all dying, but Marla isn’t dying the way Chloe was dying. The cue comes, share yourself. So, Marla, how do you like them apples? Share yourself completely. So, Marla, get out. Get out. Get out. Go ahead and cry if you have to” [2, p. 37].

В наступному прикладі автор від першої особи розповідає про запахи, які відчуває персонаж, про зображення, які він бачить у дзеркалі, і раптом – фраза, відома всім з дитинства – звертання до дзеркальця, яка ніби промайнула в думках персонажа.

“My breaths smells hot and sour inside my veils, inside the damp layers of silk and mesh and cotton georgette I lift for the first time all day; and in the mirrors, I look at the pink reflection of what’s left of my face. Mirror, mirror on the wall, who’s the fairest one of all?” [3, p. 10].

Дуже часто внутрішнє НПМ виникає в оповіданні, як правило без будь-яких вступних зауважень, воно набагато ширше, ніж зовнішнє.

“They left. And. I left, alone. And. How bad could it be, my face? And sometimes being mutilated can work to your advantage. All those people now with piercings and tattoos and brandings and scarification ... What I mean is, attention is attention” [3, p.18].

У наведеному прикладі наявний вияв однієї з найбільш суттєвих ознак внутрішнього мовлення – внутрішній монолог, навіть діалог персонажа, який розмовляє сам із собою.

Як бачимо, конструкції з НПМ в художніх творах дуже різноманітні. Це можуть бути окремі фрази, розпізнавані лише за змістом, іноді – просто слова або словосполучення, які вимовлені, або промайнули в думках персонажа; подекуди – це великі фрагменти тексту, що нагадують “потік свідомості”.

Проаналізувавши існуючі концепції, ми прийшли до висновку, що розпізнавання НПМ у художньому тексті можливе лише за умови, коли до уваги беруться конститутивні ознаки на морфологічному, синтаксичному та лексичному рівнях. У творах Ч. Поланіка досить часто зустрічається прийом нав’язливого повторення, коли окремі слова, словосполучення або речення повторюються, як приспів у пісні.

За лексичним складом НПМ – це загальноживана лексика, яка нерідко супроводжується вкрапленнями розмовної або жаргонної лексики, словами, які імітують звуки, або лексики, характерної для конкретного персонажа.

НПМ не має чітко виражених графічних позначень, таких як двокрапка, лапки, тире, але стандартним конструкціям притаманні вставні слова автора.

З точки зору структурно-семантичної організації НПМ поділяється на зовнішнє (екзофазне), тобто те, що вимовлене, і внутрішнє (ендофазне) – невимовлене, те, що існує в думках та спогадах.

У проаналізованих творах, НПМ використовується досить інтенсивно, виступає як комунікативне явище із взаємопроникненням та взаємодією дискурсних зон персонажа й автора.

На нашу думку, дослідження структурно-семантичних особливостей та лінгвістичної структури НПМ як складової художнього тексту творів Чака Поланіка перспективне для подальшого наукового аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Андрієвська А.А. Невласне-пряма мова в сучасній французькій художній прозі : дис. докт. філолог. наук. / А.А. Андрієвська. – К., 1970 – 421 с.
- [2] Бехта І.А. Оповідний дискурс в англомовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм. автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. філол. наук спец. 10.02.04. – К., 2010 – 37 с.
- [3] Виноградов В.В. Избранные труды : о языке художественной литературы / В.В. Виноградов. – М. : Наука, 1980 – 360 с.
- [4] С.В. Гулига Теорія сучасної німецької мови. Ч.2. Синтаксис. / С.В. Гулига, М. Д. Натанзон – М., 1959 – 235 с.
- [5] Кусько Е.Я. Проблемы языка современной художественной литературы. Несобственно-прямая речь в литературе ГДР. / Е.Я. Кусько. – Львов : Вища школа, – 1980 – 208 с.
- [6] Энциклопедический словарь-справочник / ред. А.П. Сковородников. – М. : Флинта : Наука, 2005 – 480 с.
- [7] Тихонова Ю.В. Конвергенции различных форм чужой и авторской речи в англоязычной художественной прозе. : “Германские языки” : автореф. на соиск. учён. степ. канд. филол. наук. спец. 10.02.04. – М., 2011 – 24 с.
- [8] Шарапова Ю.В. Несобственно-прямая речь в функционально-коммуникативном и структурно-семантическом аспектах: дис. канд. филол. наук : / Шарапова Ю.В. – СПб., 2001. – 197 с.
- [9] Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – Языки славянской культуры, М., 2003., – 312 с.

REFERENCES

- [1] Andrievska, A.A. Free-indirect speech in modern French fiction: a doctoral thesis – K., 1970 – 421 p.
- [2] Bekhta, I.A. Narrative discourse in English fiction: typology and dynamics of spoken forms, an abstract of doctoral thesis – K., 2010 – 37 p.
- [3] Vinogradov, V.V. Selected works: on the language of fiction – M.: Nauka, 1980 – 360 p.
- [4] Gulyga, E.V. Theory of modern German language : part 2 Syntax. / E.V. Gulyga, M.D. Natanzon – M., 1959 – 235 p.
- [5] Kusko, E.J. Problems of the language of modern fiction. Free-indirect speech in the literature of East Germany. / E.J. Kusko. – Lviv: Vyscha Shkola, – 1980 – 208 p.
- [6] Encyclopedical dictionary-handbook / ed. A.P. Skovorodnikov. – M : Flinta : Nauka, 2005 – 480 p.
- [7] Tikhonova, J.V. Convergences of various forms of and author's speech in English fiction: an abstract of a Ph.D. thesis – M., 2011 – 24 p.
- [8] Sharapova, J.V. Free-indirect speech in functional-communicative and structural-semantic aspects” : doctoral thesis – SPb., 2001 – 197 p.
- [9] Shmid, V. Narratology – Languages of Slavic culture, M., 2003., – 312 p.

Список використаних джерел ілюстративного матеріалу

1. Palahniuk, Chuck. Diary. London: Vintage, 2004, 272 p.
2. Palahniuk, Chuck. Fight Club: A novel. New York: W.W. Norton & Company, 2005, 218 p.
3. Palahniuk, Chuck. Invisible monsters. London: Vintage, 2003, 297 p.
4. Palahniuk, Chuck. Rant: an oral biography of Buster Casey. New York: Anchor Books, 2008, 318 p.

Linguistic structure and structural-semantic peculiarities of free-indirect speech as a constitutive component of fiction (on the corpus of writings of Chuck Palahniuk)

Ye.S. Oryshchuk

Abstract. The article analyzes the linguistic structure of free-indirect speech on the morphological, syntactic and lexical levels. An attempt is made to characterize the structural and semantic features of text fragments with free-indirect speech in the writings of Chuck Palahniuk.

Keywords: *free-indirect speech, linguistic structure, discourse zone of the character, postmodernism*

Лексична об'єктивація концепту PARTNERWAHL на матеріалі німецької мови

Л.А. Пасик*

Східноєвропейський національний університет, Луцьк, Україна

*Corresponding author. E-mail: ludapasyk@yahoo.de

Paper received 11.06.15; Revised 18.06.15; Accepted for publication 19.06.15.

Анотація. У статті йдеться про етимологію концепту PARTNERWAHL в німецькій мові, яка є невід'ємною частиною у структурі концепту. Особлива увага зосереджена на лексичному способі об'єктивації даного концепту в сучасній німецькій мові. Подаються характеристики концепту за словотвірними можливостями складових частин його імені. На основі проведеного аналізу ряду синонімів складових частин композиту Partnerwahl зроблено висновки про стрімкий розвиток структури концепту та його актуальних ознак.

Ключові слова: концепт, етимологія, понятійний / образний / оцінний компоненти, композит, лексико-семантична група

Постановка наукової проблеми та її значення. На рубежі двох тисячоліть в мові відбувається зміна наукових парадигм. В центрі уваги мовознавців виступає людина, як представник тієї чи іншої лінгвокультури. В рамках цієї наукової парадигми формуються та розвиваються когнітивна лінгвістика та лінгвокультурологія [2; 3; 5; 6]. Вербалізований концепт виступає об'єктом мовно-когнітивних досліджень, зокрема в антропоцентричній гілці когнітивної лінгвістики.

Аналіз досліджень цієї проблеми. За визначенням Ю.С. Степанова «Концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини. З іншого боку, це те, за допомогою чого людина сама впливає в культуру, а в деяких випадках і впливає на неї» [7, с. 40].

У А. Вежицької концепт – це об'єкт зі світу «Ідеальне», який має і відображає певні культурно-обумовлені уявлення людини про світ «Дійсність» [1, с. 23].

Слідом за Кубряковою О.С., Поповою З.Д. та Стерніним Й.А. під концептом розуміємо одиницю ментальної інформації, квант знань про дійсність, її елементи, перспективи, характерні для певного соціуму, що трактується у трьох вимірах: понятійному, асоціативно-образному, оцінному [3; 5].

Слід наголосити, що переважна більшість концептів номінуються лексичним шляхом, менша – синтаксичним і фразеологічним [6]. Лексична об'єктивація концептів є узуальним синтетичним прийомом «ословлення» концептів. Вона спирається на той факт, що слово може вбирати в себе узагальнений зміст безлічі форм вираження у природній мові та в тих сферах людського буття, які визначені мовою і які без неї немислимі. Концептуальний інваріант існує у словниковому фонді та, відповідно, у тезаурусі окремих її користувачів. Лексична об'єктивація концепту є сферою засобів, що формують відповідні когнітивно-семантичні простори, тобто тим значеннєвим субстратом, який слугує посередником між планом змісту і планом вираження концепту. Основна одиниця цього рівня – лексичний знак [6, с.82].

Метою статті є виявити засоби вербалізації змістовного наповнення концепту PARTNERWAHL в німецькій мові. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: з'ясувати етимологію лексеми Partnerwahl та виявити засоби об'єктивації досліджуваного концепту. **Об'єктом** є мовні одиниці для позначення концепту PARTNERWAHL. **Предме-**

том дослідження є здатність вилучених мовних одиниць вербалізувати концептуальні ознаки зазначеного концепту.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вважається, що найбільш типовим іменем концепту є іменник. Концепт PARTNERWAHL, на нашу думку, має два способи позначення: процедурний та декларативний. У процедурному сприйнятті концепт іменується словосполученням дієслова та іменника Partner wählen, у декларативному – він іменується лексемою Partnerwahl.

У Німецькому тлумачному словнику під редакцією Дудена знаходимо таке тлумачення даного іменника: *Die Partnerwahl ist die Entscheidung, mit einem bestimmten Partner zusammenzuleben – Вибір партнера – це рішення жити разом з певним партнером (Тут і далі переклад наш – Пасик Л.А.)* [12].

В електронній енциклопедії Вікіпедія значення лексеми Partnerwahl трактується так: *Die Partnerwahl ist der Vorgang für eine kürzere oder langfristige Zeitdauer einen Beziehungspartner zu bestimmen. Beim Prozess der Partnerwahl spielen unterschiedliche Faktoren eine Rolle. Menschen treffen ihre Wahl für oder gegen einen Partner nicht allein auf Basis sexueller Anziehungskraft, sondern auch aufgrund von lebensplanerischen Erwägungen, Gefühlen, Erfahrungen – Вибір партнера – це процес, під час якого визначається на короткий чи тривалий час партнер у стосунках. У процесі вибору партнера відіграють роль різні фактори. Люди вибирають чи відкидають партнера не лише на основі сексуальної привабливості, але й зважаючи на міркування, почуття, досвід щодо планування подальшого життя* [15].

У корпусі німецької мови www.dwds.de подається таке визначення: Partnerwahl – die Wahl eines Partners, Ehepartners – вибір партнера, шлюбного партнера [9].

Лексема Partnerwahl, це композит, утворений складанням двох основ: der Partner та die Wahl. Оскільки слово Partnerwahl не зафіксоване в етимологічних словниках, то прослідкуємо етимологічне значення його складових частин:

Щодо лексеми Partner, слід зауважити, що першопочатковими були такі значення: учасник, компаньйон, співвласник, партнер, наприклад: «Partner», 19. Jh., вперше зустрічається запозичення від англійського слова partner у творах Гете у значенні:

- 1) супутник у танці та суспільних розвагах;
- 2) гравець (член команди).

Частіше цей іменник згадується у другій половині 19 ст. у мові купців та спорті – партнер по бізнесу чи той, що в долі: «Lw. ne. partner, M., «Teilhaber, Partner», zu me. parcener, N., «Teilhaber», Lw. afrz. parconier, M., «Teilhaber», aus spätlat. partionarius, M., «Teilhaber», zu lat. partitio, F., «Teilung», zum Part. Prät. partitus von lat. partire, partiri, V., «teilen», zu lat. pars, F., «Teil» [9; 13].

Слово *Partner* має на сьогоднішній день декілька значень:

1. a) *jmd., der mit anderen etw. gemeinsam [zu einem bestimmten Zweck] unternimmt, sich mit anderen zusammen tut* – хтось, хто з іншими (заради спільної мети) щось здійснює чи об'єднує свої зусилля, наприклад, *der ideale Partner beim Tanzen sein*;
- b) *jmd., der mit einem anderen zusammenlebt, ihm eng verbunden ist* – той, хто проживає разом з кимось іншим, тісно пов'язаний з ним, наприклад: *er ist ihr ständiger Partner*;
- c) *jmd., der mit anderen auf der Bühne, im Film o.Ä. auftritt, spielt* – той, хто виступає на сцені чи грає роль у фільмі з іншими: *er war ihr [männlicher] Partner*;
- d) (Sport) *Gegenspieler, Gegner* (b) – (спорт.) суперник, противник;
2. *Teilhaber* – учасник, співвласник, компаньйон – дане значення збереглося в мові з 19-го століття [12].
У різних джерелах подаються синоніми до лексеми *Partner*, які можна розбити за значенням на групи [10; 11; 14; 15; 16; 17]:
- 1) *Teilhaber/Mitinhaber* – учасник, пайщик/співвласник, компаньйон: *Beteiligter, Gesellschafter, Kompanion, Sozius, Kommanditist, Kommanditär*;
- 2) *Mitspieler* – партнер, гравець команди: *Teilnehmer* та *Gegenspieler* – суперник: *Gegner*;
- 3) *Freund/Kamerad* – друг/товариш: *Ehemann, Bekannter, Gefährte, Genosse, Kumpel, Verbündeter, Vertrauter, Anhänger, Bundesgenosse, Erklärter, Kumpan, Herzensbruder, Spezi, ständiger Begleiter*;
- 4) *Korrespondent* – кореспондент: *Absender, Briefpartner, Schreiber, Adressant, Briefschreiber*;
- 5) *Beteiligter* – співучасник: *Besucher, Mitspieler, Mitwirkender, Aktiver, Anwesender, Beiwohner, Gast, Hörschaft, Mitglied, Publikum, Zuhörer, Zuschauer, Augenzeuge, Teilnehmer*;
- 6) *Gatte* – чоловік (у шлюбі) – в межах даного значення, враховуючи польову будову концепту, можна виділити наступні мікрополя за такими критеріями:
- 6.1. вікові характеристики партнерів – *Alter*
- 6.2. причина вибору партнера – *Traummann, Traumprinz, Märchenprinz, Prinz auf dem weißen Pferd, Mr. Right*;
- 6.3. соціальний статус партнерів – *Bräutigam, Ehegatte, Ehegemahl, Ehepartner, Gemahl, Mann, Angetrauter* (ugs., scherzh.), *Ehegespons, Verheirateter, Ehemann, bessere Hälfte* (ugs.), *Ehehälfte, zweite Hälfte, Herzblatt, Herzbube* (ugs.), *Freund, fester Freund, Flamme* (ugs.), *Schatz* (ugs.), *Adam* (ugs., scherzh.), *Kerl, Typ*;
- 6.4. тривалість стосунків – *Lebensgefährte, -genosse, -kamerad, -partner; Lebensabschnittsbegleiter, -gefährte, -partner; Weggefährte*
- 6.5. домінантність у шлюбі – *Herr und Gebieter*,
- 6.6. розподіл обов'язків – *Erhalter*;

7) *Liebhaver* – коханець: *Geliebter, Liebster, Lover, Verhältnis, Schatz, Liebling, Herzblatt, Kavalier, Macker, zweite Hälfte, Freund*; (umgangssprachlich) *Kerl, Romeo, Typ*; (öststerreichisch salopp) *Haberer*; (scherzhaft) *Gespiele*; (derb) *Stecher*; (umgangssprachlich abwertend) *Galan*; (scherzhaft verhüllend) *Hausfreund*; (veraltet) *Amant, Kurtisan; Aficionado, Anhänger, Bastler, Bewunderer, Fan, Freak, Kenner, Sammler*.

Така кількість синонімів до слова *Partner* (112) свідчить про високу номінативну щільність даної лексеми у системі мови, тобто це підтверджує актуальність та цінність досліджуваного нами концепту для представників німецького етносу. Номінативна щільність за Карасиком В.І. – це ступінь детальності мовного визначення певного концептуального простору, «деталізація означуваного фрагменту реальності, множинне варіативне означення та складні смислові відтінки означуваного [2, с. 146]. Тобто таке розмаїття синонімів підтверджує нам важливість даного концепту для практичної діяльності народу і через те вона так детально осмислюється, крім того дана інформація комунікативно затребувана, тобто є необхідність обговорювати та обмінюватися нею в конкретному соціумі.

Аналіз лексичних одиниць пунктів 6 і 7 вказує також на те, що даний концепт має комунікативну релевантність, він часто і детально обговорюється в німецькому соціумі. Крім того очевидним є той факт, що у суспільстві відбулася зміна цінностей. Переосмислення пов'язане із зміною традиційного бачення сім'ї як священного союзу між чоловіком та жінкою, який за старими канонами укладався раз і на все життя, тобто передбачалося спільне життя з одним партнером/партнеркою (*Lebensgefährte, -genosse, -kamerad, -partner*); а такі лексеми як *Lebensabschnittsbegleiter, -gefährte, -partner* вказують на те, що в німецькій лінгвокультурі допускаються нетривалі стосунки, інколи вони взагалі не мають офіційного оформлення, крім того з'являється третій «гравець в команді». Новим явищем є така структура у суспільстві як одностатеві сім'ї.

Залежно від значення лексема **Partner** дуже часто вживається у багатьох композитах як: 1) перша складова; 2) як друга складова.

В межах кожної із словотвірних сімей виділяються лексико-семантичні групи (далі ЛСГ). Розглянемо їх детальніше.

1) *Partner* як перша складова композиту.

- a) ЛСГ «вибір/пошук партнера» – *Partnerwahl, Partnersuche, Partnervermittlung, Partnerbörse, Partneragentur, Partnervorschlag, Partnertreff, Partnerwahlmodell, Partnerwahlpräferenz*;
- b) ЛСГ «партнерські стосунки (дружні або ділові)» – *Partnerbeziehung, Partnerbindung, Partnerprobleme, Partnerwechsel, Partnertausch, Partnerlook*;
- c) ЛСГ «політичні та економічні партнерські відносини» – *Partnerstadt, Partnerland, Partnerstaat, Partnerunternehmen, Partnerbrigade, Partnergemeinde, Partnerorganisation, Partnerfirma, Partnerschule, Partnerstaat, Partnerregion, Partnerbetrieb, Partnerverein*;
- d) ЛСГ «організаційні питання партнерства» – *Partnerschaftsvertrag, Partnerdienst, Partnerschaftsverein, Partnerschaftskomitee, Partnerschaftsgesetz, Partnerschaftsprogramm, Partnereinkommen, Partnerschafts-*

abkommen, Partnerprogramm, Partnerwährung, Partnergesellschaft;

2) *Partner* як друга складова композиту:

- a) ЛСГ «партнерство за інтересами»: *Angriffs-, Spiel-, Reise-, Kletter-, Sparrings-, Trainings-, Tennis-, Billard-, Schach-, Doppel-, Duo-, Golf-, Tisch-, Klavier-, Koch-, Speed-, Tandem-, Tanzpartner;*
- b) ЛСГ «партнерство за віковими характеристиками/рангом»: *Junior-, Senior-, Hauptpartner;*
- c) ЛСГ «партнерство за гендерним фактором»: *Geschlechtspartner;*
- d) ЛСГ «партнерство по спілкуванню/листуванню»: *Gesprächs-, Ansprech-, Interview-, Diskussions-, Dialog-, Online-Interaktions-, Post-, Kontakt-, Briefpartner;*
- e) ЛСГ «партнерство за політичними інтересами»: *Regierungs-, Koalitions-, Bündnis-, Allianz-, Auslands-, Minderheits-, Ost-, West-, Welt-, Unions-, EU-Partner, Euro-Partner, NATO-Partner, US-Partner;*
- f) ЛСГ «партнерство за сферою діяльності»: *Büro-, Bühnen-, Entwicklungs-, Film-, Fusions-, Finanz-, Gewerkschafts-, Geschäfts-, Handels-, Industrie-, Investitions-, Konferenz-, Kooperations-, Lizenz-, Lohn-, Markt-, Marketing-, Medien-, Netzwerk-, Projekt-, Service-, Sozial-, Sturm-, Tausch-, Tarif-, Technologie-, Verhandlungs-, Werbe-, Team-, Verkehrs-, Vermarktungs-, Vertrags-, Vertriebs-, Wirtschafts-;*
- g) ЛСГ «любов/секс, мрії, бажання»: *Liebes-, Lieblings-, Traum-, Beziehungs-, Sex-, Sexual-, Ideal-, Intim-, Bett-, Wunschpartner;*
- h) ЛСГ «сім'я, шлюб»: *Ehe-, Lebens-, Ex-, Kurzzeit-, Langzeit-, Fortpflanzungs-, Lebensabschnittspartner.*

На даному етапі ми зосередимося на значенні *Partner* – *Gatte* та усіх його можливих відтінках, оскільки нас цікавлять пошуки та вибір партнера для спільного проживання/проведення часу та створення сім'ї. Будь-який із названих партнерів може розглядатися як потенційний партнер для подальшого укладення шлюбу, оскільки здебільшого майбутнє подружжя знаходять один одного саме у середовищі тих, з ким вони працюють, проводять вільний час і т. ін. Про це говорить також і у книзі Крістіане Хагн „Auf Männerfang“: «...ich habe mal gelesen, dass man den Partner fürs Leben zu neunzig Prozent im Umkreis von zehn Kilometern vom Wohn- oder Arbeitsort trifft» [8, с. 140].

Стосовно ж іменника **Wahl**, то в етимологічних словниках зафіксовані такі його значення:

*Wahl, f., «Auswahl, Berufung einer Person zu einer Aufgabe durch Abstimmung», mhd. wal, wale, f., »Wahl, Auswahl, Lage, Schicksal«, ahd. wala (A. 9. Jh.), f, »Wahl, Auswahl, freie Bestimmung«, germ. *walō , (f.,*

*«Wahl», zu germ. *waljan, V., «wählen», zu idg. *uel- (2), V., «wählen, wollen (V.)», zu idg. *au- (7), V., «verlangen, gern haben, begünstigen» [13]. Як бачимо у давньонімецький період поняття вибору трактувалось як таке, що передбачало свободу вибору (*freie Abstimmung*), на що вказує і спорідненість лексеми *Wahl* з германськими та індогерманськими дієсловами зі значенням «хотіти», «прагнути», «любити», «бути прихильним до чогось», «сприяти». (Висловлюється правда дещо інша точка зору на походження дієслова *wählen* у словникові М.М. Маковського: *wählen* співвідноситься з індоєвропейським *uel- „*reissen, schneiden*“. Але вчений не заперечує й думки, що дане дієслово можна також співвіднести з індоєвропейським *uel- «*wollen, wählen*» [4, с. 555])*

Очевидним є те, що у мові зафіксовано факти, які засвідчують динамічні зміни у даному понятті: свобода вибору ускладнюється раціональним прийняттям рішення.

У тлумачному словнику німецької мови під редакцією Дудена [12] значення лексеми *Wahl* трактується так: *Möglichkeit der Entscheidung; das Sichentscheiden zwischen zwei od. mehreren Möglichkeiten* (можливість прийняття рішення, вирішення між двома чи більше можливостями).

Синонімами до слова *Wahl* є: *Alternative, Auswahl [möglichkeit], Entscheid[ung], Entschlie[ßung], Entweder-oder, Option, Wahlmöglichkeit; (bildungsspr.): Votum [11].*

Лексема *wählen* тлумачиться так: *a) sich unter zwei od. mehreren Möglichkeiten für jmdn., etw. entscheiden* – зважуватися на щось або за когось між двома або декількома можливостями; *b) unter zwei od. mehreren Möglichkeiten der Entscheidung für jmdn., etw. prüfend, abwägend, vergleichend suchen* – шукати щось чи когось серед двох чи декількох можливостей, порівнюючи, розмірковуючи та перевіряючи [12].

Тобто, як ми бачимо, згідно сучасних трактувань для того щоб зробити вибір, людина змушена прийняти певне рішення. А прийняття рішень, як правило, дається завжди важко і залежить від того, наскільки сильною є мотивація або бажання чи прагнення зробити правильний вибір, який мотив спонукає її до цього.

Висновки. Отже, досліджуваний нами концепт **PARTNERWAHL** об'єктивується в мові значною кількістю іменників, які можуть бути синоніми як прямими, так і контекстуальними. Така лексична наповнюваність засвідчує релевантність даного концепту для німецького етносу. У перспективі планується дослідження об'єктивації даного концепту словосполученнями.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Вежибицкая А. Лексикография и концептуальный анализ. Анн Арбор, 1985. – с. 123
- [2] Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
- [3] Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – 245 с.
- [4] Маковский М.М. Этимологический словарь современного немецкого языка. – М., 2004. – Изд-во «Азбуковник». – 630 стр.
- [5] Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 [6] с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).
- [6] Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя, 2008. – 332 с.
- [7] Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
- [8] Christiane Hagn. Auf Männerfang. 33 verrückte, halsbrecherische und ambitionierte Versuche, den Mann fürs Leben zu finden – ein Selbstversuch. – Schwarzkopf&Schwarzkopf Verlag GmbH, Berlin. – 2011. – 296 S.
- [9] DWDS / URL: <http://www.dwds.de/?qu=%22Partnerwahl>

- [10] Duden / URL: <http://www.duden.de/rechtschreibung/>
- [11] Duden - Das Synonymwörterbuch, 4. Aufl. Mannheim 2007 [CD-ROM].
- [12] Duden - Deutsches Universalwörterbuch, 5. Aufl. Mannheim 2003 [CD-ROM].
- [13] Gerhard Koebler / URL: <http://www.koeblergerhard.de>
- [14] Openthesaurus / URL: <http://www.openthesaurus.de/synonyme/Partner>
- [15] Wiktionary / URL: <http://de.wiktionary.org/wiki/Partnerwahl>
- [16] Wortschatz.uni-leipzig / URL: <http://wortschatz.uni-leipzig.de/>
- [17] Woxikon / URL: <http://synonyme.woxikon.de/synonyme/partner.php>

REFERENCES

- [1] Wierzbicka, A. Lexikographie and conceptual analyses. Ann Arbor, 1985. – 123 p.
- [2] Karasik, V.I. Linguistic Circle: Personality, Concepts, Discourse. – M.: Gnosis, 2004. – 390 p.
- [3] Kubryakova, E.S., Demyankov V.Z., Pankrac Ju. G., Luzina L. G. Brief dictionary of cognitive terms. – M.: MGU, 1997. – 245 p.
- [4] Makovsky, M.M. Etymological Dictionary of Modern German. – M., 2004. – Publishing house "Azbukovnik." – 630 p.
- [5] Popova, Z.D. Cognitive Linguistics / Z.D. Popova, I.A. Sternin. – M.: AST: East-West, 2007. – 314 [6] p. – (Linguistics and intercultural communication. Gold Series).
- [6] Prikhodko, A.M. Concepts and konceptosystems in a cognitive-discursive paradigm of linguistics. – Zaporozhye, 2008. – 332 p.
- [7] Stepanov, Y. S. Constants: Dictionary of Russian culture. – M.: School "Languages of Russian Culture", 1997. – 824 p.
- [8] Christiane Hagn. Auf Männerfang. 33 verrückte, halsbrecherische und ambitionierte Versuche, den Mann fürs Leben zu finden – ein Selbstversuch. – Schwarzkopf&Schwarzkopf Verlag GmbH, Berlin. – 2011. – 296 S.
- [9] DWDS / URL: <http://www.dwds.de/?qu=%22Partnerwahl>
- [10] Duden / URL: <http://www.duden.de/rechtschreibung/>
- [11] Duden - Das Synonymwörterbuch, 4. Aufl. Mannheim 2007 [CD-ROM].
- [12] Duden - Deutsches Universalwörterbuch, 5. Aufl. Mannheim 2003 [CD-ROM].
- [13] Gerhard Koebler / URL: <http://www.koeblergerhard.de>
- [14] Openthesaurus / URL: <http://www.openthesaurus.de/synonyme/Partner>
- [15] Wiktionary / URL: <http://de.wiktionary.org/wiki/Partnerwahl>
- [16] Wortschatz.uni-leipzig / URL: <http://wortschatz.uni-leipzig.de/>
- [17] Woxikon / URL: <http://synonyme.woxikon.de/synonyme/partner.php>

Lexical objectification of the concept PARTNERWAHL in German language

L.A. Pasyk

Abstract. The article deals with the etymological analyses of the concept PARTNERCHOICE in German, what is an integral part of the structure of the concept. Particular attention is focused on lexical mode of objectification of this concept in modern German language. The characteristics of the concept for the word building possibilities of its name components are produced. The analysis of synonyms components of the composite PARTNERCHOICE is made and it indicates the rapid development of the concept structure and its actual characteristics.

Keywords: *concept, etymology, conceptual / figurative / evaluation component, composite, lexical-semantic group*

Дискусійні проблеми відтворення польських імен та прізвищ на сторінках сучасної періодици («Український тиждень» та «Критика»)

К. Романчук*

Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: katusja605@yahoo.com

Paper received 25.05.15; Revised 01.06.15; Accepted for publication 05.06.15.

Анотація. У статті проаналізовано різні практики відтворення польських імен та прізвищ в українській періодиці (журнал «Український тиждень» та часопис «Критика»), а також зазначено розбіжності у поглядах мовознавців на засади україномовної передачі польських власних назв в засобах масової інформації. Також запропоновано власне бачення на проблему передачі польських імен та прізвищ в українській мові.

Ключові слова: антропонім, альтернативний правопис, орфографічна норма, транскрипція, транслітерація

Засвоєння форми чужомовних лексичних одиниць кваліфікується як закономірний процес у загальній структурі мови-реципієнта. На тлі активного міжкультурного українсько-польського спілкування, розвитку політичних, економічних, соціальних взаємин, залишається актуальним питання відтворення на письмі польських імен та прізвищ українською мовою.

Загалом питання правопису запозичених онімів вирішується двома шляхами: через транскрипцію та транслітерацію. На особливості співвідношення транскрипції та перекладу свого часу звернув увагу О. Реформатський: «Якщо з погляду загальної теорії трансформації транскрипція є також перекладом, то в галузі спеціальній переклад і транскрипція можуть бути протиставлені одне одному, бо по-різному втілюють формулу Гердера: «Слід зберігати своєрідність чужої мови й норму рідної», а саме: 1. переклад прагне *чуже* максимально зробити *своїм*; 2. транскрипція прагне зберегти *чуже* засобами *свого*. Таким чином, в практичній площині переклад і транскрипцію маємо розглядати як антиподи». [2, с. 312]. Іншими словами, власні назви чужої мови не підлягають перекладу і вимагають застосування транскрипції.

Усе актуальнішою (з огляду на певні зрушення в демократичних процесах, поступового відходження від культурного колоніалізму та прагнення закріпити свою культурну ідентичність) стає необхідність транскрипції запозичених власних назв. Формуючи правописну норму для запозичених онімів, варто звертати увагу не лише на традицію запозичення та системно-структурні особливості власної мови, а й на культурну, релігійну та національну належність носія того чи іншого імені (прізвища).

На основі джерельної бази часопису «Критика» та журналу «Український тиждень» ми спробували прослідкувати сучасні тенденції передачі польських власних назв, переглянули правила правопису слів іншомовного походження в чинному «Українському правописі», а також зробили деякі рекомендації щодо впорядкування правил відтворення польських імен та прізвищ, що вже функціонують у мові-реципієнті або запозичуватимуться в майбутньому. Важливо розуміти, що такі рекомендації мають вигляд не жорстких правил для всіх випадків. Вони базуються на тому, що в публіцистичній сфері передача чужомовних антропонімів часто підпорядковується певній мовній політиці видання, мовним смакам, а також завданням ідентифікації носія того чи іншого прізвища (рідше імені).

Проблематику відтворення чужомовних власних назв у вітчизняному мовознавстві розроблено недостатньо. Серед наукових досліджень можна відзначити роботи, в яких вивчався правопис власних імен та прізвищ

(В. Дем'янчук (К., 1960), А.О. Долматова (Луганськ, 2004), Думчак І. (К., 2005) та інші). Проблеми правопису польських власних назв висвітлено в статтях О.П. Шатковської, В.В. Піддубної, О.В. Боки. Питанням правопису як питомих власних особових назв, тобто таких, що мають українськомовну структуру, так й іншомовних антропонімів, які потрапили в українську з інших слов'янських чи неслов'янських мов, присвячено статтю Святослава Вербича, опубліковану на сторінках «Волинської газети» 13 серпня 2013 року (<http://volga.lutsk.ua/view/1179/2/>). Автор засвідчує численні випадки неправильного написання імен та прізвищ, якими рясніють наші друковані засоби масової інформації. Перш за все, це стосується транскрибованих форм близькосторідних російських і білоруських імен, як наприклад: білоруське Аляксандр – укр. Аляксандр, російські Михайл, Пётр – укр. Міхаїл, Пьотр тощо, які є штучними для звукової будови української мови. Щодо польських прізвищ, то науковець зазначає, що найскладнішим у передаванні формальних ознак є, очевидно, суфікси -cki, -ski, -dzki, які в одному випадку відтворюють українськими -цкі, -скі, -дзкі, а в другому – -цьк-ий, -ськ-ий, -дзьк-ий. Автор статті наполягає на однозначній передачі польських суфіксів -cki, -ski, -dzki українськими -цьк-ий, -ськ-ий, -дзьк-ий.

Проти транскрибування польських прізвищ виступає і літературний редактор «Телекритики» Катріна Хаддад-Розкладай. На її думку, правопис польських прізвищ не повинен суперечити українській традиції відтворення іншомовних онімів («Ми ж не пишемо *Квасьневські*»), хоча деколи доводиться йти на поступки піар-служб та компаній, які наполягають на відтворенні власних назв якнайближче до звучання в мові-джерелі (<http://www.telekritika.ua/daidzhest/2013-07-15/83313>).

Як бачимо, проблема має не лише наукове значення, а й практичне. Українське суспільство потребує унормування правопису запозичених власних назв в українській мові.

Кількісно на сторінках періодици переважає традиційний метод транслітерації польських власних назв. Для висвітлення варіативності передачі польських власних назв ми представили різні графічні варіанти одного й того ж оніма, зафіксовані на сторінках часопису «Критика» та журналу «Український тиждень». В одних випадках польські імена перекладаються чи транслітеруються (приклади з журналу «Український тиждень»), а в інших – відтворюються відповідно до їхнього оригінального звучання (часопис «Критика», спорадично в журналі «Український тиждень»).

Наведемо приклади вживання польських прізвищ та імен на сторінках журналу «Український тиждень» (в таблиці зліва) та часопису «Критика» (справа). Ва-

ріативність у написанні антропонімів свідчить про те, що в одному випадку польські антропоніми в основному транслітеруються («Український тиждень»), а в іншому – транскрибуються («Критика»).

Послугуючись чинним «Українським правописом» [4, с. 110 – 111], бачимо, що **И (І)** у польських прізвищах передаємо через **и** після шиплячих і в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович)** (§104, п. 5, б):

Правопис польських прізвищ в «Українському тижні»	Правопис польських антропонімів у «Критиці»
Вживання суфікса -ик: «Польський громадський і політичний діяч Адам Міхник...» № 1 (270) від 10 січня, 2013 «Тексти Казика Сташевського ніколи не залишали байдужими слухачів» № 32 (300) від 8 серпня, 2013 «Відомий польський історик Ґжеґоґ Мотика» № 17 (285) від 26 квітня, 2013 «Станіслава Міколайчика в Польщі» № 37 (305) від 12 вересня, 2013 Вживання суфікса -евич, -ович: «Лешек Бальцерович: українські урядовці вдають, ніби турбуються про населення» № 24 (292) від 20 червня, 2013 «Кістяк формації утворюють харизматичні Ян Борисевич і Януш Панасевич» № 32 (300) від 8 серпня, 2013 «...з розмахом Генрика Сенкевича» № 13 (281) від 28 березня, 2013	Вживання суфікса -ік: «Ці часи о. Юзеф Тішнер у розмові з Адамом Міхніком і Яцком Жаковським...» http://krytyka.com/ua/articles/krykhkist-usoho-tsoho «...відкрив Томаш Шлендак, соціолог із Університету Ніколя Коперніка в Торуні» http://krytyka.com/ua/articles/mapa-tse-netytoryiya Вживання суфікса -евіч, -овіч: «Лешек Бальцеровіч, автор польських реформ» http://krytyka.com/ua/articles/kernanychi-dlya-postkomunistychnohoperekhodu «Адам Міцкевіч», «Вайда уважно прочитав Міцкевіча», «інакше ніж Римкевічівські мітологізації з духу Юнгера радше ніж Міцкевіча» http://krytyka.com/ua/articles/prekrasna-porazka-polshchapislya-vaydy ««Четверте небо» Маріуша Сєнєвіча» http://krytyka.com/ua/articles/polske-literaturoznavstvo-na-temupostzalezhnosti «...омріяної у поезії Бартоломея Зіморовіча» http://krytyka.com/ua/articles/chuzhi-sered-svoho «...польського інтелектуала ХХ століття Юзефа Мацкевіча», «Ф'ют доводить стереотипність Івашкевічевого бачення України та Києва», «Вітольд Гомбровіч» http://krytyka.com/ua/articles/prahnennya-zrozumity «Марта Хашевіч-Ридель», «Ада Лобожевіч з Варшавського університету» http://krytyka.com/ua/articles/areal-bez-mitu «Посилання на Гомбровічів коментар», «Гомбровічеву позицію...», «Гомбровіч» http://krytyka.com/ua/articles/pro-zakonpolskosty «Мечислав Гембаровіч...» http://krytyka.com/ua/articles/polskyy-naukovets-na-sovietskiy-panshchyni «розвиває Павел Терешковіч» http://krytyka.com/ua/reviews/abimperio-2009-no1

И (І) у польських прізвищах і передається через **і** після приголосного (§104, п. 5, а), перед наступним голосним та приголосним **й**, а також перед іншими приголосними:

Правопис польських прізвищ в «Українському тижні»	Правопис польських антропонімів у «Критиці»
«Польський громадський і політичний діяч Адам Міхник...» № 1 (270) від 10 січня, 2013 «Безпосереднім автором плану став Агатон Гіллер...» № 5 (273) від 31 січня, 2013 «Польський депутат Європарламенту Марек Сівець» № 9 (277) від 28 лютого, 2013 «Депутат від Польщі Япек Саріуш-Вольський» № 17 (285) від 26 квітня, 2013 «Голова Представництва ЄС в Україні Ян Томбінський» № 19 (287) від 16 травня, 2013 «...пам'ятника кардиналові Болеславові Комінеку» № 21 (289) від 30 травня, 2013 «Поп-рок група з неповторною вокалісткою Беатою Козідрак» № 32 (300) від 8 серпня, 2013 «Міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський» № 44 (312) від 31 жовтня, 2013 «...представник маргінальної праворадикальної та євроскептичної партії «Самооборона республіки Польща» Матеуш Пікорський» № 14 (334) від 3 квітня, 2014 «...дуже поважаю Збіґнева Бжезінського» № 30 (350) від 24 липня, 2014	«Це бачив о. Юзеф Тішнер, як бачив і Кароль Войтила...» http://krytyka.com/ua/articles/krykhkist-usoho-tsoho «Мілош, Косінський і Брихт» http://krytyka.com/ua/articles/prahnennya-zrozumity «Перекладено «Імперію» та «Подорожі з Геродотом» Ришарда Капусцінського» http://krytyka.com/ua/articles/podorozh-u-svit-inshoyi-lyudyny «Ізабела Філіпак» http://krytyka.com/ua/articles/polske-literaturoznavstvo-na-temupostzalezhnosti «Анджей Фрішке, Алєксандр Данієль» http://krytyka.com/ua/reviews/slownik-dysydentow «Дослідниця Малґожата Кітовська-Лисяк» http://krytyka.com/ua/reviews/shultsiyski-inspiratsiyi-v-literaturi «...пише про Станіслава Ігнація Віткевіча» http://krytyka.com/ua/articles/rivnovaha-mayatnyka «Густав Герлінґ-Грудзінський», «зібрання Регіни Ґожковської-Росі» http://krytyka.com/ua/articles/piznavalna-anatomiya-stalinizmu-kriz-burzhuyskyy-lornet «...віце-маршалком Сейму ПР Ярославом Каліновським» http://krytyka.com/ua/articles/mynule-pid-slidstvom

Польські **ie**, болгарський і сербський **e**, чеські **e**, **ě** після приголосних передаються літерою **е** (§104, п. 1):

Правопис польських прізвищ в «Українському тижні»	Правопис польських антропонімів у «Критиці»
Вживання -е на місці польського -ie. Відсутність пом'якшення приголосного перед пол. -ie: «Очолує його варшавський інтелігент Тадеуш Мазовецький» № 40 (308) від 3 жовтня, 2013 «...Александр Квасневський» № 5 (273) від 31 січня, 2013 «лідер консерваторів Александр Вельопольський» № 5 (273) від 31 січня, 2013 «...євродепутат від Польщі Януш Войцеховський» № 32 (300) від 8 серпня, 2013 «...з розмахом Генрика Сенкевича» № 13 (281) від 28 березня, 2013 «Шалений успіх мав Януш Вишневський» № 22 (290) від 6 червня, 2013 «...польський міністр оборони Томаш Семоняк» № 33 (301) від 15 серпня, 2013 «Історик Маріан Дзевановський» № 5 (273) від 31 січня, 2013 Проте ми натрапили на винятки, коли відбувається пом'якшення приголосного перед пол. -ie (і, відповідно, вживання -є): «...дуже поважаю Збігнєва Бжезінського» № 30 (350) від 24 липня, 2014 «У його складі відзначилися серед інших Барбара Тшезлевська й Збігнєв Голдис» № 32 (300) від 8 серпня, 2013 «Земовіт Щерек зробив сміливий крок і написав відверту книжку» № 28 (348) від 10 липня «Павел Свебода: «Якщо Україна не підпише Угоди про асоціацію з ЄС, їй буде складно повернутися до переговорів»» № 12 (280) від 21 березня, 2013 «Єжи Стемпень про особливості фінансування політичних партій» № 19 (287) від 16 травня, 2013 Вживання -е після м'якого польського l: «Лех Валенса, Адам Міхник створили нову легітимність ЄС» № 41 (309) від 10 жовтня, 2013 «Болеслав Берут у Польщі» № 37 (305) від 12 вересня, 2013 Хоча є виняток: «лідер консерваторів Александр Вельопольський» № 5 (273) від 31 січня, 2013	Вживання -є після приголосного (на місці польського -ie): «Тадеуш Мазовецький, прем'єр-міністр під час найдраматичніших змін у Польщі» http://krytyka.com/ua/articles/kernanychi-dlya-postkomunistychnoho-perekhodu «Юліуш Мерошевський...», «Коментар Мерошевського», «редактор і коментатор Рафал Габельський», «Янек Негода», «як це слушно з'ясовує Казімеж Келес-Крауз» http://krytyka.com/ua/articles/pro-zakon-polskosti ««Четверте небо» Маріуша Сенсвіча» http://krytyka.com/ua/articles/polske-literaturoznawstvo-na-temu-postzalezhnocy «Юзеф Туровський і Владислав Семашко» http://krytyka.com/ua/articles/mynule-pid-slidstvom «...діялогу Адама Поморського та Влодзімежа Марціняка» http://krytyka.com/ua/articles/nova-skhidna-evropa-yak-blyzkaya-zahranytsa-rosiyi?page=2: «видатної документалістки Агнешки Арнольд» http://krytyka.com/ua/articles/mapa-tse-ne-terytoriya «...поет Анджей Невядомський зіставляє Шульцову прозу із прозою поляка Зигмунта Гаупта» http://krytyka.com/ua/reviews/shultsivski-inspiratsiyi-v-literaturi Вживання -є для пом'якшення приголосного l (польського l): «Років десять тому Лешек Колаковський» http://krytyka.com/ua/articles/mystetstvo-buty-nekonsekventnym «Марек Міллер», «Спротив стосувався того, що Леха Качинського» http://krytyka.com/ua/articles/prekrasna-porazka-polshchapislya-vaydy «Президент Польщі Лех Качинський», http://krytyka.com/ua/articles/mynule-pid-slidstvom «як це слушно з'ясовує Казімеж Келес-Крауз» http://krytyka.com/ua/articles/pro-zakon-polskosti

Польські носові **a**, **e** передаються сполученнями літер **ом**, **ем** перед губними приголосними (§104, п. 8, а; §109, п. 7, е), сполученнями літер **он**, **ен** перед іншими приголосними (§104, п. 8, б; §109, п. 7, е):

Правопис польських прізвищ в «Українському тижні»	Правопис польських антропонімів у «Критиці»
«...молодий офіцер Ярослав Домбровський» № 5 (273) від 31 січня, 2013 «Політика і гроші. Єжи Стемпень про особливості фінансування політичних партій» № 19 (287) від 16 травня, 2013 «Представник партії «Право і справедливість» Станіслав Пента» № 9 (329) від 27 лютого, 2014 «Лех Валенса, Адам Міхник створили нову легітимність ЄС» № 41 (309) від 10 жовтня, 2013	«Єжи Яжембський» http://krytyka.com/ua/reviews/suchasna-retsepsiya-tvorchosti-bruno-shultsa-naukovi-materialy-iii-mizhnarodnoho-festyvalyu «Люцина Домбровська» http://krytyka.com/ua/articles/prystrast-piznannya-svitu «Лех Валенса був сильним лідером» http://krytyka.com/ua/articles/kernanychi-dlya-postkomunistychnoho-perekhodu

М'якість польських приголосних **п', с', с' (dz')** у прізвищах перед суфіксами -ський, -цький і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях н, с, ц (дз) пом'якшуються. В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я та ь** (у кінці слова) (§104, п. 9):

Правопис польських прізвищ в «Українському тижні»	Правопис польських антропонімів у «Критиці»
Вживання ь у кінці слова: «Єжи Гедройця» № 9 (329) від 27 лютого, 2014 «Єжи Стемпень» № 17 (337) від 24 квітня, 2014 «Польський депутат Європарламенту Марек Сівець» № 9 (277) від 28 лютого, 2013 «Польський депутат Павел Коваль»... № 50 (318) від 12 грудня, 2013	Вживання ь у кінці слова: «Єжи Гедройць не схвалював Мілошевої заяви» http://krytyka.com/ua/articles/pro-zakon-polskosti ««Біла Марія» Ганни Краль» http://krytyka.com/ua/articles/podorozh-u-svit-inshoyi-lyudyny «Добре знаний Даріюш Вєжхось» http://krytyka.com/ua/reviews/zrodla-nienawisci-konflikty-etniczne-w-krajach-postkomunistycznych Вживання м'якого знака для пом'якшення польських приголосних s, z: «...репортаж-комікс – «Польща – чемпіон Польщі» Томаша Лєсьняка», «викладачами якої є Маріуш Щигел і Павел Гозьлінський» http://krytyka.com/ua/articles/prystrast-piznannya-svitu ««Гашишопенки» Ярослава Масьянека» http://krytyka.com/ua/articles/polske-literaturoznawstwo-na-temu-postzaleznosti

Суфікси слов'янських прізвищ -ск(ий), -цк(ий), -ск(и), -цк(и), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(ý), -ck(ý) передаємо відповідно через -ськ(ий), -цьк(ий), -дзськ(ий):

Правопис польських прізвищ в «Українському тижні»	Правопис польських антропонімів у «Критиці»
«Історик Маріан Дзевановський», «...молодий офіцер Ярослав Домбровський», «Тут активно діяв Едмунд Ружицький» № 5 (273) від 31 січня, 2013 «...Броніславом Коморовським», «Поляки через нього пройшли, згадати лишень Романа Дмовського» № 17 (285) від 26 квітня, 2013 «Шалений успіх мав Януш Вишневський», «А Барбара Космовська, польська авторка підліткової літератури» № 22 (290) від 6 червня, 2013 «Очолює його варшавський інтелігент Тадеуш Мазовецький» № 40 (308) від 3 жовтня, 2013 «...польському послу Вацлавові Гжибовському вручили знамениту ноту» № 38 (358) від 18 вересня, 2014	«Мабуть, у цьому весь Лєшек Колаковський», «схарактеризував свого часу Лєшка Колаковського» http://krytyka.com/ua/articles/mystetstvo-buty-nekonsekwentnym : «...маршалок Сейму Броніслав Коморовський», «віце-маршалком Сейму ПР Ярославом Каліновським», «Президент Польщі Лєх Качинський», «Юзеф Туrowsький» http://krytyka.com/ua/articles/mynule-pid-slidstvom «Гжегожа Срочинського...», «книжка Влодзімежа Новака, а також Еви Кльонової», «Войцех Ягельський» росте наступником Ришарда Капусцінського», «Праці Войцеха Ягельського і Магдалени Гроховської» http://krytyka.com/ua/articles/podorozh-u-svit-inshoyi-lyudyny «Пригадується з Лєшка Колаковського», «У розмові з Кшиштофом Чижевським», «...підхоплюючи голоси Станіслава Бжозовського, Антонія Слоніського» http://krytyka.com/ua/articles/rivnovaha-mayatnyka

Контрастивний аналіз польських антропонімів показав, що на сторінках «Українського тижня» переважає принципи *традиційного* засвоєння польських власних назв, який відбувається шляхом «українізації» чужомовних структур. У цьому випадку правопис прізвищ не суперечить фонетичній та морфологічній системам української мови. Проте варто зазначити, що серед аналізованих імен та прізвищ були й варіанти транскрибованих антропонімів, як-от: Єжи Стемпень (Jerzy Stępień), Збігнєв Голдис (Zbigniew Holdys), Збігнєв Бжезіньський (Zbigniew Brzezinski), Земовіт Щерек (Ziemowit Szczerek). Це може свідчити про те, що усе актуальнішою стає необхідність транскрипції запозичених власних назв, коли ми якнайкраще зберігаємо національний колорит оригіналу, а також робимо крок у бік культурної ідентифікації носія того чи іншого імені та прізвища.

На сторінках часопису «Критика» застосовують принцип *фонетичного* відтворення оригінальної назви і пропонують альтернативний правопис польських власних назв, відмінний від загальноприйнятої орфографії: вживання **і** в суфіксах -ик, -ицьк-, -ич (-евич,

-ович) (див. таблицю), польське **ie** після приголосних передаються літерою **є** (див. таблицю), позначення м'яких польських приголосних **п', с', с' (dz')** м'яким знаком на письмі, а не тільки в українській вимові (див. таблицю), відображення м'якого приголосного **l**.

Основною причиною таких відмінностей, на нашу думку, полягає в ідеологічних засадах часопису: чітке відокремлення українського інформаційного масиву від чужомовних елементів через культурну ідентифікацію носія того чи іншого імені та прізвища. Правописні варіанти одного й того ж прізвища можуть слугувати вказівкою національної належності людини, наприклад, Ярослав Масьянек (Jarosław Maślane), Яцек Вєсьоловський (Jacek Wiesiowski), Марта Хащевіч-Ридель (Marta Chaszczewicz-Rydel) – поляки, а не українці з польськими іменами. Деколи такі варіанти є й показником ставлення автора статті до описаних ним подій. Варіативність антропонімів у такому випадку необхідно розглядати не тільки в структурному аспекті, а й з урахуванням позалінгвальних факторів, що мають (або мали) на неї значний вплив, наприклад, розвиток державності, вплив традицій, політики, демо-

графії, моди тощо). При цьому напрямок моди має певні закономірності: а) орієнтація еліти на іншомовні антропонімічні зразки; б) поширення формул і їх варіантів від еліти до нижчих верств населення.

Слід пам'ятати, що мова українських засобів масової інформації початку ХХІ століття зазнала істотних змін, які потребують ретельного вивчення в умовах політичного дискурсу: розпад радянської імперії, проголошення незалежності України, нові суспільно-політичні реалії в державі спричинили глибинні зміни в українському суспільстві, що знайшло своє відображення у мові засобів масової інформації (зокрема, в засвоєнні польських антропонімів).

Правопис антропонімів відображає ідеологію періодичного видання й безпосередньо пов'язаний із функцією впливу. Експресивність запозичених імен та прізвищ має підкреслено соціальний характер; вона передусім цілеспрямована, вибірна й оцінна.

Докорінні зміни в суспільно-політичному устрої держави, реформування економічної системи, звільнення засобів масової інформації від ідеологічного тиску колишньої тоталітарної держави спричинили значні зрушення в розумінні принципів запозичення чужомовних власних назв. Важливим стимулом активізації засвоєння іншомовної лексики носіями сучасної української мови стали процеси усвідомлення належності України до цивілізованого світу; перевага інтегративних тенденцій над тенденціями протиставлення колишнього радянського суспільства буржуазним зразкам; переоцінка цінностей; орієнтація на Захід у багатьох галузях громадського життя тощо.

Альтернативний правопис польських власних назв, запропонований на сторінках часопису «Критика», на нашу думку, може слугувати чудовим поштовхом до переосмислення традиційних методів передачі чужомовних антропонімів.

Щодо вживання літер *г* та *г*. Питання вживання дзвінкого *g* і глухого *h* в українському правописі остаточно не розв'язане. Третє видання українського правопису повернуло до абетки літеру *г*, але сфера її вживання чітко окреслена не була. Харківський правопис 1929 року, дійсний в українській діаспорній пресі та літературі, на ґрунті якого був створений Г. Голоскевичем «Правописний словник» [1], пропонує транслітерувати через дзвінке *г* всі *g* у словах іншомовного походження. Натомість глухому *h* відповідає на письмі буква *г*. Розрізнення *г* та *г* відповідно до вживання *g* та *h* у мові-джерелі є вихідним принципом укладання сучасних українських словників [3]. Такий підхід цілком придатний для відтворення польських власних назв українською на письмі.

Натомість четверте видання правопису радить не розрізняти на письмі дзвінкий *g* і глухий *h*, а транслітерувати їх через фарингальне *г*.

Польська мова має фонему *g* та *h*. Фонетично виправданою є необхідність адекватного відтворення цих фонем на письмі, що унеможливило транслітерацію цих фонем однією літерою *г*, як це пропонує робити чинний український правопис. На нашу думку, цілком доречним є вживання *г* на означення задньоязикового *g* та *г* на означення польського *h*. Як показав аналізований матеріал, цього принципу послідовно дотримуються на сторінках «Українського тижня» та «Критики».

(«Український тиждень»): вживання *г* на означення *g*:

Агатон Гіллер (Agaton Giller), Ромуальд Траугутт (Romuald Traugutt), Гжерж Мотика (Grzegorz Motyka), Кшиштоф Цуговський (Krzysztof Cugowski), Гжерж Гайда (Grzegorz Gajda), Збігнєв Бжезінський (Zbigniew Brzezinski), Вацлав Гжибовський (Wacław Grzybowski), Владислав Лянґнер (Władysław Langner).

Вживання *г* на означення *h*: Генрик Сенкевич (Henryk Sienkiewicz), Моніка Германн (Monika Hermann), Збігнєв Голдис (Zbigniew Hołdys).

(«Критика»): вживання *г* на означення *g*:

Богуслав Волошанський (Bogusław Wołoszanski), Ян Томаш Грос (Jan Tomasz Gross), Мацей Габлянковський (Maciej Gablankowski), Малґожата Шейнерт (Małgorzata Szejnert), Войцех Гурецький (Wojciech Górecki), Войцех Ягельський (Wojciech Jagelski), Густав Герлінґ-Ґрудзінський (Gustaw Herling-Grudziński).

Вживання *г* на означення *h*: Анджей Ф. Грабський (Andrzej F. Grabski), Ганна Дильонґова (Hanna Dylągowa), Оскар Галецький (Oscar Halecki), Генрик Верещицький (Henryk Wereszycki), Зигмунт Гаупт (Zygmunt Haupt).

Деякі складнощі у транслітерації становить відтворення м'якості приголосного м'яким *l*. У польській мові звук, що позначається буквою *l*, є м'яким. Тобто, в антропонімах *Leszek Balcerowicz*, *Alexander Wielopolski*, *Lech Wałęsa* приголосний *l* вимовляється м'яко: **Лешек Бальцеровіч**, **Александр Вельопольський**, **Лех Валенса**. Традиційно польські власні назви, пристосовуючись до системи української мови, відтворюються без пом'якшення приголосного *l*, наприклад (з «Український тиждень»): **Александр Квасневський**, **Агатон Гіллер**, **Болеслав Комінек**, **Тадеш Налєпа**, **Лех Валенса**, **Павел Залевський**. Натомість на сторінках «Критики» можемо спостерігати протилежний принцип відтворення польських імен та прізвищ із м'яким *l*, який базується на фонетичному наближенні до оригінальної вимови:

«Мабуть, у цьому весь **Лешек Колаковський**», «...характеризував свого часу **Лешка Колаковського**» <http://krytyka.com/ua/articles/mystetstvo-buty-nekonsekventnym>, «**Марек Міллер**», «Спротив стосувався того, що **Леха Качинського**» <http://krytyka.com/ua/articles/prekrasna-porazka-polshcha-pislya-vaydy>, «послухати і почитати **Лешка Колаковського**», «Мудрець **Лешек Колаковський**» <http://krytyka.com/ua/articles/apolo-hiya-szyfa>, «...відкрив **Томаш Шлендак**» <http://krytyka.com/ua/articles/mapa-tse-ne-terytoriya>, «Книжка польського літературознавця **Александра Ф'юта**», «...за аргументацією **Александра Ф'юта**» <http://krytyka.com/ua/articles/prahnennya-zrozumity>, «**Мартина Марія Леманчик** із Познані», «**Моніка Валєцька** з Ягелонського університету» <http://krytyka.com/ua/articles/areal-bez-mitu>.

Отже, ми вважаємо, що у питанні транслітерації українською мовою м'якого чи твердого *l* у польських власних назвах слід спиратися на вимову традиції мови оригіналу, тобто розрізняти *на письмі* м'який *l* чи твердий *l*.

Контрастивний аналіз фактичного матеріалу показав, що домінантним залишається принцип транслітерації власних назв, хоча усе актуальнішою стає практика транскрипції запозичених власних назв (як поштовх

до переосмислення традиційних методів передачі чужомовних антропонімів). На основі правопису польських власних назв на сторінках часопису «Критика» ми спробували дати певні рекомендації щодо фонетичного відтворення польських імен та прізвищ в сучасній українській мові. Отримані результати можуть бути застосовані як для кодифікації принципів передачі

польських антропонімів, так і для зіставлення принципів уживання власних імен в українських мас-медійних текстах. Автор не претендує на встановлення остаточної істини, метою цієї роботи є спонукання до дискусії в середовищі мовознавців, результатом якої має стати напрацювання правописної норми з подальшим скеруванням її до Правописної комісії.

ЛІТЕРАТУРА

[1] Голоскевич Г. Правописний словник. – Х., К. – 1930. [2] Реформатский А. А. Перевод или транскрипция? // Восточнославянская ономастика. – М., 1972. – с. 311 – 332. [3] Словник-довідник вживання літери г. – Львів, 1993. – 16 с.	[4] Український правопис / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні; Інститут української мови / О.А. Дітель (ред.). — Стер. вид. — К.: Наукова думка, 2004. — 236 с.

REFERENCES

[1] Holoskevych H. Orthographic dictionary. – Kh., K. – 1930. [2] Reformatskij A. A. Translation or transliteration? // East Slavic Onomastics. – M., 1972. – 311 – 332 p. [3] Letter g usage dictionary. – Lviv, 1993. – 16 p.	[4] Ukrainian orthography / The National Academy of Sciences of Ukraine; O.O. Potebnia Institute of Linguistics; The Institute of the Ukrainian Language / Ditel O.A. (edit.). – K.: Naukova dumka– 2004. – 236 p.

Controversial problems of Polish names and surnames orthography in the Ukrainian periodical press

K. Romanchuk

Abstract. This article examines the various practices of Polish names and surnames reproduction in the Ukrainian periodical press (the journals "The Ukrainian Week", "Krytyka") and indicates different linguistic points of view of how to spell Polish proper names in the media. Also we offer our own vision of the problem of Polish names and surnames spelling in the Ukrainian language.

Keywords: *anthroponym, alternative orthography, orthographic(al) standard, transcription, transliteration*

Особливості дискурсу оповідань Інгеборг Бахманн (на матеріалі збірок «Das dreißigste Jahr» та «Simultan»)

О.Б. Склярєнко

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Переяслав-Хмельницький, Україна

Paper received 27.06.15; Revised 04.07.15; Accepted for publication 08.07.15.

Анотація. У статті досліджуються особливості персонажного дискурсу в оповіданнях відомої австрійської письменниці Інгеборг Бахманн на прикладі її збірок «Тридцятий рік» та «Синхронно». Встановлено, що цим оповіданням характерне використання таких комунікативних стратегій як кооперативні, конфліктогенні та маніпулятивні. Було також встановлено, що важливими компонентами комунікативних стратегій в цих оповіданнях є комунікативні тактики втішання, вмовляння та залякування. На мовленнєвому рівні такі характеристики є визначальними на лексичному та синтаксичному рівні.

Ключові слова: оповідання, дискурс, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, дискурсивна поведінка.

Вступ. У центрі сучасної антропоцентричної лінгвістики знаходиться проблема мовної особистості. Будь-яка мовна особистість виражається у мові й через мову; вона є насиченням додатковим смислом і поглибленням поняття особистості взагалі, єдністю мовної здібності й комунікативної компетенції індивіда.

Складна структура мовної особистості містить як когнітивні, так і комунікативно-прагматичні компоненти, адже мовна особистість є, з одного боку, носієм індивідуально-специфічних ознак концептуальної та мовної картин світу, а з іншого, продуцентом своєрідного стилю вербальної поведінки. Дослідження феномену мовної особистості суттєво ускладнюється значним розмаїттям останньої, що зумовлює актуальність розробок типології мовних особистостей як на основі власне мовленнєвих критеріїв, так і через кореляції з існуючими соціальними та психологічними типологіями.

Короткий огляд публікацій по темі свідчить про те, що на сьогодні існують різноманітні типології комунікативних стратегій, адже вони, як і саме трактування терміна, є ще не повністю дослідженою проблемою. Ми використовуємо трактування терміна «комунікативні стратегії» і їх типологію за О.О. Селівановою, де комунікативною стратегією називається «... складник евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, ефективності інформаційного обміну та комунікативного впливу. Це певна комбінаторика проміжних цілей, а безпосередньою реалізацією такої комбінаторики називають тактикою» [5, с. 268]. Залежно від мети комунікації О. Селіванова зазначає, що залежно від мети комунікації у науковій літературі сьогодні виокремлюють такі типи комунікативних стратегій: *кооперативні* – спрямовані на комунікативну співпрацю партнерів спілкування й такі, що передбачають пом'якшення мовленнєвої поведінки мовця з метою зменшення ризику виникнення конфліктних ситуацій; *конфліктогенні* – призводять до конфлікту та *маніпулятивні* – спрямовані на зміну свідомості чи поведінки партнера спілкування в цілях мовця [5, с. 208].

Ціль статті полягає у тому, що доступ до мовної особистості здійснюється через її продукти – текст і дискурс. Тому об'єктом даної розвідки є персональний дискурс з урахуванням його діалогічних стратегій та тактик в аналізі оповідань австрійської письменниці Інгеборг Бахманн як мовленнєвого жанру.

Матеріалом статті виступають дискурсивні фрагменти оповідань Інгеборг Бахманн зі збірок «Das dreißigste Jahr» та «Simultan». **Методи** дослідження у статті зумовлені метою та завданнями і спираються на: компонентний аналіз для визначення смислів, що актуалізуються при взаємодії компонентів. Наративний аналіз використовується в роботі як продовження структурного методу та застосовується при дослідженні наративної структури оповідань. Методика діалогічної інтерпретації тексту використовується в роботі для аналізу текстів оповідань І. Бахманн як знакових посередників дискурсу, беручи до уваги запропонований М. Бахтінін принцип діалогічності та з урахуванням екстралінгвальних чинників текстової комунікації.

Результати і їх оговорення. За твердженням Я. Бондаренко, дискурс персонажа художнього тексту містить ті зразки самооцінки, крайніми полюсами якої є самоствердження та самозасудження. Саме ці полюси регулюють вибір тих чи інших засобів вираження власних думок особистостей [3, с. 46]. У структурі оповідань стереотипність персонажного дискурсу є своєрідним орієнтиром, що вказує на психологічний тип персонажа як мовної особистості. Діалог в оповіданнях свідчить про закономірності використання особистісного стилю спілкування, комунікативні преференції та способи вирішення конфліктів. Прямий мовленнєвий контакт у текстах оповідань – це віддзеркалення індивідуальної сфери життєдіяльності індивіда: когнітивної – знання, погляди, установи та упередження, акціональної – індивідуальні способи дії, соматичної – фізичні та психічні стани індивіда, позиційної – це соціальні та ситуативні ролі і позиції [2, с. 136].

Серед мовленнєвого потоку персонажного мовлення маркованістю позначається використання персонажами у описі своїх персонажів конфліктогенних та маніпулятивних комунікативних стратегій. Конфліктогенні стратегії в оповіданнях І. Бахманн вимагають використання таких тактик: тактики нападу, тактики втішання та тактики захисту. Прикладом тактики нападу може бути діалог Йозіпа та Марії з оповідання

«Die Fähre»:

«Es ist spät». Seine Stimme ist voll Vorwurf.

«Du fährst nicht mehr?»

«Ich weiß nicht», erwidert er. «Wo willst du noch hin?». Er ist von fremder Unerbittlichkeit beherrscht [7, с. 12].

Поромник Йозіп, використовуючи прості непоширені речення, чітко скеровує ситуацію у свій власний бік, уступаючи першим у розмову без привітань чи вві-

дних питань, робить зауваження Марії, що вже пізня година і це не личить молодій дівчині в такий час самій їхати до панського будинку. Відповідаючи на запитання Марії, він також використовує просте непоширене речення. Такий синтаксис характеризується скутістю, де адресант не може знайти потрібних слів. Також цей тип висловлення відзначається м'якістю і не є потенційним провокатором.

Речення підсилюється використанням модального дієслова «müssen» та прислівника «verdammt», що надає репліці відтінку розмовного мовлення. Комунікативна мета чоловіка – отримати листок непрацевдатності, але його маніпулятивна стратегія не мала результату, адже коротка репліка-відповідь лікаря «Das werde ich nicht tun» має відтінок упевненості, до того ж лікар сам зразу переходить у наступ, використовуючи повтор у питальних реченнях. «Warum besuchen Sie Ihre Frau nicht? – Warum besuchen Sie Ihre Frau nicht im Krankenhaus!» Використання у кінці другого питального речення знаку оклику замість знака питання має свою комунікативну мету, а саме якимось чином уплинути на чоловіка, щоб він відвідав дружину, яка ось-ось помре в лікарні.

Тактика втішання мовних особистостей в оповіданнях характеризується стриманістю та м'якістю, що на вербальному рівні виражається у виправданнях або вимушених компліментах:

«Mara schien etwas eingefahren zu sein, sie setzte schüchtern hinzu: Ich habe dich im Radio gehört, letzte Woche. In diesem Konzert. Du warst sehr gut, glaube ich. Charlotte hob abwehrend die Achseln.

Sehr gut, sagte Mara und nickte. Vielleicht kannst du wirklich etwas und vielleicht bist du ehrgeizig

Charlotte erwiderte hilflos: Ich weiß es nicht. Auch so kann man es nennen

Nicht böse sein! – Mara richtete sich auf, schlang die Arme plötzlich um Charlottes Hals. – Du bist wunderbar. Nur lieb mich! Lieb mich! Aber ich werde alles hassen von Eifersucht, die Musik, das Klavier, die Leute, alles. Und ich werde stolz sein zugleich auf dich. Aber lass mich bei dir bleiben. – Sie besann sich und ließ die Arme sinken. – Ja, tu wie du willst. Nur schick mich nicht fort. Ich werde alles für dich tun, dich aufwecken morgens, dir den Tee bringen, die Post, ans Telephon gehen, ich kann kochen für dich, dir alle Wege abnehmen, dir alles vom Leib halten. Damit du besser tun kannst, was du willst. Nur lieb mich. Und lieb nur mich» [7, с. 210-211].

Шарлота нічого не може вдіяти з нав'язливою поведінкою закоханої в неї невідомої дівчини. Спочатку дівчина намагається за допомогою компліментів привернути увагу Шарлоти, дати їй зрозуміти, що вона цікавиться нею вже давно: «Du warst sehr gut; vielleicht kannst du wirklich etwas und vielleicht bist du ehrgeizig». Тут слід також зауважити, що в наведеному діалозі комплімент є засобом ввічливості, що реалізує її максимум. На думку О. Селіванової, саме комплімент задовольняє найважливішу психологічну потребу людини – прагнення до позитивних емоцій [5, с. 216]. Молода піаністка Шарлота після певного часу, проведеного з Марою, стомлена й не хоче знаходити слів для продовження розмови. Невербальний знак плечима у відповідь та апосіопеза вказують на втому, нерозуміння ситуації, що склалася, та небажання про-

довжувати розмову. Це все провокує Мару, яка вдається до маніпулятивної стратегії і після задобрювання перераховує все, що вона може зробити для Шарлоти. Дівчина намагається примусити кохати її, що на рівні синтаксису передається за допомогою кіклосо, тобто рамкового повторення.

Наведемо ще один приклад: «Franz Joseph Trotta, an dir ist der Welt wirklich ein politisches Genie verlorengegangen, sagte Elisabeth streng. Vielleicht sagte Trotta. Aber es fragt mich ja niemand. Und du hast eigentlich bemerkt, daß dieser Willy immer nur herumrennt und sich wichtig macht, aber nie etwas wirklich tut, denn du tust das für ihn.

Das sagst du, erwiderte Elisabeth lachend, und du tust doch überhaupt nichts.

Ich tu nichts, aber das ist etwas anderes, ich spiele mir keine Komödie vor wie ein Deutscher, der die ganze Zeit alles in Trab hält, sich selber vor allem » [7, с. 426].

Діалог Елізабет та її друга Франца Йозефа Тротта розпочинається з компліменту, хоча Елізабет вимовляє його в даному випадку примусово, адже це єдиний спосіб закінчити дискусію щодо знайомого Вілі, який походить з Німеччини, та став для жінки-фотографа вчителем, що дав путівку у життя. Розмова Елізабет та Тротта має своє історичне та політичне підґрунтя, адже тут мова йде про взаєморозуміння австрійців та німців. Прототипом бахманівського Тротти є персонаж із роману Йозефа Рота «Крипта Капуцинів». Дослідник творчості І. Бахманн Девід Доленмаєр зіставив роман з оповіданням письменниці «Три дороги до озера» й зробив висновок, що Франц Йозеф в оповіданні є потомком однойменного героя Рота й показує можливий розвиток подій у суспільстві через десять років [6, с. 11]. Тротта є ерудованою людиною, обізнаною з історією, щоб не вступати з ним у політичні дискусії, Елізабет намагається з посмішкою «erwiderte Elisabeth lachend» не допустити конфлікту. Тут знову основну роль відіграє синтаксис, а саме прості непоширені речення «Das sagst du», «Und du tust doch überhaupt nichts» вказують на небажання продовжувати розмову в такому руслі. На відміну від реплік Елізабет, репліки Тротти характеризуються використанням поширених, складних речень Ich tu nichts, aber das ist etwas anderes, ich spiele mir keine Komödie vor wie ein Deutscher, der die ganze Zeit alles in Trab hält, sich selber vor allem. Тож задобрювання Тротти за використання стратегії втішання все ж не має успіху, адже співрозмовник прагне довести правильність своєї точки зору.

Захисна стратегія дискурсу персонажів оповідань знаходить своє місце в мовленні особистостей, для яких також характерна м'якість, яка і провокує співрозмовника на агресію. Наприклад, ситуація Міранди з оповідання «Ihr glücklichen Augen»: «Ja, du, ins Lavoir. Ich komm mir invalid vor, ich kann nicht ausgehen, ich kann niemand sehen. Du verstehst.

Josef sagt aus dem IV. Bezirk herüber:

Eine schöne Bescherung. Aber du bist schon oft ohne Brille ausgegangen.

Ja aber. Miranda weiß nichts Überzeugendes vorzubringen. Ja aber, jetzt ist das anders, denn sonst hab ich sie wenigstens in der Tasche.

Nein, das hast du nicht. Ich bitte schon sehr!

Wir wollen doch nicht deswegen, flüstert Miranda, bitte, wie klingelst du denn?

Wie soll ich denn klingeln?

Anders. Eben anders.

Aber da keine Antwort kommt, sagt sie schnell:

Doch, Lieber, ich komme mit, ich fühle mich nur so unsicher, gestern bin ich beinahe, ja, fast, nicht ganz, ohnmächtig, wirklich, es ist scheußlich, ich habe die Reserve ja probiert. Alles „daneben“, verzerrt. Du verstehst schon» [7, с. 364]. Міранда телефонує своєму коханому й знаючи, що він сердитиметься, що знову щось трапилося з її окулярами, розпочинає свою розмову з простого еліптичного речення, в якому немає ні підмета, ні присудка. Використання прислівника «invalid» підсилює стан її беззахисності.

Для діалогу Міранди і Йозифа характерне використання еліпса: «Wir wollen doch nicht deswegen, flüstert Miranda, bitte, wie klingelst du denn?», «Alles „daneben“, verzerrt». Такий тип синтаксису вказує читачу, що Міранда не може знайти потрібних слів для переконання, щоб коханий прийшов до неї на допомогу. Стан беззахисності підсилюється використанням прислівників «unsicher, ohnmächtig, scheußlich». Але всі намагання не приносять очікуваного результату. Тут можна стверджувати, що Міранда зазнала комунікативної девіації, тобто зазнала невдачі, причиною якої є недостатня комунікативна компетенція адресанта [2, с. 137]. Дискурсу Йозифа притаманні прості непоширені, інколи еліптичні речення: «Eine schöne Bescherung, Wie soll ich denn klingeln?». Це свідчить про небажання адресата підтримувати розмову та вказує на нехтуванням максимальною ввічливістю, що в даному випадку характеризується тактовністю, тобто мінімізацією примусу.

Маніпулятивні стратегії реалізують у собі спрямованість на зміну поведінки партнера спілкування в цілях мовця [5, с. 209]. Персонажі І. Бахманн використовують таку стратегію, щоб вплинути на співрозмовника та отримати бажаний результат. Комунікативна мета маніпулятивної стратегії вимагає використання тактики умовляння та залякування. В оповіданні «Der Schweiß» знаходимо два випадки використання персонажами тактики умовляння: «Der Mann ließ es liegen, ohne daraufzuschauen, und sagte dann rasch: „Ich war zwei Tage nicht arbeiten. Sie müssen mir einen Schein schreiben“. „Ausnahmsweise“, sagte der Doktor, „weil die Frau Sie braucht. Ausnahmsweise kann ich das machen. Ich kann das sonst nicht. Es ist strafbar“ ... Der Doktor schrieb nicht gleich, sondern fragte „was ist denn los? Mit Ihnen ist doch etwas los“. „Nichts“, sagte der Mann „das heißt, ich möchte Sie etwas fragen“ „Ja?“ fragte der Doktor. » [7, с. 62].

Та «„Herr Doktor“ sagte die Frau, „es ist alles umsonst, ich weiß es. Er kümmert sich um nichts mehr. Er schaut die Kinder nicht mehr an. Ich könnte krepieren. Von ihm aus ja, krepieren könnte ich“ „Ich werde ihm eine Stelle verschaffen. Heutzutage ist nichts leichter als das. Haufenweise gibt es Stellen für einen gelernten Arbeiter“. „Nein“, sagte die Frau und weinte, „es ist alles umsonst. Jetzt ist das Unglück da. Keiner gibt einen roten Heller für uns“ „Sie sind eine dumme Frau, Frau Rosi“, sagte der Doktor, „denn Ihr Mann ist doch ein braver Mensch, ein fleißiger, braver Mensch“ „Aber er liest. Tut nichts als lesen. Reden Sie mit ihm. Auf mich hört er ja nicht“ » [7, с. 65].

Спільним елементом у цих двох випадках є використання модальних дієслів, у першому випадку «Sie müssen mir einen Schein schreiben», а в другому прикладі використання форми умовного способу в складі повтору «Ich könnte krepieren; krepieren könnte ich» виконує стилістичну роль підсилення. Дружина не впевнена у своєму чоловіку, якому все стало байдуже, і вона вважає, що навіть її смерть нічого не зможе змінити.

На відміну від цього прикладу перший випадок свідчить про продумане використання модального дієслова «müssen», що ставить лікаря в безвихідне становище. Його відповідь із використанням анафори «ausnahmsweise» вказує на те, що не досить часто лікар виписував листок непрацездатності здоровій людині. Синтаксис дискурсу лікаря характеризується також використанням іншого типу повтору, а саме епіфори «etwas los», яка також стилістично підсилює комунікативну мету мовця дізнатися, що стало причиною зміни ставлення чоловіка, професійного зварника, до життя та до своєї родини й роботи.

У другому прикладі, так само як і в першому, мета вмовити співрозмовника виконати задумане реалізується за використання наказового способу. Дружина просить лікаря поговорити з чоловіком «Reden Sie mit ihm», лікар знову піддається на вмовляння і за допомогою епітетів «einen dumme Frau,» та «ein braver Mensch, ein fleißiger, braver Mensch» звинувачує дружину зварювальника в тому, що вона втратила віру у свого чоловіка.

Таким чином, можна дійти висновку, що використання тактики вмовляння, яка характеризується впливом на емоційний стан адресата, має свій успіх за умови використання наказового способу, модальних дієслів та умовного способу.

На відміну від тактики вмовляння тактика залякування порушує максиму ввічливості, що, за твердженням О. Селіванової, включає в себе такі ознаки: тактовність, великодушність, схвалення іншого, згоду й усунення розбіжності в поглядах, симпатію та співчуття, дружельність, запобігливість як прагнення мінімізувати дискомфорт, усунути незадоволення інших тощо [5, с. 215]. Розглянемо приклад: «„Als Kind habe ich versucht, mich zu rächen“, sagte ich, und mein Atem feuchtete ihre Wangen.

„Zu rächen ...?“ fragte sie.

„Ich habe einer Katze mit einem großen, scharfen Messer die Beine abgeschnitten, einer ganz kleinen, blutjungen Katze. Dann trug ich sie ins Wasser. Ich hörte sie schreien, noch als sie im Wasser trieb. Es war, als schrie das Wasser. Ja, das Wasser schrie noch lang, es schrie, bis es Abend wurde, und ich lag am Ufer und zählte die Schreie“

Anna wurde so blaß, daß ihr Gesicht kleiner zu werden schien; nur ihre Lippen traten, zusehends, röter und voller hervor. Sie ließ sich ohne Widerstand küssen» [7, с. 81].

Тож з наведеного вище видно, що герой оповідання «Der Hinkende», ім'я якого автор в оповіданні не називає, застосовує тактику залякування, комунікативною метою якої є змусити дівчину поцілувати його. Кульгавий чоловік почуває себе занадто ображеним на життя, в якому він народився з вадами здоров'я. Щоб примусити дівчину звернути на нього увагу, кульгавий використовує у своєму мовленні прості епітети та порівняння: «mit einem großen, scharfen Messer» та «einer ganz

kleinen, blutjungen Katze». Якщо вже чоловіку не було шкода малого кошеняти, то Анна розуміє, що з нею він також може зробити все, що забажає. На жорстокість кульгавого вказує також порівняння, яке він використовує для опису крику кошеняти «als schrie das Wasser» і те, що кошеня тонуло, а він лежав на березі й рахував його крики. Але така тактика мала успіх, використання Анною апосіопези.

«Zu rächen ... ?» вказує реципієнту та те, що дівчина не знає, що їй відповісти. Вона не може знайти потрібних слів, щоб висловити свою думку та втекти від чоловіка.

Висновки. Тож із указанного вище можна зробити висновок, що аналіз стратегій і тактик мовлення персонажів вказує на їхню індивідуальність та засоби самоствердження в суспільстві. Домінантними в дискурсі персонажів є маніпулятивні та конфліктогенні стратегії, що свідчить про подекуди агресивний характер протагоністів, а використання кооперативної стратегії – про м'якість та нерішучість. Як і сама авторка, її персонажі постійно перебувають у пошуку та прагнуть самоствердження.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики // К. : Академия, 2004. – 342 с.
- [2] Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології // К. : Академія, 2006. – 247 с.
- [3] Бондаренко Я.О. Дискурс акцентуованих мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській прозі) // К., 2002. – 237 с.
- [4] Караулов Ю.Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения // Язык и личность. – М. : Наука. – 1989. – С. 3–10.
- [5] Селіванова О.О. Основы теории мовой комунікації // Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. – 350 с.
- [6] Соколова Е.В. Творчество Ингеборг Бахман. Понятия «язык» и «молчание»: дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.03 // М., 2001. – 153 с.
- [7] Bachmann I. Sämtliche Erzählungen // München, Zürich : Piper Verlag, 2005. – 498 S.

REFERENCES

- [1] Batsevyich, F.S. Foundations of communicative linguistic // K. : Akademiia, 2004. – 342 p.
- [2] Batsevyich, F.S. Foundations of linguistic genology // K. : Akademiia, 2006. – 247 p.
- [3] Bondarenko, Ya.O. Discourse of accentuate speech personalities: communicative and cognitive aspect (on the material of characters' speech in modern American prose) // K., 2002. – 237 c.
- [4] Karaulov, Yu. Russian speech personality and tasks of his study // Language and personality. – M. : Nauka. – 1989. – P. 3–10.
- [5] Selivanova, O.O. Foundations of theory of speech communication // Tcherkasy : Tchabanenko Yu.A. Publishing house, 2011. – 350 p.
- [6] Sokolova, Ye.V. Creative work of Ingeborg Bachmann. Terms „language“ and „silence“ : dissertation for the degree of Ph.D. in philology: 10.01.03 // M., 2001. – 153 p.
- [7] Bachmann, I. Stories // Munick, Zurich : Piper Verlag, 2005. – 498 p.

Peculiarities of discourse in I. Bachmann's stories (on the material of collections «Das dreißigste Jahr» and «Simultan»)

O.B. Skliarenko

Abstract. The article reveals the peculiarities of the characters' discourse in the stories of the famous austrian writer Ingeborg Bachmann on the examples of her collections «Das dreißigste Jahr» and «Simultan». It was established, that these stories are characterized by the usage of cooperative, conflict and manipulative communicative strategies. It was also established, that the communicative tactics in these stories are the main component of the communicative strategies. These are comfort, persuasion and intimidation communicative tactics. On the language level they can be noticed on the lexical and syntactical level.

Keywords: stories, discourse, communicative strategies, communicative tactics, discourse behavior

Микола Костомаров як літературний персонаж (на матеріалі творів Д. Мордовця, В. Петрова, Р. Іваничука)

Р.П. Ткаченко*

Інститут філології Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: tkachenkoR@3g.ua

Paper received 10.06.15; Revised 16.06.15; Accepted for publication 23.09.15.

Анотація. У статті йдеться про концепцію головного героя у романах Д. Мордовця “Професор Ратмиров”, В. Петрова “Аліна і Костомаров”, а також про інтерпретацію постаті М. Костомарова у романі Р. Іваничука “Четвертий вимір”. На підставі порівняльного аналізу з’ясовано типологію персонажа у висвітленні цих письменників. У Д. Мордовця Костомарова представлено як юродивого і святого, у В. Петрова як розвінчаного романтика, у Р. Іваничука як ренегата. Констатується тісний зв’язок між названими творами Д. Мордовця і В. Петрова.

Ключові слова: *художня біографія М. Костомарова, типологія персонажа, юродивий, романтик, ренегат.*

У XIX ст. українська художня біографістика лише зароджувалась. Одним з перших творів у цьому жанрі був незакінчений роман Д. Мордовця “Професор Ратмиров”. Усі персонажі цього роману мають прототипів, зокрема головний герой – це не хто інший, як М. Костомаров у його київський і саратовський періоди. Художній досвід Д. Мордовця не пройшов повз увагу пізніших авторів, які творили образ М. Костомарова в літературі.

Видатний український історик та письменник М. Костомаров неодноразово ставав героєм художніх творів. Чи не перша спроба літературної інтерпретації постаті М. Костомарова, наразі як адресата ліричного висловлювання, належить Т. Шевченку у відомому вірші з присвятою, написаному в казематі III відділення. Однак у переважній більшості випадків М. Костомаров як літературний персонаж репрезентував побічну лінію сюжету, виступаючи другом Кобзаря, одним з учасників Кирило-Мефодіївського братства. У цій ролі він з’являється на сторінках поезії, прози, драматургії П. Тичини, Василя і Валерія Шевчуків, Р. Іваничука, З. Труб, О. Іваненко та ін.

Творчість В. Петрова-Домонтовича добре відома сучасному читачеві й різнобічно досліджена сучасними літературознавцями. Біографічним романам В. Петрова присвятила кандидатську дисертацію “Аліна й Костомаров” та “Романи Куліша” В. Петрова в контексті українського культурного життя 20-х рр. XX ст.” В. Зубань. Натомість художня спадщина Д. Мордовця, особливо українською мовою, досі залишається переважно поза увагою дослідників. Українські й російські літературознавці – В. Момот [5], Ю. Лебедєв [2], В. Пустовіт [10], О. Луцишин [4] – пропонують або загальний огляд творчості письменника, або аналіз окремих його історичних романів. Незакінчений роман “Професор Ратмиров” (1889) відразу після публікації перших двадцяти двох розділів у російському журналі “Книжки недели” опубліковано в тому ж обсязі українським часописом “Правда” у перекладі М. Комара, згодом надруковано окремою книжкою. Утім, цей прозовий фрагмент, попри численні згадки, глибше українських дослідників не зацікавив. Роман Р. Іваничука “Четвертий вимір” у порівняльному контексті під цим оглядом також не аналізували.

Зазначені романи В. Петрова, Р. Іваничука, Д. Мордовця досліджуємо по чергову за ступенем їх літературного розголосу.

На думку В. Зубань, роман В. Петрова “Аліна й Костомаров” містить ознаки біографічного і любовного жанру, які при ближчому огляді виявляються побічними прикметами ширшої жанрової матриці – інтелектуального роману, що в українській прозі 20-х рр. XX ст. представлений творами В. Підмогильного, М. Хвильового, М. Могиланського та ін., з притаманним йому комплексом проблем, мотивів, з центральною постаттю героя-інтелектуала. Героя українського інтелектуального роману 20-х рр., як доводить дисертант, модельовано значною мірою згідно з формалістичною теорією “літературного побуту”, тобто з особливим “прицілом” на приватне життя персонажа: “В. Петров перетворив образи реальних осіб українського минулого на певні культурні теми за допомогою прийому “очуднення” (“поновлення”), базового для формалістичного дискурсу: відомі постаті національної історії Костомаров і Куліш тут постали героями любовних романів” [1, с. 10]. В. Петров не сприймав ні народництва, ні революційного романтизму, представленого у добу Розстріляного Відродження, зокрема, гаслами “азіатського ренесансу”, “загірної комуни” тощо. Останній міг співвідноситися у романі “Аліна й Костомаров” з пародією на месіаністичні інтенції романтизму. Таким чином, образ М. Костомарова у В. Петрова – це постать розвінчаного романтика, котрий замість того, щоб плекати власний талент науковця і насолоджуватись життям, жертвує собою задля омріяного майбутнього, згідно з романтичними ідеалами.

Як відомо, обидва свої біографічні романи В. Петров скомпонував з явних чи прихованих цитат, “склеївши” їх власними коментарями. Працюючи над художнім життєписом М. Костомарова, він користувався головним чином автобіографією історика, мемуарами А. Крагельської (Костомарової), Д. Мордовця. Радянські літературознавці М. Сиротюк, І. Ходорківський [1] твердили, що В. Петров клав в основу романізованих біографій інформацію сумнівного походження, плітки, чутки, анекдоти. Насправді аналіз першоджерел говорить про інше. Автор не скористався багатьма епізодами, які могли б посилити пародійність головного персонажа, бо вони не узгоджувались з авторським задумом, наприклад: пригода в Штондиному лісі поблизу Дідівців, суд над котом Василем Васильовичем Мюфоговим, дивні звички, які виказували брак чуття міри, егоїзм, приміром, голосне позихання перед сном, вичавлювання цілого лимона в шербу, поступова втрата

пам'яті, професійних навичок в останні роки життя (місяцями переписував в архіві справу Долгоруких, хоч вона вже була до того надрукована). В. Петров нічого не сказав про антипатичне ставлення Костомарова до євреїв, засвідчене багатьма епізодами з автобіографії та автобіографічних заміток в часописі "Киевская старина" (1884, №2), зокрема в легенді про пана Потоцького з вуст ченців Почаївського монастиря, в епізоді сварки з євреєм на пароплаві (автобіографія), під час розслідування сумнозвісної єврейської справи в Саратові. Автобіографія М. Костомарова що далі, тим більше з плином оповіді позбувається виміру внутрішнього часу, внутрішнього росту і розтікається вишир географічним простором, множить географічні найменування, артефакти, знайдені в археологічних експедиціях, сухий перелік старовинних пам'яток, наче каталоги побаченого в старій паломницькій літературі. Ця еволюція була б істотною, якби автор стежив за відходом М. Костомарова від громадського життя, зосередженням винятково на професійній діяльності. В. Петров не ставив за мету докладно показати оточення М. Костомарова в Петербурзі. Богомільність Костомарова письменник розглядає у контексті його дивацтв, хоча вона була пов'язана з травмою дитинства, із загибеллю батька-безвірника. Взагалі його дивацтва могли б скласти предмет прецікавої психоаналітичної студії. У В. Петрова вони впливають з підпорядкування романтичному стилеві. З цілком зрозумілої причини цілі періоди життя М. Костомарова випадають з поля зору письменника. А. Крагельська постає єдиною обраницею його серця, хоч насправді ще в Харкові молодий Костомаров мав намір стрілятися на дуелі зі звідником його колишньої коханої, заводив любовні романи на засланні в Саратові, згодом пропонував Н. Білозерській знайти йому дружину, просив руки і серця К. Юнге.

Таким чином, історія стосунків героя з А. Крагельською не вкладається в романтичний канон, а постає у потрібному наświetленні, лише зазнавши редагування. З нашого погляду, не мають рації ні В. Петров, котрий ствердив, що їхнє кохання обернулось у "трупне ніщо", ні сучасний історик Є. Луняк, який пише: "Цю історію з повним правом можна віднести до найпрекрасніших, найдраматичніших. Вона доводить, що справжнє кохання існує, і час над ним не владний" [3, с. 333]. Маємо елітарний з невротично-декадентським відтінком романтизм у одного автора і егалітарний, розрахований на масового читача, – у другого (Є. Луняк). Напевно, найближчим до історичної реальності був Валерій Шевчук в оповіданні "Залита сонцем кімната" (1995): зустріч Костомарова і Крагельської через більш ніж двадцять років відтворено в елегійній тональності, переважає легкий сум за втраченими мріями, замерзлу душу проймають пригадувані (ніби чужі тепер, проте й не згаслі без сліду) почуття, як сонячні промені заливають кімнату.

У романі "Аліна й Костомаров" М. Костомарова представлено радше як тип романтика-митця, ніж тип вченого. Культурно-естетична атмосфера доби відіграє значно більшу роль у характеротворенні, ніж професійна заангажованість героя. Занурення в минуле, культуру, світ книги тут слугує каталізатором абсорбції модних культурних віянь, утім досить штучних і далеких від життєвих реалій. Образ Костомарова

багато в чому передрікав долю самого В. Петрова, вченого і письменника: і тривала розлука з коханою, і "заслання"-еміграція, і любов до парадоксів, і духовна ситуація існування "без ґрунту" у світі загрозливому, хаотичному, непередбачливому, що не визнає накидваних зовні схем.

Цілісність і достовірність образу М. Костомарова залежить від співвідношення приватної і громадської сфер у його життєписі. Художня інтерпретація допускає вільне поводження з фактами. Автор на власний розсуд може перекроювати площини приватного і громадського. Наразі нам важливо підкреслити, що наголос на приватному житті й побуті викликаний ситуацією, коли громадську / службову діяльність скомпрометовано примусом чи подвійними стандартами, і простором для більш людського, автентичного лишається побут. У випадку з такими прототипами, як М. Костомаров, цей підхід призводить до спотворення їхнього історичного масштабу. Утім, громадська діяльність М. Костомарова письменника мало цікавила.

Зовсім інакше трактував образ М. Костомарова Р. Іваничук. В "історико-революційному" романі "Четвертий вимір" Костомаров – антипод мужнього і чесного М. Гулака. Поведінка героїв під час слідства над Кирило-Мефодіївським братством, рефлексії з цього приводу посідають в романі Р. Іваничука центральне місце.

Еволюція світогляду М. Костомарова як учасника українського руху досі залишається непроясненою. Р. Іваничук вибудовував власний образ історика, спираючись на загальноприйняте тоді трактування самоусунення М. Костомарова від участі в революційному русі після заслання: мовляв, зрадив ідеали юності, відійшов на консервативні позиції. Тепер на ті самі факти можна подивитися інакше: не підтримав студентський бунт, тому що захищав "чисту" науку; писав про українську літературу як літературу "для домашнього вжитку", бо тверезо оцінював можливості українських літераторів в обставинах заборон і переслідувань. Костомаров Р. Іваничука жалюгідно поводить на слідстві, пережитий страх зробив його полохливим, обережним. Звичайно, не слід скидати з рахунку радянську тенденційність (теорія про два крила кирило-мефодіївців, революційне і ліберально-буржуазне) роману "Четвертий вимір" (1984), хоча, з другого боку, тут можна добачати натяк на дисиденство 1970 – 1980-х рр. в СРСР. Громадська поведінка М. Костомарова, справді, була не завжди послідовною і зрозумілою. Так, Д. Мордовець згадує, як 1878 р. під час обіду на честь Г. Квітки-Основ'яненка історик підтримав його ініціативу виступити з приводу перспектив розвитку української літератури, проте коли промовець вже прилюдно посплався, виступаючи, на ініціативу М. Костомарова, останній різко заперечив це [6, с. 662].

Ключем до образу Костомарова у романі "Четвертий вимір", з нашого погляду, є контекст творчості Р. Іваничука, починаючи з роману "Яничари", зокрема наскрізна тема національного ренегатства. Причому прозаїка цікавить не тільки зрада як така, але також всі її переходи, нюанси, малопомітні відтінки. Якщо Костомаров для В. Петрова – це тип загубленого серед повсякдення романтика, як-от альбатрос у однойменному сонеті Ш. Бодлера, то для Р. Іваничука – це тип ренегата

та, на зразок Мазепи з відомої поеми О. Пушкіна, причому і в особистому, і в громадському житті.

Імовірно, В. Петров був знайомий з романом Д. Мордовця “Професор Ратмиров”. Обидва романи починаються закоханістю і заручинами (у Д. Мордовця – початок твору ближче до арешту), образ протагоніста так само витримано в іронічно-парадоксальній тональності, композиційною віссю також є стосунки героя з жінками, знаходимо до того ж явний перегук окремих мотивів. Наприклад, для Д. Мордовця так само, як і для автора “Аліни й Костомарова”, одним із засобів відтворення внутрішнього світу персонажа, сюжетотворення, провіщення долі є його поезія, тому прозаїки цитують вірші М. Костомарова. В. Петров констатував та ілюстрував розбіжність думки, слова, дії історика. Через те героя приваблювала усе життя тема царів-самозванців [9, с. 242], психологія подвоєного й ототожненого “я”: “Його непослідовність, його суперечливість, його двоїстість впадали у вічі кожному” [9, с. 243]. Про Ратмирова автор пише: “У Ратмирова, справді, було щось двоїсте: часом трудно було вірити його щирості, де, здавалося, він пустує, а виходило, що він робив се зовсім серйозно. Се бувало від того, що він часто знаджувався тим, що йому уявлялося, а через те дехто дививсь на його, як на чудного, напівбожевільного” [7, с. 196]. Однак, на відміну від В. Петрова, Д. Мордовець більше уваги надає саратовському періоду життя М. Костомарова.

Роман “Професор Ратмиров” має документальну основу, імена і прізвища персонажів твору співзвучні реальним іменам прототипів. Тому, незважаючи на художню форму викладу, він може слугувати додатковим джерелом про М. Костомарова, особливо про його саратовський період. Читач довідується, що Костомарівський переклад “Єврейських мелодій” Дж.Г. Байрона навіяний красою темних очей коханої перекладача, дізнається про надісланий до Саратова відомий вірш Т. Шевченка з присвятою М. Костомарову. Окремі подробиці та епізоди твору документуються за мемуарами Д. Мордовця, приміром, переправа у човні через Неву після побачення з ув’язненим [6, с. 638]. Згадка про те, що наречена любила співати фразу з опери М. Глінки “Руслан і Людмила” (1842, лібрето Н. Кукольника) “О мій Ратмир!” вказує на біографічне джерело назви роману [7, с. 117]. Утім, свідчення очевидців пропущено тут через художній код за рахунок повторів, наскрізних мотивів, символічних деталей, усієї архітектоніки художнього цілого.

З метою прояснення художнього змісту твору та концепції протагоніста виокремимо у тексті роману лейтмотиви: волзькі пейзажі, удаване і справжнє божевілья, оманливе жіноче кохання, єврейський злочин-офіра. Волга, заволзькі далі, приволзька вольниця, прогулянки Волгою і вздовж її берегів зринають на сторінках роману не лише як тло дії. Уже в четвертому розділі після прибуття до Жовтогорська герой виходить на високий берег і дивляється зачаровано в заволзьку далину. Його думки, викликані побаченням, набувають у тексті концептуального характеру: “Скільки простору для праці, скільки поезії в цій праці! Але разом він згадав, що йому навіки заборонено писати й друкувати. Холод обхопив його і туманом закуталась вся ця велика картина. Він озирнувся навкруги: недалеко від його на

камені сидів поліціант і, загадавшись, лускав соняшникове насіння” [7, с. 28]. За рахунок контрасту письменник формує асоціативне поле, структуроване опозиціями зовнішнє / внутрішнє, рабство / свобода.

У перші дні перебування в Жовтогорську засланець спіткав на вулиці юродивого і дуже зацікавився ним. Ратмиров здогадався, що юродивий лише прикидається таким, щоб видурювати у богомільних людей гроші. З цієї зустрічі професор вивів собі таку мораль: “Люди усе преклоняються перед тим, чого вони не можуть розгадати. – Нехай же і в мене не все вони розгадують, – поклав він собі на думці” [7, с. 102]. Невдовзі Ратмиров, як чиновник, допитує божевільного солдата з українців, що називав себе Христом. “Вертаючи після сего до готелю, Ратмиров замислився над долею бідного москалика і своєю власною. Йому разом і смішно і гірко стало і коли б його спитали, як се він з блискавичного речника і професора обернувся в перекладача при жовтогорській губернській управі; він так саме, як і сей москалик, одмовив би: “Не знаю” [7, с. 105]. Безперечно, головний герой проектує на власну долю ці факти удаваного й справжнього божевілья.

З автобіографії М. Костомарова відомо, що він брав участь у розслідуванні справи, пов’язаної з убивством, нібито іудеями, двох православних хлопчиків з метою жертвоприношення. Д. Мордовцев використав цей епізод як будівельний матеріал для власної концепції. Ратмиров пише історичну розвідку про “жидівські” жертвоприношення. З одного боку, він утримується без достатніх доказів звинувачувати людей, які нагадують йому чимось кирило-мефодіївських братчиків, котрих теж звинуватили, як він вважає, безпідставно, з другого – сам Ратмиров ототожнює себе з жертвою, Христом. Детективний сюжет контрапунктом озивається поміж епізодів з життя професора, зловісно переплітається зі сценами дружніх, веселих розмов і розваг. Очі Юдіти у коханої і робота над циклом “Єврейських мелодій” на початку роману загадковим чином перегукуються з цією історією. Очевидно, єврейство тут переростає рамки національності, набуваючи ознак метафори, сигналізуючи про втручання злої сили.

Розмова між матір’ю і донькою Врублевськими у човні, коли вони дорогою з Петропавловської фортеці переправлялись через Неву та ретельно виписані деталі, які цю розмову супроводжують, виявляються, з нашого погляду, ключем (кодом) до концепції (ідеї) роману. Мати перемогла, викинувши обручку доньки в Неву. У цьому контексті мати, шпиль Петропавловської фортеці, Зимовий палац, пам’ятник Петру I – явища одного порядку: “Петропавловський шпиль відходив все далі, а кріпость ставала все більше похмурою. Тільки золоте яблуко під ногами янгола горіло на сонці, як далека зоря” [8, с. 24]. Заявлене у цьому фрагменті протиставлення профанної і сакральної сфер буття організовує архітектоніку роману “Професор Ратмиров”. Фатальне зіткнення цих сфер призводить до божевілья, юродства, бунту. Все, що відбувається з героєм Д. Мордовця можна пояснити стражданнями чистої душі, полоненою профанним світом.

Цікаво відзначити, що роман Д. Мордовця нагадує двопланову художню структуру канонічних агіографій, одночасно символічну і реальну.

Отже, у романі В. Петрова М. Костомарова інтерпретовано як тип романтика (тип – у сенсі наближення художнього образу до понятійної конкретики, концепту), у Р. Іваничука – як тип ренегата, у Д. Мордовця – як тип юродивого і святого. Цим номінаціям відповідають різні жанрово-стильові різновиди: інтелектуальний роман, “історико-революційний” роман, роман-агіографія (останній з тією дешицією іронії, з якою Гр. Тютюнник писав “Житіє Артема Безвіконного”). Втрата наведеної, за В. Петровим, впливає з того, що герой

надто переймається книжними схемами та умовностями, у романі Р. Іваничука це пояснюється егоцентризмом, у Д. Мордовця – злою долею, яка випробовує ангельське ество персонажа. Багато в чому споріднені романи Д. Мордовця і В. Петрова різняться інтерпретацією тих чи тих рис у відмінному інтер’єрі, серед якого вимальовується персонаж, релігійному в одного прозаїка, культурологічному – в другого. Образ Костомарова у В. Петрова є, з нашого погляду, цитатою з Д. Мордовця, однак позбавленою властивого їй ґрунту.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Зубань В.І. “Аліна й Костомаров” та “Романи Куліша” В. Петрова в контексті українського культурного життя 20-х рр. ХХ ст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. – Харків: Харківський національний ун. ім. В. Каразіна, 2003. – 22 с.
- [2] Лебедев Ю.В. Данило Лукич Мордовцев // Д.Л. Мордовцев. Сочинения: В 2 т. – М.: Художественная литература, 1991. – Т.1. – С. 5 – 41.
- [3] Луняк Є. Минувшина України в романтичних історіях. – К.: Книга, 2011. – 708 с.
- [4] Луцишин О. Творчість Данила Мордовця в оцінці Івана Франка (до проблеми національної ідентичності письменника) // Українське літературознавство: 36. наук. праць. – Львів: ЛНУ, 2006. – Випуск 68. – С. 163 – 169.
- [5] Момот В. Даниил Лукич Мордовцев: Очерки жизни и творчества. – Ростов-на-Дону: Рост. кн. изд-во, 1978. – 128 с.
- [6] Мордовцев Д.Л. Николай Иванович Костомаров в последние десять лет его жизни. 1875 – 1885 // Русская старина. – 1885. – Т. XLVIII. – №12. – С. 636 – 662.
- [7] Мордовець Д.Л. Професор Ратміров // Правда. – 1889. – Т. III.
- [8] Мордовець Д.Л. Професор Ратміров // Правда. – 1889. – Т. IV.
- [9] Петров В. Аліна й Костомаров // Зайцев П. Перше кохання Шевченка. В. Петров. Романи Куліша. Аліна й Костомаров. – К.: Україна, 1994. – С.195 – 316.
- [10] Пустовіт В. Данило Мордовець. Літературна постать. – Луганськ: Знання, 2006. – 52 с.

REFERENCES

- [1] Zuban, V.I. “Alina and Kostomarov” and “Novels of Kulish” by V. Petrov in the context of Ukrainian cultural life of the 20th of the century. Synopsis of thesis in order to receive scientific degree of candidate of philological science. – Kharkiv: Kharkiv national university after V. Karazin, 2003. – 22 p.
- [2] Lebedev, Yu.V. Danilo Lukich Mordovtsev // D.L. Mordovtsev. Selections in 2 v. – M.: Khudozhestvennaya literature, 1991. V. 1. – P. 5 – 41.
- [3] Luniak, Ye. The Past of Ukraine in Romantic stories. – K.: Knyha, 2011. – 708 p.
- [4] Lutsyshyn, O. Danylo Mordovets’ creative works in Ivan Franko’s appreciation (concerning the problem of national identity of the writer) // Ukrainian literary studies. Scientific collection. – Lviv: LNU, 2006. Edition 68. – P. 163 – 169.
- [5] Momot, V. Daniil Lukich Mordovtsev: Essays on life and creative activity. – Rostov-on-Don: Rostov book publication, 1978. – 128 p.
- [6] Mordovtsev D.L. Nikolai Ivanovich Kostomarov in his last ten years of life. 1875 – 1885 // Russkaya starina. 1885. – V. XLVIII. – № 12. – P. 636 – 662.
- [7] Mordovtsev, D.L. Professor Ratmirov // Pravda. – 1889. – V. III.
- [8] Mordovtsev, D.L. Professor Ratmirov // Pravda. – 1889. – V. IV.
- [9] Petrov, V. Alina and Kostomarov // Zaitsev P. Shevchenko’s first love. V. Petrov. Novels of Koolish. – K.: Ukraina, 1994. – P. 195 – 316.
- [10] Pustovit, V. Danylo Mordovets. Literary personality. – Luhansk: Znannia, 2006. – 52 p.

Mykola Kostomarov as a literary character (on the basis of works by D. Mordovets, V. Petrov, R. Ivanychook)

R.P. Tkachenko

Abstract. The article deals with the main character’s conception in D. Mordovets’ novel “Professor Ratmyrov” and in V. Petrov’s novel “Alina and Kostomarov”, and also about interpretation of M. Kostomarov’s personality in R. Ivanychook’s novel “The forth measuring”. Due to comparative analysis, the character’s typology in these writers’ presentation, has been found out. D. Mordovets shows Kostomarov like God’s foolish and a saint, V. Petrov – like a dethroned romanticist, R. Ivanychook – like a renegade. There is some close connection between the works of D. Mordovets and V. Petrov, mentioned earlier.

Keywords: M. Kostomarov’s artistic biography, character’s typology, God’s foolish, romanticist, renegade

Лексична вербалізація концепту "ДЖИХАД" у дискурсі американських ЗМІ

О.О. Хорошун

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, Україна

*Corresponding author. E-mail: olga_khoroshun@mail.ru

Paper received 25.06.15; Revised 02.07.15; Accepted for publication 03.07.15.

Анотація: Стосунки між США та ісламським світом є актуальним питанням сьогодення. Різність культур і традицій породжує невірне трактування певних феноменів мусульманської культури, що стає причиною низки непорозумінь. У статті зроблено спробу проаналізувати один із таких феноменів, як концепт ДЖИХАД, в американському концептуальному просторі. Висвітлено основні тлумачення джихаду і проаналізовано лексичні засоби репрезентації даного концепту в американській газетній публіцистиці останніх років

Ключові слова: іслам, мусульмани, американські друковані ЗМІ, ісламський світ, концепт "ДЖИХАД"

У світі інформаційних технологій, мільйони людей отримують нову інформацію про події у світі через призму засобів масової інформації (ЗМІ) (1, р.19.). Цей факт став вирішальним при виборі матеріалу на якому базується наше дослідження.

У нашій статті ми ставимо перед собою за мету проаналізувати і пояснити інтерпретацію концепту "ДЖИХАД" на шпальтах американських ЗМІ.

Матеріалом для дослідження слугують публіцистичні статті, опубліковані у американській якісній пресі останніх років, що прямо чи опосередковано присвячені стосункам США з країнами Ісламського світу.

Поставлена мета спонукає нас до вирішення наступних завдань: 1) проаналізувати й узагальнити визначення концепту "ДЖИХАД" запропоновані у сучасних лексикографічних джерелах; 2) виявити лексичні одиниці, що вербалізують даний концепт у американських ЗМІ.

З розпадом Радянського союзу, США почали втрачати статус супердержави і щоб його зберегти, США потрібен новий офіційний ворог, яким і стали мусульманські країни [2, р. 32].

Протистояння Ісламського світу і США не є новиною, ісламська релігія і мусульмани тривалий час невірно висвітлювались у американських ЗМІ. Основною причиною цього нерозуміння є існуюча дистанція між культурами заходу і сходу, хоча ця дистанція набагато менша ніж її презентують американські ЗМІ [3, р 8]. Останні десятиліття відносини між США й Ісламським світом є досить напруженими. Недостатня інформованість щодо культури, звичаїв й віросповідання породжують масу непорозумінь між представниками даних "світів". Нерозуміння і не вірна інтерпретація ісламу призводить до хибного сприйняття тих чи інших понять. Одним з таких є "ДЖИХАД" (*jihad*). Лексикографічні джерела визначають ДЖИХАД як: 1) один з обов'язків ісламської общини, що полягає у спрямуванні всіх сил та можливостей кожного мусульманина на утвердження ісламу. Виділяють ДЖИХАД великий – духовне самовдосконалення віруючого та ДЖИХАД малий (газават) – силова боротьба з невірними [4, р. 73]; 2) a spiritual struggle within yourself to stop yourself breaking religious or moral laws (*духовна боротьба з самим собою, для попередження порушення релігійних або моральних законів*) [5]; 3) a holy war fought by Muslims to defend Islam (*священна війна що ведеться мусульманами для захисту ісламу*) [6, р. 569]; 4) a holy struggle to defend the Muslim faith against people, or-

ganizations, governments, etc. who are believed to be against Islam (*священна боротьба на захист мусульманської віри проти людей, організацій, урядів тощо, які виступають проти ісламу*) [7, р.553].

Отже, згідно із визначеннями запропонованими в сучасних лексикографічних джерелах в основі концепту "ДЖИХАД" є *віра і духовне самовдосконалення*.

Американські друковані ЗМІ висвітлюючи тему стосунків США з країнами ісламського світу презентують ДЖИХАД у несприятливому світлі. Він вербалізується через номінативні одиниці з негативною конотацією. В одній з американських газет було опубліковано статтю "Islamophobia and right-wing terrorism" (Ісламофобія і правий тероризм), у якій ДЖИХАД був представлений як терористичний акт, здійснений мусульманами (1) "*Muslim terrorism, on the other hand, is totally faith-based. The 9/11 attacks were carried out as a jihad against the U.S.*" [8], також джихад висвітлюється як спроба завоювання усього світу (2) "*The Red Team report said jihad is an obligation of all Muslims under Islamic law and must be performed "until the whole world is under the rule of Islam."* [9].

Американські ЗМІ не розрізняють іслам й ісламський фундаменталізм. Важливо розуміти, що фундаменталісти, не залежно від їх віросповідання, політизують релігію, підлаштовуючи її під свою ідеологію і переконання [10, р.18]. Не зважаючи на те, що мусульмани складають одну п'яту населення світу, в американських ЗМІ іслам досі репрезентується як насильницька, ізольована культура з дивними цінностями, не спроможна до компромісу [11, р.9]. Як доказ цих слів 10 лютого 2013 року в The New York Times опубліковано статтю де зазначено що, (3) "*A motion filed in federal court last week by the lawyers in the Handschu case makes a strong case that the city has simply ignored those guidelines in its antiterrorism fight and is targeting Muslim groups because of their religious affiliation, not because they present any risk*" [12]. У цій же статті ми знаходимо, (4) "*being a religious Muslim a terrorism indicator*" [12], що доводить ставлення до усіх мусульман як до терористів.

Негативна об'єктивація концепту "ДЖИХАД" на шпальтах американських ЗМІ на лексичному рівні відбувається за допомогою лексичних одиниць з негативною конотацією, так наприклад, ми зафіксували використання **іменників**:

а) загальні з семою «війна, напад» *struggle, attack, war, terrorism, aggression, rampage*; «страх, загроза, помста» *fear, threat, danger, hazard, revenge*

(5) The anti-American extremists who murdered Ambassador J. Christopher Stevens and three of his colleagues in Benghazi, Libya, or went on rampages in other cities have reinforced the worst fears of those who see Muslims mainly through a prism of intolerance and hate [13].

(6) Now, for a Muslim holy warrior to see his attacks as revenge runs counter to Pipes's longstanding claim that Islamic holy war is about attack, not counterattack [14].

(7) "I believe Shariah is a mortal threat to the survival of freedom in the United States and in the world as we know it," Mr. Gingrich said in a speech to the American Enterprise Institute in Washington in July 2010 devoted to what he suggested were the hidden dangers of Islamic radicalism. "I think it's that straightforward and that real." [15].

б) власні назви і терміни на позначення угруповань і осіб, які скоюють чи вдаються до джихаду: the Taliban, Palestinian Islamic Jihad, Hamaz, Mujahid, jihadist, jihadism, holy warriors, self-bomber, extremists

(8) ... once you realize that your enemy is a bunch of Muslim holy warriors ... [14].

(9) In the eight years following Sept. 11, law enforcement officers reported about 20 homegrown violent jihadist plots or attacks. In the past four years, according to the Congressional Research Service, there have been more than 40. That indicates that homegrown jihadism is increasing, but some observers say that's not necessarily so [16].

(10) Plenty of Islamist leaders, and Al Qaeda affiliates, are eager to exploit unrest for their own purposes. One particularly destructive force is Hassan Nasrallah, the Hezbollah chief who rallied a huge anti-American demonstration in Lebanon [13].

Прикметники з семою «злий, жорстокий, смертельний» *offensive, violent, evil, mortal*; «войовничий, загрозовий» *militant, threatening, dangerous*

(11) jihad is "unabashedly offensive in nature, with the eventual goal of achieving Muslim dominion over the entire globe [14].

(12) ... so today radical Islamists are working to impose Shariah in a "stealth jihad" that is no less dangerous than the violent jihad of Al Qaeda [15].

(13) Echoing some Republicans in Congress, Mr. Gingrich blasted the Obama administration's policy of declining to label terrorism carried out in the name of militant Islam as "Islamic" or "jihadist" [15].

Дієслова, що вказують на смертельну і руйнівну природу джихаду: to kill, to bomb, to ruin, to explode, to beef up, to wage

(14) condemned the violence and promised to beef up security at American embassies and consulates [13].

(15) Analyst said one of the main dangers from the influx of foreign fighters is that the fighters will use their jihadist experience to continuing waging jihad around the world [17].

(16) The anti-American extremists who murdered Ambassador J. Christopher Stevens and three of his colleagues in Benghazi, Libya, or went on rampages in other cities have reinforced the worst fears of those who see Muslims mainly through a prism of intolerance and hate [13].

Отже, концепт "ДЖИХАД" репрезентується у американських друкованих ЗМІ здебільшого у негативному світлі, вказуючи на його жорстокість, руйнівну силу і загрозу суспільству. На нашу думку це є результатом недостатньої інформованості суспільства щодо культурної спадщини Ісламського світу, його звичаїв й ключових понять.

REFERENCES

- [1] Richstad, J., Michael, H. Crisis in International News: Policies and Prospects – New York: Colombia University Press, 1981. – 473 p. P-19
- [2] Said, E. Declaring War on Islam: The Leagacy of Shaem El Sheikh // The Progressive Vol. 60, No 5, 1996. –p. 32
- [3] Mazrui A. Islam: Between globalization & counter-terrorism – Trenton, NJ: Africa World Press, 2006. – 331 p.
- [4] Geopolitical Dictionary: tutorial / Saukh, P.Yu., Burkov'ska, N.Yu., Gerasimchuk, A.A. et al.; ed. prof. P.Yu. Saukh. – K.: «MP Lesya», 2010. – 327 p.
- [5] Merriam-Webster Dictionary / URL: www.merriam-webster.com
- [6] Oxford Advanced Learner's Dictionary, 8th edition – Oxford University Press, 2010 – 1865p.
- [7] Longman Dictionary of American English – Pearson Education Limited, 2009. – 1167 p.
- [8] Islamophobia and right-wing terrorism / URL: http://articles.latimes.com/2012/sep/01/opinion/la-le-0901-postscript-islamophobia-20120901
- [9] Military report: Terms 'jihad,' 'Islamist' needed / URL: www.washingtontimes.com/news/2008/oct/20/report-says-terms-jihad-islamist-needed/?page=all
- [10] Tibi, B. The challenges of fundamentalism: political Islam on the new world order – Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 2002. – 293 p.
- [11] Jerichow, A., Simansen, J.B. Civilizations: Clash or Cooperation? Islam in a changing world. Europe and the Middle East – Routledge, 2013. – 220 p.
- [12] Spying on Law-Abiding Muslims / URL: www.nytimes.com/2013/02/10/opinion/sunday/spying-on-law-abiding-muslim-citizens.html
- [13] The United States and the Muslim World / URL: www.nytimes.com/2012/09/20/opinion/the-united-states-and-the-muslim-world.html?action=click&module=Search®ion=searchResults &mabReward=relbias%3Aw&url=http%3A%2F%2Fquery.nytimes.com%2Fsearch%2Fsitesearch%2F%3Fact ion%3Dclick%26region%3DMasthead%26pgtype%3DHomepage%26module%3DSearchSubmit%26contentCollection%3DHomepage%26t%3Dqry400%23%2Fislamic%2Bworld%2F
- [14] The Myth of Modern Jihad / URL: opinionator.blogs.nytimes.com/2010/06/29/the-myth-of-modern-jihad/?_php=true&_type=blogs&_r=0
- [15] In Islamic Law, Gingrich Sees a Mortal Threat to US / URL: www.nytimes.com/2011/12/22/us/politics/in-shariah-gingrich-sees-mortal-threat-to-us.html?pagewanted=all
- [16] EDITORIAL: Homegrown jihad / URL: www.washingtontimes.com/news /2013/may/23/homegrown-jihad/#ixzz3b KfY-IQJV
- [17] Syria is jihad central: 6,000 terrorists flood new al Qaeda training ground / URL: www.washingtontimes.com/news/2013/jul/2/syria-jihad-central-6000-terrorists-flood-new-al-q/#ixzz3bKmmOUP

Lexical Representation of Concept "JIHAD" in American Mass Media Discourse

O.O. Khoroshun

Abstract: Relations between the U.S. and the Islamic world is a key issue today. Difference in culture and traditions causes false interpretation of certain phenomena of Muslim culture, which can provoke a number of misunderstandings. This paper attempts to analyze one of these phenomena, the concept of JIHAD, in an American conceptual space. The basic interpretation of jihad is analyzed and means of lexical representation of this concept in American recent years newspapers is shown.

Keywords: *Islam, Muslims, American printed mass media, Muslim world, concept "JIHAD"*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu